

Innhald

Frå redaktøren	3
Harry Solvang: Japanske låneord i norsk	5
Marit Julien: Langdistansebinding i norsk er logoforisk	27
Johan Brandtler: Vi bara testade en hypotes... Ännu mer om preverbala adverbial i svenska	59
Helge Sandøy, Philipp Conzett, Gjert Kristoffersen og Agnete Nesse: Merknadar til bokmeldinga av <i>Mønster</i> (NSH I)	93
Kari Kinn: Et grammatisk uttrykk for nærhet: psykologisk proksimale possessiver i norsk	133
Bokmeldingar	
Ewa Data-Bukowska: Philip Holmes and Hans-Olav Enger. <i>Norwegian. A Comprehensive Grammar</i>	148
Elisabet Engdahl: Jan Terje Faarlund: <i>The Syntax of Mainland Scandinavian</i>	153
Kristel Zilmer: Michael P. Barnes: <i>The Runic Inscriptions of the Isle of Man</i>	173

Frå redaktøren

Om stykka i dette nummeret og fagfolk som skal takkast

1. Denne utgåva

Denne utgåva av Norsk Lingvistisk Tidsskrift er særns innhaldsrik. Det er fem vitskaplege artiklar (mellom anna ein tått) om ymse emne, og det er tre bokmeldingar. *Harry Solvang* skriv om japanske lånord i norsk, og deler dei inn i semantiske kategoriar som dekkjer tema frå musikk via mat til kampsport. *Marit Julien* argumenterer for at langdistansebinding i norsk alltid er logoforisk, dvs. at dei obligatorisk er koreferensielle med den personen som er kjelda til eit utsegn eller eit tankeinnhald. *Johan Brandtler* fortset diskusjonen om preverbale adverbial, som vi publiserte i NLT i tre artiklar i 2017 og 2018. *Helge Sandøy*, *Philipp Konzett*, *Gjert Kristoffersen* og *Agnete Nesse* skriv i stykket sitt eit svar til artikkelen Sverre Stausland Johnsen hadde i *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* nr. 1–2019 om boka deira, *Mønster*, som er første bindet av *Norsk språkhistorie*. *Kari Kinn* diskuterer i tåtten sin possessivkonstruksjonar som *Anne min*, som uttrykkjer psykologisk nærleik.

Ewa Data-Bukowska har meldt *Norwegian. A Comprehensive Grammar* (2018) av Philip Holmes and Hans-Olav Enger. Elisabet Engdahl har meldt *The Syntax of Mainland Scandinavian* (2019) av Jan Terje Faarlund, medan Kristel Zilmer har meldt *The Runic Inscriptions of the Isle of Man* (2019) av Michael P. Barnes. Det er flott å sjå at alle tre bøkene får god omtale.

Det er ei stor glede å vere redaktør når lingvistane både her i Noreg, i nabolanda og i det store utlandet finn det meningsfylt å sende inn artiklar til tidsskriftet.

2. Fagfolk som skal takkast

Ein kan ikkje tenkje seg eit vitskapleg tidsskrift som ikkje har grundige fagfellevurderingar. Utan fagfellane har ein ikkje noko vitskapleg tidsskrift. Det er fagfellane som sikrar at stykka som skal prentast, inneheld fagleg forsvarleg innhald, at dei har gyldige og oppdaterte referansar til andre relevante arbeid,

at dei inneheld ny forskning som er interessant for forskarar innan fagfeltet, at dei ikkje er kopiar av arbeid gjort av andre, og at dei har brukt gode metodar på ein riktig måte. Sidan fagfellane er så viktige, nemner vi dei med namn, men berre av og til, slik at ingen artikkelforfattar skal kunne vite kven som var fagfellen for akkurat stykket deira. Vi takkar fagfellane nedanfor, som har lese og kommentert stykke som har vorte publiserte frå 2017-1 til og med 2020-1, det vil seie sju nummer, inkludert temanummer:

Nicholas Allott (UiO), Gisle Andersen (NHH), Øivin Andersen (UiB), Maia Andréasson (GU), Erik Andvik (UiB), Norunn Askeland (USN), Ash Asudesh (RU), Kristin Bech (UiO), Kristine Bentzen (UiT), Ivar Berg (NTNU), Signe Rix Berthelin (NTNU), Heidi Brøseth (NTNU), Liz Coppock (BU), Evie Coussé (GU), Anne Dahl (NTNU), Lars-Olof Delsing (LU), Simon Dobnik (GU), Helge Dyvik (UiB), Kristin Melum Eide (NTNU), Eli Anne Eiesland (USN), Lena Ekberg (LU), Þórhallur Eyþórsson (HI), Ole Torfinn Fagerli (NTNU), Ingrid Lossius Falkum (UiO), Ruth Vatvedt Fjeld (UiO), Mona Forskåhl (AUAS), Maria Fremer (SI), Jan Terje Faarlund (UiO), Anne Golden (UiO), Kristin Hagen (UiO), Arthur Holmer (LU), Stian Hårstad (NTNU), Ernst Håkon Jahr (UA), Torben Juel Jensen (KU), Eva Skafta Jensen (Dansk Sprog-nævn), Sverre Stausland Johnsen (UiO), Gunlög Josefsson (LU), Marit Julien (LU), Kari Kinn (UiB), Georg Kjøll (Cappelen-Damm), Carola Babette Kleemann (UiT), Eva Klingvall (LU), Ida Larsson (UiO), Jan Lindström (UH), Björn Lundquist (UiT), Helge Lødrup (UiO), Signe Laake (OM), Tore Nettet (UiT), Randi Alice Nilsen (NTNU), Rikke van Ommeren (NTNU), Toril Opsahl (UiO), Michael Riessler (UH), Marit Olave Riis-Johansen (NTNU), Håkan Rydving (UiB), Hilde Sollid (UiT), Ulla Stroh-Wollin (UU), Torbjörn Söder (UU), Åshild Søfteland (HiØ), Kaori Takamine (UiT), Rolf Theil (UiO), Christoph Unger (NTNU), Sten Vikner (AaU), Mikael Vinka (UmU), Arnfinn Vonen (OM), Øystein Alexander Vangsnes (UiT), og Tor Áfarli (NTNU).

Til slutt vil eg nemne at Kari Kinn no har trekt seg som redaksjonssekretær, i samband med at ho har takka ja til ei stilling som fyrsteamanuensis ved Universitetet i Bergen. Ho skal ha stor takk for arbeidet ho gjorde gjennom fleire år! No tek Signe Laake over. Ho er fyrsteamanuensis ved OsloMet - Storbyuniversitetet og har vore redaksjonssekretær i NLT tidlegare, så ho er røynd og veit kva ho går til. Eg vil takke henne for at ho vel å kome attende.

Japanske låneord i norsk

Harry Solvang

Denne artikkelen tar for seg forekomsten av japanske låneord i norsk. For å belyse problemstillingen er tre analoge ordbøker over låneord og fremmedord i norsk, fra ett og samme forlag, benyttet ved tre ulike tidspunkt mellom 1957 og 2000. Videre er Norges mest omfattende digitale ordbok konsultert for samme type innslag i 2019. Til sammen er 84 oppføringer gruppert i semantiske kategorier, og de fleste ordene kommenteres enkeltvis. Artikkelen vurderer videre tilpasningene de enkelte ordene har gjennomgått ved overgangen fra japansk til norsk, spesielt med henblikk på variabler som ordklasse og grammatisk kjønn, translitterasjon og trykkmønstre. I noen grad diskuteres mulige alternative strategier.

Nøkkelord: japansk, låneord, semantisk kategori, ordklasse, genus, trykk, translitterasjon

1. Innledning

Da jeg studerte i Japan på 2000-tallet, la jeg merke til enkelte ord som kunne minne om norske. Undersøkelser viste at opprinnelig norske ord som «ski», «slalåm» og «telemark» ikke bare har funnet veien til engelsk (Sandøy, 2000: 83, Collins English Dictionary, 2000), men også til japansk – sannsynligvis via engelsk.^{1,2} Listen over låneord fra norsk til japansk ble imidlertid svært kort,

-
1. I japanske etymologiske ordbøker (f.eks. Gairaigo jiten, 1941) står ordene oppført med norsk opprinnelse, men ikke hvorvidt de er importert direkte eller via engelsk.
 2. Ut fra ordenes japanske form - henholdsvis «sukii», suraroomu» og «teremaaku» - er det ikke uten videre klart at ordene opprinnelig er norske. Siden japansk stavelser (se også punkt 6.1) er dannet av enkle vokaler eller kombinasjoner av én konsonant med påfølgende vokal, må konsonantopphopninger i låneord løses opp ved å legge en vokal etter konsonant. Japansk opererer heller ikke med noe fonologisk eller grafisk skille mellom r-lyder og l-lyder. Det som eksisterer er en kategori som fonetisk kan beskrives som en alveolar tap ([r]) og som grafisk gjengis med ett og samme skriftegn.

og ble komplettert med ordet «fijorudo» - den japanske versjonen av norske «fjord». Siden et enkelt dykk i hukommelsen straks frembrakte ordene «sushi», «karaoke», «karate», «geisha» og «judo», fikk jeg en anelse om at strømmen av låneord kunne være betraktelig større andre veien. Dette er bakgrunnen for at jeg i denne artikkelen har satt meg fore å undersøke forekomsten av låneord fra japansk til norsk.

2. Definisjon av låneord

Det er velkjent at en streng definisjon av begrepet låneord adskiller seg noe fra definisjonen for fremmedord. *Norsk referansegrammatikk* (1997: 18) forklarer forskjellen med at låneord er innlånte ord som er tilpasset strukturen til språket det er lånt inn i, i motsetning til fremmedord som har bevart karakteristika fra innlånerspråket slik at de skiller seg fra hjemlige ord og derfor føles fremmed. *Store norske leksikon* (nettbasert utgave) nevner ordet «sjåfør» (fra franske «chauffeur») som et eksempel på et innlånt ord som er fornorsket ved at det følger det norske systemet for uttale, skrivemåte og bøyning, mens «à jour» derimot blir betegnet som et fremmedord fordi det ikke har blitt tilpasset norsk fullt ut med hensyn til uttale og rettskriving. I praksis kan det være vanskelig å skille låneord og fremmedord fra hverandre (alle fremmedord er låneord, men ikke omvendt), på samme måten som det er vanskelig å skille mellom hva som er et hjemlig ord og hva som historisk sett er et låneord.

Siden jeg i denne artikkelen skal belyse innslag av japanske ord i norsk, hvor noen ord med stor sannsynlighet vil være mer kjent (mindre fremmed) for en norsk språkbruker enn andre, gjør jeg ikke noe skille mellom låneord og fremmedord. I stedet bruker jeg låneord som et samlebegrep for alle forekomstene av ord som har japansk opphav.

3. Problemstilling

Problemstillingen er firdelt som skissert under:

- a) Hvilke japanske låneord fins i norske ordbøker?
- b) Når er ordene kommet inn i norske ordbøker?
- c) Hvilke semantiske områder er ordene hentet fra?
- d) Hvilke tilpasninger har ordene gjennomgått ved overgangen fra japansk til norsk?

4. Metode

Til å belyse problemstillingen har jeg gjennomgått ordbøker over låneord og fremmedord i norsk ved fire tidspunkter. Spesifikt har jeg konsultert Gyldendal Norsk Forlags meget innarbeidete og tradisjonsrike *Gyldendals fremmedordbok*, i versjonene fra 1957 og 1974. Da Aschehoug Forlag og Gyldendal Norsk Forlag i 1975 sammen opprettet Kunnskapsforlaget for å spesialisere seg på leksikon og ordbøker, fikk arvtakeren navnet *Fremmedord blå ordbok*. Jeg har konsultert 2000-versjonen av denne. De nevnte tre ordbøkene er fysiske papirbøker, og for å plukke ut ordene som er identifisert har jeg ikke hatt annet valg enn å ty til manuell gjennomlesing av rundt 1100 sider. Langt enklere har det vært å konsultere Kunnskapsforlagets digitale versjon av *Stor norsk ordbok* fra 2019, siden jeg her har kunnet søke maskinelt. *Stor norsk ordbok* er for øvrig satt sammen av stoff fra *Norsk ordbok*, *Tanums store rettskrivingsordbok*, *Norske synonymer* og *Fremmedord* og er Norges mest omfattende ordbok med sine 235 000 oppslagsord.

Totalt har jeg altså studert innslaget av japanske låneord i norsk over en periode på cirka seksti år. Funnene er delt inn i semantiske kategorier, fulgt av en diskusjon om tilpasninger ved overgangen til norsk.

Det kan selvsagt diskuteres i hvilken grad ordbøker gjenspeiler norsk ordforråd og om de derved er de beste kildene til å svare på hvilke japanske låneord som finnes i norsk, og når disse ordene ble importert. I forordet til *Nyord i norsk* (2012), som tar for seg nydannelser i norsk ordforråd i perioden 1975-2005, sies det for eksempel: «Når mye av materialet er samlet inn av frivillige, blir det uvegerlig noe tilfeldig hva som blir registrert». Dette betyr at enkelte ordbøker kan inneholde lavfrekvente ord, mens mer frekvente kan ha gått under radaren. Videre påpekes det at mange ord viser seg å ha eldre belegg enn det man i utgangspunktet gikk ut fra (ibid: 6). Med andre ord kan det gå relativt lang tid før et ord fanges opp og tas inn i ordbøkene. Det bør derfor presiseres at ordbøkene bare kan gi svar på når ordene er fanget opp (av ordbøkene), og ikke nødvendigvis når de er kommet inn i norsk.

Ordbøkene som danner grunnlaget for denne studien, uttrykker sine begrensninger i forordene. I *Fremmedord blå ordbok* (2000) slås det fast at boken tar sikte på å forklare fremmedord som en ser og hører i massemediene, og «som ellers er vanlige i daglig samvær eller lesning». Videre sies det at vi ikke kan regne med å finne ethvert utenlandsk ord som bare sporadisk har dukket opp i en norsk tekst. Det presiseres også at ord som kun ventes å ha interesse for en snever krets av fagfolk, «slike som viser at leseren har havnet blant eks-

perter på høyeste nivå i et fag» sannsynligvis ikke vil kunne finnes. Med de ovennevnte betraktningene i bakhodet tar jeg fatt på oppgaven.

5. Data

Funnene er gjengitt i alfabetisk rekkefølge, og som den følgende tabellen viser får man raskt overblikk over når ordene ble registrert første gang.

Tabell 1. Oversikt over japanske låneord i norsk

Ord	1957	1974	2000	2019
aikido				x
anime				x
banzai	x	x	x	x
biwa				x
bonsai				x
bonze	x	x	x	x
bushido	x	x	x	x
daimio	x	x	x	x
emoji				x
eta	x	x	x	x
fugu				x
gedan barai				x
geisha	x	x	x	x
haiku		x	x	x
harakiri	x	x	x	x
hentai				x
ikebana				x
inro				x
itai-itai-sykdom			x	x
jimai	x	x	x	x
juujitsu	x	x	x	x
judo		x	x	x
kabuki				x
kakemono	x	x	x	x
kamikaze	x	x	x	x
kana			x	x
kanban			x	x
karaoke			x	x

karate		x	x	x
kendo				x
kimono	x	x	x	x
koan			x	x
koto		x	x	x
maiko		x	x	x
makimono	x	x	x	x
manga				x
mikado	x	x	x	x
minamatasykdommen			x	x
morita				x
netsuke		x	x	x
ninja				x
nippon				x
no			x	x
nori				x
origami		x	x	x
raku				x
reiki				x
rinsai				x
sake	x	x	x	x
samisen		x	x	x
samurai	x	x	x	x
sashimi				x
satsuma				x
sen	x	x	x	x
seppuku	x	x	x	x
shinto				x
shintoisme	x	x	x	x
shogi				x
shogun				x
soroban		x	x	x
soto			x	x
soya		x	x	x
sudoku				x
sukiyaki		x	x	x
sumo				x
surimi				x
sushi				x

taiko		x	x	x
tanka			x	x
tatami		x	x	x
tempura			x	x
tenno	x	x	x	x
teriyaki				x
tofu				x
tokonoma		x	x	x
toro				x
tsuba		x	x	x
tsunami		x	x	x
wasabi				x
umami				x

Med økt samkvem mellom landene, og med bakgrunn i utbredelsen av internett og sosiale media, er det ikke uventet at ser vi en økning i låneord fra japansk til norsk over tid. Fra 1957 til 1974 ble antallet nærmest doblet, mens økningen i antall innslag i ordbøkene er størst fra 2000 til 2019. Nå skal det sies at ordboken fra 2019 er langt mer omfattende enn den fra 2000 (235 000 ord mot 28 000), slik at en generell økning i låneord uavhengig av långiverspråk vil være naturlig. Jeg vil også presisere at økningen av japanske låneord i norsk, slik ordbøkene viser, selvsagt ikke er ensbetydende med at ordene er integrert i vokabularet til en norsk språkbruker.

Én ting som slår en umiddelbart er at når et ord først er registrert i ordbøkene, blir de ikke tatt ut igjen. Nå er det ikke ordbøkernes oppgave å kontrollere om folk generelt forstår betydningen av det presenterte ordtilfanget, men selv stiller jeg meg tvilende til om ord som «jimai», «eta», «tsuba» og «raku» er særlig kjente blant norske språkbrukere. «Jimai» er ifølge de konsulterte ordbøkene «betegnelse for japanske selvmordsbombere som plassert i rakettdrevne bomber styrer disse mot fiendlige mål», mens «eta» er definert som «pariaklasse i Japan». Videre er «tsuba» forklart som «pareplate på japansk sverd», mens forklaringen på «raku» er «en egen keramisk teknikk etter japansk mønster fra 1400-tallet». Forfatterens definisjon av «snever krets av fagfolk» og «eksperter på høyeste nivå i et fag» synes med andre ord å være temmelig vid.

5.1 Semantisk innhold

Det har vært vanskelig å være helt presis når jeg har prøvd å dele de registrerte låneordene inn i semantiske kategorier. Uansett hvordan jeg har prøvd har jeg hatt følelsen av å stå igjen med ord som ikke passer inn i noen av kategoriene, eller med ord som kunne passe i mer enn én kategori. I stedet for å ende opp med altfor mange kategorier - som tar bort hele poenget med kategorisering - eller å ha én altfor stor restkategori, har jeg prøvd å lage så selvforklarende kategorier som mulig.

Tabell 2. Japanske låneord fordelt på semantiske kategorier

Kategori	Eksempler	Antall
Musikk	biwa, karaoke, koto, samisen, taiko	5
Kampsport	aikido, gedan barai, jiujitsu, judo, karate, kendo, sumo, yoko geri	8
Religion	bonze, koan, rinsai, shinto, shintoisme, soto, urabon, zen	8
Klær, klespynt	inro, kimono, netsuke	3
Mat/drikke	fugu, nori, sake, sashimi, satsuma, soya, sukiyaki, surimi, sushi, tempura, teriyaki, tofu, toro, umami, wasabi	15
Kunst	bonsai, geisha, haiku, ikebana, kabuki, kakemono, maiko, makimono, no, origami, raku, soroban, tanka	13
Militært	bushido, daimio, harakiri, jimai, kamikaze, ninja, samurai, seppuku, shogun, tsuba	10
Dagligliv	shogi, sudoku, tatami, tokonoma, yen	5
Popkultur	anime, hentai, manga	3
Helse	itai-itai, minamata, morita, reiki	4
Annet	banzai, emoji, eta, kana, kanban, mikado, nippon, sen, tenno, tsunami	10

I kategorien «Musikk» finner vi navn på fire ulike japanske instrumenter, i tillegg til ordet «karaoke» som for lengst er integrert i en rekke språk i tillegg til norsk. «Kampsport» inneholder navnet på ulike typer kampsport som alle drives i Norge, bortsett fra den japanske nasjonalsporten «sumo». I kategorien «Religion» finner vi naturlig nok ord som forbindes med nettopp dette; for eksempel «shinto» som er Japans eldste religion og «zen» som er en japansk buddhistisk retning. Kategorien «Klær/klespynt» har bare tre innslag, hvorav «kimono» nok er det mest kjente for en norsk språkbruker. De to andre, «inro»

(beholder) og «netsuke» (festeanordning) er langt mer marginale ord. Siden mannens kimono ikke hadde lommer, ble en «inro» festet i mannens kimono-belte med en «netsuke», for å kunne oppbevare hverdagslige artikler som medisiner og stempel.

Kategorien «Mat/drikke» har ikke uventet mange innslag. Nå er nok «fugu», «satsuma» og «toro» sannsynligvis ikke like familiære blant nordmenn som «sushi», «sake» og «wasabi», og en kort forklaring er på sin plass. «Fugu» er navnet på en rund fisk med menneskelignende tenner. Fisken regnes for en delikatess i Japan; dette til tross for at den er giftig. «Satsuma» er en frukt som ligner svært på mandarin og klementin, mens «toro» er bukstykket på en tunfisk.

I gruppen «Kunst» finner vi de tradisjonelle japanske diktsjangrene «haiku» og «tanka», samt teaterformene «kabuki» og «no». «Origami» er kunsten å brette papir, «ikebana» er kunsten å arrangere blomster, mens kunsten å dyrke et miniatyrtre i en potte samtidig som treet gjennom beskjæring får proporsjoner som et vanlig tre, kalles «bonsai». En «geisha» kan forklares som en slags selskapsdame, som i tillegg til å prate med kunder både kan spille, danse og synge. Assosiasjonene til «maiko» er sannsynligvis færre. Man kan imidlertid lese seg til at dette er en geisha-lærling.

I et japansk hjem finner man ofte «kakemono» (ting som henger), og i noen tilfeller også «makimono». Det første er en betegnelse på en silke- eller papirrull i vertikalt format, som det er malt et bilde eller skrevet kalligrafi på. I motsetning til «kakemono» er «makimono» horisontale malerier eller billedfortellinger. Disse kan være ganske lange, og er rullet sammen slik at når de skal leses eller beses må de ruller ut bit for bit, derav navnet «makimono» (maki=rull, mono=ting).

Ordet «soroban» refererer til en innretning som kan se ut som en kuleramme; en slags manuell kalkulator. Mestrer man denne - noe som krever spesiell kunnskap og lang trening - kan man utføre kompliserte regneoperasjoner på kort tid.

Som nevnt lenger oppe betegner «raku» en keramisk tilvirkningsmetode med lange tradisjoner, og jeg skulle anta at ordet er ukjent utenfor en krets av kunsthåndverkere.

Merkelappen «Militært» er muligens ikke det beste navnet for denne kategorien, men de fleste ordene kan faktisk på en eller annen måte relateres til nettopp militære forhold. «Shogun» var øverste militære leder i Japan i nærmere seks hundre år frem mot den såkalte Meiji-restorasjonen i 1868. Under seg hadde han en «daimio» (lensherre) i hvert len. Denne ansatte ofte «samuraier» til å holde oppsyn med og beskytte landområdene sine. Slike krigere hadde sine

særegne normsystemer, «bushido», som regulerte all deres atferd. Å kunne behandle et sverd var avgjørende, og det var viktig at hånden var beskyttet og ikke skled ned på selve sverdbladet under kamp. En «tsuba» (parerplate) skulle hindre dette.

Både «harakiri» og «seppuku» betegner rituelle metoder for å ta sitt eget liv. Innholdsmessig betyr ordene nøyaktig det samme.

Som allerede nevnt er «jimai» - først registrert i 1957 og deretter gjentatt i samtlige påfølgende utgaver - en betegnelse for japanske selvmordsbombere. Det er et mysterium hvordan dette ordet har funnet veien til ordbøkene. Selv i de største japansk ordbøker finnes nemlig ikke ordet forklart med denne betydningen. Basert på kunnskap om japansk morfologi, kan man anta at det er verbstammen eller substantivet *shimai* (=ende, slutt) - i sammensetninger uttalt *jimai* - som ligger til grunn. Hvis dette er korrekt, har vi her et eksempel på semantisk forskyvning ved overgangen fra japansk til norsk. Et langt mer kjent ord med tilsvarende betydning, er nok «kamikaze», som refererer til japanske kampflygere under den annen verdenskrig, mens en «ninja» - som direkte oversatt betyr «person som skjuler seg» - drev med aktiviteter som spionasje, snikmyrding og sabotasje på oppdrag fra krigsherrer i stridende klaner i det feudale Japan.

Blant ordene plassert i kategorien «Dagligliv», er nok den japanske myntenheten «yen» et ord mange vil være fortrolig med. Videre er ordet «sudoku» daglig å finne i norske blader og aviser. Det er en hjernetrim hvor tallene 1-9 skal settes inn i et rutesystem. Ordet «sudoku» er en sammensetning av «su» (tall) og «doku» (alene, en); hvert tall skal bare brukes én gang.

Tradisjonelt er gulvene i japanske hjem belagt med «tatami», som er matter laget av rishalmstrå. I dagens moderne Japan er det blitt mer vanlig med ulike typer parkett som gulvbelegg, men de fleste hjem har likevel i det minste ett rom som er dekket med «tatami». I et slikt rom er det man finner «tokonoma», som er en slags alkove hvor man dekorerer med ulike typer kunst. Siste ordet i denne kategorien er «shogi», som er et japansk brettspill som har visse fellestrekk med sjakk.

I kategorien «Popkultur» har jeg plassert to ord som er velbrukte og velkjente hos oss - i det minste blant barn og ungdom. Kort fortalt kalles en japansk tegneserie for «manga». Ofte blir «manga» gjenstand for animasjon; med andre ord gjøres bildene levende. For å betegne slik animasjonsfilm har japanerne tatt utgangspunkt i det engelske ordet «animation», forkortet dette og laget ordet «anime». Det tredje ordet - «hentai» - brukes som en merkelapp på «manga» og «anime» med pornografisk innhold, ofte av pervers art.

I kategorien «Helse» har jeg plassert fire ord. To av dem, «itai-itai» og «minamata» refererer til sykdommer forårsaket av forurensing. Førstnevnte har fått navnet sitt fra japanske «itai», som på norsk kan oversettes med *smerte*, *vondt* eller *au*, mens «minamata» er identisk med navnet på byen der sykdommen herjet. «Morita» og «reiki» er begge navn på behandlingsmetoder.

Kategorien «Annet» inneholder naturlig nok en lett blanding. Ordet «tsunami» kjenner vi fra flere forferdelige naturkatastrofer – både i og utenfor Japan. Ordet er en sammensetning av «tsu» (havn) og «nami» (bølge); med andre ord er det tale om en flodbølge. Et litt mer hyggelig ord er «emoji», som er sammensatt av japanske «e» (bilde) og «moji» (tegn).

Ordet «banzai» er japanernes ord for «hurra» eller «lenge leve». Ordet er en sammensetning av «ban» (ti tusen) og «sai» (år); direkte oversatt betyr det derfor «ti tusen år». Den japanske buddhismens og shintoismens forestilling om urenhet ligger til grunn for ordet «eta». Dette var mennesker som i feudaltiden ble betraktet som urene og som derfor ble behandlet som en pariaklasse. Ordet er en sammensetning av «e» (skitt) og «ta» (mye, masse).

Selv om myntenheten «sen» har vært ute av omløp siden 1954, og følgelig er et ord man har minimale sjanser for å støte på, holder ordet plassen i de konsulterte ordbøkene. En «sen» var for øvrig en hundredels yen.

Et noe vanskelig ord å forklare er «kanban». Ordet, som kan oversettes med «skilt» eller «kort», refererer til et system innen produksjonsindustri som har som mål å effektivisere arbeidsprosessene ved å visualisere disse. Dermed skal man kunne produsere etter behov, og følgelig unngå unødvendig lagerhold. Et langt enklere ord å forklare er «nippon», som er én av måtene japanerne uttaler de to kanjiene (skrifttegnene) som sammen utgjør landets navn. I tillegg til kanji har japansk også to andre stavelsessystemer, som begge går under fellesbetegnelsen «kana».

Noen korte kommentarer til ordene «mikado» og «tenno» avslutter denne paragrafen. Begge er benevnelser på den japanske keiseren. Ordet «mikado» er en sammensetning av det respektfulle prefikset «mi» og «kado» (port), og refererer egentlig til keiserpalassets port og det som befinner seg innenfor. I våre dager er det vanlig å omtale keiseren som «tenno». Dette er en sammensetning av «ten» (himmel) og «o» (hersker).

6. Tilpasninger ved overgangen til norsk

6.1 Translitterasjon

Et særtrekk ved japansk stavelsesstruktur er at en stavelse er bygget opp av enkeltvokaler eller som en kombinasjon av konsonant og vokal. Eneste konsonant som utgjør en egen stavelse i japansk er «n». Konsonantopphopninger som er karakteristisk for norsk (som i skrike, angst), er med andre ord fraværende i japansk (Solvang, 2005: 286). De japanske låneordene kan derfor tas inn i skriftlig norsk uten fonologiske tilpasninger. Imidlertid fins det ulike systemer for å omdanne japansk skrift til latinske bokstaver. Hepburn-systemet, oppkalt etter utvikleren James Hepburn, er fonetisk basert og gir en skriftlig representasjon av japansk som temmelig nøyaktig tilnærmer de autentiske lydene til ortografisk praksis vi er kjent med. Det såkalte Kunrei-systemet, derimot, er basert på japansk fonologi og gir en mer presis representasjon av underliggende fonemiske forhold (Solvang, 2015: 34). Basert på det språkuavhengige IPA-systemet, er for eksempel en presis uttale av siste stavelsen i «sushi» [ʃi], mens siste stavelsen i «geisha» gjengis som [ʃa]. Avhengig av translitterasjonskonvensjon, vil disse stavelsene gjengis noe ulikt. Når fremmedordbøkene velger å gjengi ordene som henholdsvis «sushi» og «geisha», betyr dette at man har valgt å bruke Hepburn-transkripsjon. Stavelsene «shi» (sushi) og «sha» (geisha) er altså fonetiske transkripsjoner av uttalen til de japanske stavelsene [ʃa] og [ʃi]. Gjengitt med Kunrei-transkripsjon, som altså tar mer hensyn til det fonologiske systemet, blir «sushi» til «susi» mens «geisha» blir til «geisya».³ De to translitterasjonskonvensjonene fører for øvrig til ortografisk sammenfall i svært mange tilfeller; som i «karaoke», «manga», «anime», «samurai», «tatami» og de aller fleste andre ordene i tabellene over.

Likevel er det mulig å peke på enkelte uregelmessigheter i ordbøkene. For eksempel er de japanske lensherrene i feudaltiden gjengitt som «daimio», mens det korrekte nok er «daimyo». Hvis vi tenker oss at «daimio» er et korrekt gjengitt japansk ord, inneholder det i så tilfelle fire stavelser (da-i-mi-o). Det opprinnelige ordet består imidlertid av tre stavelser (da-i-myo). Stavelsen «myo» er fra et fonologisk perspektiv en sammensmelting av konsonanten «m», halv vokalen «y» og vokalen «o», mens den fonetisk sett er en approksimert transkripsjon av uttalen til stavelsen [mʲo].

3. Fonologisk sett er «si» en kombinasjon av konsonanten «s» og vokalen «i», mens «sya» er en sammensmelting av konsonanten «s», halv vokalen «y» og vokalen «a».

Videre opererer ordbøkene med et japansk strengeinstrument som kalles «samisen». Det er langt mer vanlig å kalle dette instrumentet for «shamisen» eller «syamisen», alt etter hvilket translitterasjonssystem man legger til grunn. Prøver man å slå opp ordet «samisen» i en japansk ordbok, blir man henvist til en av de andre translitterasjonene for forklaring av betydningen.

Til slutt i denne paragrafen noen korte kommentarer om ordene «soya» og «jujitsu». «Soya» er etter hvert et velkjent ord også hos oss; både soyabønner og soyasaus er å finne i handelen. Men ordet «soya» kan nok ikke ha kommet til oss fra japansk, siden soyabønner der heter «daizu», mens soyasaus heter «shooyu»⁴. Ordet har sannsynligvis kommet inn i norsk via engelsk - hvor det heter «soy» eller «soya». Videre burde «jujitsu», som er en samlebetegnelse på eldre japanske kampteknikker og forløperen til moderne kampsport, vært gjengitt som «juujutsu»⁵, som det «skrives og uttales» på japansk. Betydningen er for øvrig «kunsten å være myk».

6.2 Typer av lån

Som de to vesentligste årsakene til lån, nevner Martin Haspelmath behovet for «cultural loans» og «core borrowing» (2009: 50). Det første omfatter ord for nye begrep og ting som kommer utenfra, mens det andre refererer til ord som erstatter eller dublerer eksisterende ord i språket. Som svar på spørsmålet hvorfor et språk skulle ha behov for å importere et ord fra et annet språk hvis de allerede har et fullgodt og dekkende ord for samme konseptet, peker Haspelmath (ibid: 48) på prestisje. Med andre ord at språkbrukere tar i bruk importord fra et donorspråk som anses for å ha høyere prestisje enn mottakerspråket. Sandøy (2000) er inne på det samme, men slår fast at det oftest er referansefunksjonen som er formålet med å bruke låneord - med andre ord at «språkbrukeren leiter etter eit ord som refererer presist til omgrepet (og tingen)» (2000: 41).

Kjernevokabular, i betydningen funksjonsord som pronomen, determinativer, preposisjoner, subjunksjoner og konjunksjoner, blir sjelden importert. I

-
4. Dobbelt vokal angir at den skal uttales lang. Hepburn-systemet bruker for øvrig en makron over vokalen (eks. «ō»), mens Kunrei-systemet bruker cirkumfleks (eks. «ô») for å angi lengde. Når lange vokaler skal tilpasses norsk, er det ikke naturlig å bruke makroner og cirkumfleks siden disse aksentsymbolene ikke brukes i norsk.
 5. Eller i det minste som «juujutsu», siden norsk ikke markerer lange vokaler på noen av måtene beskrevet over. Den japanske hovedstaden skrives jo på norsk (og engelsk, for den saks skyld) som Tokyo; ikke som «Tookyoo» som er en uttalenær japansk gjengivelse av ordet.

følge Haspelmath er dette en opplest og vedtatt sannhet i låneordsforskning (2009: 36).⁶

Applisert på de japanske låneordene i listene over, virker det rimelig å si at samtlige er kulturelle lån; de referer uten unntak til gjenstander og begrep vi ikke hadde i norsk tidligere. Tilfellene «surimi» og «tsunami» er riktignok nærmest analoge med de etablerte norske ordene *fiskefarse* og *flodbølge*, men likevel ikke fullstendig semantisk sammenfallende.

6.3 Ordklasser

Generelt lånes det mest inn i de åpne ordklassene. Som én av faktorene som bestemmer hvilke ordklasser som lånes, uavhengig av språk, skriver Haspelmath (2009: 35): «Grammatical factors; (e.g. the claim that verbs are more difficult to borrow than nouns because they need more grammatical adaptation)». Relatert til norsk, skriver Vigleik Leira under overskriften «Korleis blir nyorda laga»: «Ein del ord får vi fullt ferdige frå andre språk utan å gjere noko med dei..... Men dei fleste blir utforma i norsk anten som nylagningar eller som omdanningar av eldre ord. Dei fleste nyorda er substantiv....» (1982: 18). Videre fant Ann Helen Lea i sin undersøkelse om forekomst av låneord i muntlig norsk at substantiv, verb og adjektiv utgjorde nærmere 80 prosent av den totale forekomsten (2009: 49). Hun påpeker imidlertid at forskning på skriftlig materiale viser at andelen substantiv alene utgjør mer enn 80 prosent av låneordene (ibid: 50).

Gitt at betraktningene over også er gyldige for japanske låneord slik de er klassifisert i de konsulterte ordbøkene, kan vi forvente at disse for en stor del vil bestå av substantiver, med mulig rom for innslag fra andre ordklasser - med unntak av kjernevokabular som nevnt i forrige paragraf. Som vi ser av tabellen nedenfor, holder hypotesen.

Tabell 3. Japanske låneord fordelt på ordklasser

ORDKLASSE	ANTALL
Substantiv	74
Adverb	1
Interjeksjon	1
Uten ordklasse	8

6. Et eksempel på at også kjernevokabular kan bli importert, er de engelske pronomenene *they*, *their* og *them*, som alle har norrøn opprinnelse. Dette viser den enorme påvirkningen skandinaver i en periode hadde i England.

Omgjort til prosent, er 88 prosent av låneordene fra japansk tilordnet ordklassen substantiver. Ordet «banzai» (hurra, lenge leve) er tilordnet ordklassen intereksjoner, mens «kanban» (produksjon etter behov, med minst mulig lagerhold) er klassifisert som adverb.

Bemerkelsesverdig er det at hele 8 av 84 ord - uvisst av hvilken grunn - ikke er oppgitt med ordklasse. Dette gjelder både «nippon», «tokonoma», «samisen», «tsuba», «bushido», «jimai», «minamata-sykdommen» og «kamikaze». «Nippon», som er en japansk betegnelse på Japan, må opplagt være et substantiv (egennavn). Det virker også noe vilkårlig når hybridene «minamatasykdommen» ikke er klassifisert som substantiv, til tross for at analoge «itai-itai-sykdom» naturlig nok er tilhørende denne ordklassen. De resterende seks ordene burde ut fra sine betydninger også enkelt kunne bestemmes som substantiver (kakemono=silke-eller papirrull, samisen=instrument, tsuba=parerplate, bushido=krigerens vei, jimai=selvmordsbomber, kamikaze=selvmordsbomber).

Adverb blir relativt sjeldent gjenstand for import. I sitt muntlige materiale over forekomst av låneord i norsk, finner Lea (2009: 79) bare 1 prosent adverb. Basert på en stor undersøkelse av låneord i 41 ulike språk, finner Uri Tadmor (Tadmor, 2009: 61) at 15 prosent er klassifisert i gruppen *Adjektiver og Adverb*. Når ordboksforfatterne har klassifisert «kanban» som et adverb, kan det være fordi ordet lenge ble brukt synonymt med produksjonsstrategien «just in time» på engelsk. Men, nettopp fordi «kanban» er et prinsipp eller metode for å organisere produksjon, burde det etter mitt syn være mer nærliggende å regne ordet til substantivene.

6.4 Genus

Om låneord i norsk og genustilegning, skriver *Norsk referansegrammatikk*: «Ord som er innlånte i norsk språk, kan beholde sitt opphavlige genus om de er lånt fra eller via et genusspråk, mens de kan få genus i analogi med hjemlige ord om de er lånt fra et språk uten genus» (1997: 158). Det siste illustreres med en rekke eksempler fra engelsk. Med det store innslaget av engelske låneord i norsk, er det kanskje naturlig at det meste som er skrevet om låneord i norsk og genustilegning nettopp dreier seg om låneord fra engelsk.

I sin masteroppgave *Genus ved nyord i norsk* fra 2011 refererer Lotta Parkkonen til en doktoravhandling skrevet av Anne-Line Graedler, som har forsket på genus ved engelske låneord i norsk, og skriver: «For eksempel antas de fleste som er opptatt av genus i norsk ifølge Graedler (1995: 131) at alle nye ord tilordnes maskulint genus, hvis de ikke er «markerte» på en eller annen

måte» (Parkkonen, 2011: 17). Med andre ord skal det spesielle grunner til at et substantiv skal tilordnes et annet genus enn hankjønn. Med støtte i tidligere forskning, hevder Parkkonen videre at 80–90 prosent av engelske låneord er hankjønn, mens mellom 10 og 20 prosent er intetkjønn (ibid: 27). Dette betyr at en svært liten del av engelske låneord blir til hunkjønn ved overgangen til norsk. Tendensen underbygges av Aasen (2011), som skriver: «Det er sjeldan at vi lét dei engelske orda vera hokjønnsord. Unntaket er innlånte verbalsubstantiv som *doping* og *mobbing*.....For å seia det på engelsk er hankjønn *default(en)*, standardvalet, når språkbrukarane deler ut grammatisk kjønn til dei engelske importorda.»⁷

Siden japansk ikke er et genuspråk, og heller ikke bøyer substantiver i tall og bestemthet (Solvang, 2005: 286), kan vi altså forvente at storparten av de 74 innlånte ordene som ordbøkene har klassifisert som substantiver blir bestemt som hankjønn.⁸ Tabellen nedenfor viser overraskende resultater.

Tabell 4. Japanske låneord: substantiver og genus

GENUS	ANTALL
Hankjønn	42
Hunkjønn	0
Intetkjønn	1
Ikke kjønnsbestemt	31

Overraskelsen består i at hele 31 av de innlånte substantivene ikke er blitt genusbestemt. Tar vi bort substantiver som kan oppfattes som egennavn, som «nippon» (Japan), «itai-itai» og «minamata» (navn på sykdommer), «gedan barai» og «yoko geri» (navn på forsvarsteknikker), «hentai» (betegnelse på sjanger), «kana» (navn på skriftsystem), «koan», «rinsai» og «soto» (navn på buddhistiske retninger), «morita» og «reiki» (navn på behandlingsmetoder), «tenno» (navn på den japanske keiseren), og «urabon» (navn på minnehøytid), står vi igjen med 17 «kjønnsløse» substantiver.

På samme måte som det er vanskelig å skjønne motivasjonen for ikke å tilordne enkelte japanske låneord ordklasse, som nevnt i forrige paragraf, kan det også stilles spørsmålstegn ved om genustilordningen i ordbøkene, eller mangel på sådan, er gjennomført systematisk. Uten å gå gjennom samtlige 17

7. Denne tilnærmingen kalles gjerne for defaultgenus.

8. Hva som er den lingvistiske realiteten i ulike varieteter av norsk er en annen sak.

ikke-kjønnsbestemte substantiver, skal jeg i det følgende gi noen eksempler på det jeg vil kalle mangel på konsistens:

1) Til tross for at «shogun» står oppført som hankjønn, har «daimio» ikke blitt tildelt kjønn. Begge to refererer seg til mannsskikkelser. 2) Ordet «geisha» er blitt hankjønn, mens «maiko» er kjønnsløst. Begge refererer til kvinneskikkelser, og burde i det minste ha vært tilordnet samme genus.^{9 10} 3) Mens «haiku» står oppført som hankjønn, er «tanka» ikke kjønnsbestemt, til tross for at begge er betegnelser på japanske diktformer. I parentes: «haiku» var klassifisert som intetkjønnsord i utgavene frem til 2000, men skiftet kjønn og ble til hankjønnsord i 2019. På den annen side var «tanka» oppført som hankjønn i 2000-utgaven, men er altså ikke kjønnsbestemt i 2019. 4) Den japanske betegnelsen for tegneserier, «manga», er tilordnet hankjønn, mens «anime» (animasjonsfilm) står oppført uten kjønn. På samme måte som «manga» burde også «anime» naturlig være hankjønn. 5) Ordet «fugu» står i den digitale 2019-utgaven forklart som «japansk kulefisk», men har ikke blitt tildelt genus. Ordet burde enkelt vært klassifisert som hankjønn. 6) Ordet «tatami», som oversettes med *stråmatte*, har heller ikke blitt tildelt genus, og burde enkelt vært klassifisert som hankjønnsord. 7) Ordene «nori» (tørket sjøgress) og «tofu» (proteinrik masse av soyabønner) står ikke oppført med kjønn; sannsynligvis fordi de er oppfattet som massesubstantiver og at genus derfor ikke er vesentlig. Mot dette virker det inkonsistent at «wasabi» er behandlet som et tellelig substantiv. Ifølge digitalutgaven fra 2019 tar ordet formene «wasabien – wasabier - wasabiene». Her har nok ordboksforfatterne tatt utgangspunkt i selve wasabi-planten - som selvsagt er mulig å telle («mange wasabier», men «mye wasabi»). Siden «wasabi» nok vanligvis forbindes med den grønne pastaen vi er blitt vant til å bruke sammen med *sushi* og *sashimi* - og ikke planten - vil det etter min mening være mer naturlig å behandle ordet som et massesubstantiv. 8) Teaterformen «no» er ikke kjønnsbestemt, mens teaterformen «kabuki» er oppført som intetkjønn – for øvrig det eneste intetkjønnsordet i samlingen. Begge burde ha samme kjønn.¹¹

9. Et søk på internett gir en rekke eksempler på at «geisha» oppfattes som hankjønnsord. Eksempel: <https://www.allkunne.no/framside/sprak/sprak-i-verda/japansk/7/1621/> (Allkunne – levande leksikon).

10. Når «geisha» er blitt et hankjønnsord, har sannsynligvis fonotaktiske betraktninger vunnet over assosiasjonen til hankjønn, siden ordet i bestemt form entall i så fall ville blitt «geishaa» - som det faktisk står oppført som på nynorsk.

11. Når man har valgt å avvike fra hovedregelen og gjøre «kabuki» til et intetkjønnsord, er det trolig analogi med det eksisterende hjemlige ordet «teater» som ligger bak. Analogi som tilnæringsmåte for å bestemme genus er imidlertid svært usikkert, noe for eksempel

Substantiv som ikke kan telles, bøyes som kjent ikke i flertall. Flere av substantivene i listen vår står derfor bare oppgitt i entall, ubestemt og bestemt form. For eksempel gjelder dette alle ordene i kategorien kampsport, og kjønnsbestemte ord i kategorien mat/drikke - unntatt allerede kommenterte «wasabi», som følger regelmessig hankjønnsbøyning i bestemthet og tall.

6.5 Trykkplassering

Fra norsk er vi vant med at en av stavelsene i et ord får trykk, slik at den står frem som mer prominent enn de andre stavelsene. Tradisjonelle analyser av trykkplassering opererer med en grunnregel som sier at norske ord har trykk på første stavelse. Kristoffersen kaller dette for «den germanske trykkregelen» (2003: 114). Han hevder at denne regelen muligens holder for germanske ord som kom inn i norsk for tusen år tilbake, men at en slik tilnærming ekskluderer ord av fremmed opprinnelse som har andre trykkmønstre eller som mangler trykk. Videre argumenterer han for at trykkplassering i moderne norsk er regelstyrt og at det følger «det romanske trykkmønsteret» (2005: 115). Hans analyser viser at trykket orienterer seg mot høyre kant av ordet, og at det er tendens til at det faller på nest siste stavelse (ibid: 119). Senere formulerer Kristoffersen en ny trykkregel for norsk - inkludert det «opprinnelig norske» ordforrådet og fremmedord. Regelen går ut på at trykket legges på siste tunge stavelse av de to siste stavelsene dersom en eller begge er tunge, og på den første hvis siste stavelse er lett (2015: 62).

I motsetning til norsk har japansk ikke trykkaksent, og regnes for å være et mora-språk. Litt forenklet er mora en tidsenhet, definert som den tiden det tar å uttale en stavelse. Alle stavelser i japansk utgjør følgelig rytmiske slag som har like lang varighet når de uttales (Kubozono, 1989: 249, Katada, 1990: 641).

Det vil være interessant å undersøke i hvilken grad trykkplassering i japanske låneord følger Kristoffersens trykkregel. Som utgangspunkt kan vi regne med at så er tilfelle, men at vi også vil kunne finne unntak. En gjennomgang av de japanske låneordene viser at de tydeligvis har vært gjenstand for flere strategier ved overgangen til norsk.¹² Starter vi med ordene som med utgangspunkt i norsk stavelsesstruktur utgjør tostavellesord, kan vi finne ek-

Parkkonen (2011: 19) understreker: «...genuset til et gitt ord er umulig å forutsi med sikkerhet basert på dette prinsippet».

12. Når det gjelder trykkmarkering, er regelen at hovedtrykket markeres med en aksent etter den trykksterke vokalen. I 2019-utgaven er det likevel noen ord som har trykkmarkøren før trykkstavelsen (eksempelvis ikeb'ana, em'oji). I følge redaktøren vil dette bli rettet opp i overensstemmelse med hovedregelen (personlig kommunikasjon).

sempler på ord med trykk på første stavelse (fugu, eta, tanka, tenno, tsuba, geisha, jimai, banzai, kana), mens vi også finner ord hvor trykket er plassert på andre stavelse (bonsai).¹³ I en rekke tilfeller er tostavellesord ikke markert for trykk, muligens fordi man har ansett det som innlysende at ordene følger tradisjonelle norske regler og dermed skal ha trykket på første stavelse (for eksempel judo, haiku, kendo, sushi, sake, taiko, ninja, nippon, sumo, shinto, shogun, raku, shogi, soya).

Tar vi for oss ord med tre eller flere stavelser, ser det ut for å være en hovedregel at trykket er plassert på nest siste stavelse (kabuki, umami, makimono, kakemono, mikado, tokonoma, harakiri, karate, aikido, origami, karaoke, sukiyaki, kamikaze, sudoku, tsunami, tatami, ikebana, emoji, origami, sashimi). Dette stemmer godt overens med Kristoffersens trykkregel, beskrevet over. I noen ord i denne kategorien er likevel trykket plassert på første stavelse (soroban, kimono, bushido). Slike unntak fra hovedmønsteret kan ifølge Kristoffersen forklares ved å forestille oss at siste stavelsen er usynlig for trykkregelen på samme måte som for latin (2015: 61)¹⁴. Dermed vil trykket naturlig plasseres på nest siste (= første) stavelse.

At trykket i ordene «anime», «samurai» og «samisen» er plassert på siste stavelse (anime, samurai, samisen) er også mulig å forklare med Kristoffersens trykkregel, ved at siste stavelsen i disse ordene er tung.

Konklusjonen er at trykkplasseringen i de japanske låneordene i hovedsak følger Kristoffersens trykkregel. I tillegg til tostavellesordene som ikke er markert for trykk, nevnt over, skal jeg avslutningsvis peke på noen andre unntak. For eksempel virker det umotivert at man bryter med hovedmønsteret for trykk ved å plassere det på andre stavelse i ordet «teriyaki», i motsetning til ordet «sukiyaki» som følger hovedregelen (teriyaki versus sukiyaki). Videre er ordene «netsuke» og «tempura» av uvisse grunner ikke markert for trykk i den digitale 2019-utgaven, til tross for at de begge er markert i 2000-utgaven (netsuke, tempura). Til sist tar vi med at ordet «wasabi», som er registrert første gang i 2019-utgaven, ikke er markert for trykk.

13. Som Kristoffersen (2003: 115) påpeker, er første stavelse i et bisyllabisk ord også den nest siste. Kristoffersen fastslår videre at det ikke er vanskelig å finne norske tostavellesord som har trykk på siste stavelse (2015: 60).

14. Man tenker seg at siden latin ikke kan ha trykket på siste stavelse, er denne stavelsen usynlig for trykkregelen.

7. Avsluttende kommentarer

I denne artikkelen har jeg tatt for meg forekomsten av japanske låneord i norsk, basert på en gjennomgang av spesifikke fremmedordbøker ved fire ulike tidspunkter over en periode på rundt seksti år. I tillegg til å gruppere låneordene i semantiske kategorier, har jeg fokusert på hvorvidt japanske låneord følger generelle regler for tilpasning av låneord - spesifikt med hensyn til ordklasse, genus og trykkplassering. Vi har sett at de japanske låneordene - bortsett fra en uplassert gruppe på 8 ord - i stor grad følger gjengse regler ved tilegning av ordklasse. Vi har også sett at mens over halvparten av substantivene i tråd med «standard» er bestemt som hankjønn, har en rekke substantiver av uvisse årsaker ikke fått tildelt genus. Videre er markering av trykk ikke helt konsistent. Dette viser kompleksiteten som ligger i å bearbeide låneord som i donorspråket japansk verken har kjønn eller trykk.

Ordbøkene viser en eksplosiv økning av importord fra japanske til norsk de siste tjue årene. Man trenger likevel ikke å gå lenger enn til nærmeste supermarked for å oppdage at det også eksisterer ord som foreløpig har gått under de konsulterte ordbøkene radar. Som for eksempel «matcha» (grønn te) og «shiitake» (matsopp) og en del andre ord relatert til japansk kjøkken. At slike nyord ennå ikke er fanget opp, finner jeg ikke merkelig. Mer undrende stiller jeg meg til at ord som «sensei» (mester) ikke er registrert, til tross for at det er registrert en rekke ord fra kunstarter og ulike typer kampsport hvor denne ærestittelen hører hjemme. Noe underlig er det også at japanernes betegnelse på eget land bare er oppgitt som «Nippon», mens «Nihon» er en vel så mye brukt uttale av de to skriftegnene som utgjør ordet.

Det er ikke gitt å beregne hvilke låneord som kommer til å overleve, og i hvilken grad ordbøkene gjenspeiler norsk ordforråd. En naturlig og interessant oppfølger vil være å undersøke i hvilken grad de registrerte låneordene fra japansk faktisk forstås og brukes av norske språkbrukere. Dette arbeidet vil bli gitt prioritet i fortsettelsen.

Jeg er ellers kjent med at Det Norske Akademi for Språk og Litteratur og Kunnskapsforlaget i 2018 sammen lanserte et digitalt ordboksverk, som er fritt tilgjengelig. En rask sjekk viser at verket inneholder rundt hundre ord som skal ha sin opprinnelse i japansk. Ved første øyekast synes svært mange av disse å være spesialord relatert til japansk kjøkken. Det vil være av stor interesse å sammenligne det japanske inventaret i de to digitale ordboksverkene ved en senere anledning; spesielt med hensyn til trykkplassering, genusspesifikasjon og genusbestemmelse.

Referanselitteratur

- Arakawa, Sobe (ed.). 1941. *Gairaigo jiten*. Kosho.
- Berulfsen, Bjarne. 1957. *Gyldendals fremmedordbok*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Berulfsen, Bjarne og Dag Gundersen. 1974. *Gyldendals fremmedordbok*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Berulfsen, Bjarne og Dag Gundersen. 2000. *Fremmedord blå ordbok*. Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Collins English Dictionary*. 2020. <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english>
- Faarlund, J.T., Lie, S., Vannebo, K.I. 1997. *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget
- Guttu, Thor og Boye Wangensteen (red.). 2012. *Nyord i norsk: 1975-2005*, Oslo: Kunnskapsforlaget
- Haspelmith, Martin. 2009. II Lexical borrowing: Concepts and issues. I Martin Haspelmith og Uri Tadmor (red.): *Loanwords in the World's Languages: A Comparative Handbook*. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Katada, Fusa. 1990. On the representation of moras: evidence from a language game. *Linguistic Inquiry* 21-4, 641-646.
- Kristoffersen, Gjert. 2003. *Norsk prosodi*. Nordisk Institutt, Universitetet i Bergen.
- Kristoffersen, Gjert. 2015. *Innføring i norsk fonologi*. Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studier, Universitetet i Bergen.
- Kubozono, Haruo. (1989). Mora and syllable structure in Japanese: Evidence from speech errors. *Language and Speech* 32-3, 249-78.
- Lea, Ann Helen. 2009. *Låneord i norsk talespråk*. Masteroppgave i nordisk språk, Universitetet i Oslo.
- Norsk Språkråd, Vagleik Leira (red.). 1982. *Nyord i norsk: 1945-1975*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Det Norske Akademi's Ordbok* (digital). 2019. Det Norske Akademi for Språk og Litteratur, Kunnskapsforlaget. <https://www.naob.no/>
- Solvang, Harry. 2005. Fremmedordene: en kilde til forvirring? I Grønning, T. (red.): *Vinduer mot Japan*. Oslo: Tapir Forlag. 285–293.
- Solvang, Harry. 2015. *Naru Hodo 1. Moderne japansk grammatikk – fra det enkle til det avanserte*. Oslo: Fagbokforlaget.
- Stor norsk ordbok* (digital). 2019. Kunnskapsforlaget. <https://www.ordnett.no/om-ordnett>

- Store norske leksikon* (digital). 2019. Foreningen Store norske leksikon. <https://snl.no/fremmedord>
- Parkkonen, Lotta. 2011. *Genus ved nyord i norsk*. Masteroppgave i nordisk, særlig norsk, språkvitenskap. Institutt for lingvistiske og nordiske studier, Universitetet i Oslo
- Sandøy, Helge. 2000. *Lånte fjører eller bunad*. Landslaget for norskundervisning / Cappelen Akademisk
- Tadmor, Uri. 2009. III Loanwords in the world's languages: Findings and results. I Martin Haspelmath og Uri Tadmor (red.): *Loanwords in the World's Languages: A Comparative Handbook*. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Theil, Rolf. 2011. Japansk. I *Allkunne – levande leksikon*. Nynorsk kultursentrum.
- Aasen, Kjetil. 2011. Frå kjønnslaus engelsk til trekjønna norsk. *Språknytt* 1, 15

Summary

This paper focuses on the presence of Japanese loanwords in Norwegian. To shed light on the problem, three printed dictionaries of loanwords in Norwegian are examined for entries of Japanese origin at three different points of time between 1957 and 2000. Moreover, the most comprehensive Norwegian online dictionary service from 2019 has been consulted for the same purpose. Altogether 84 different registered entries are divided into semantic categories. Next, the paper discusses adaptation strategies of Japanese loanwords into Norwegian, specifically with regard to transliteration, assignment of word class, grammatical gender and stress accent. To a certain extent, possible alternative strategies are suggested.

Harry Solvang
 Professor i japansk lingvistikk
 Institutt for fremmedspråk
 Universitetet i Bergen
 Postboks 7805
 5020 Bergen
 Harry.Solvang@uib.no

Langdistansebinding i norsk er logoforisk

Marit Julien

Det er kjent fra før at langdistansebinding av refleksive pronomen forekommer i norsk. Fenomenet har blitt kobla til logoforisitet, men det har også blitt hevdet at langdistansebinding er mulig i visse ikke-logoforiske kontekster. I denne artikkelen argumenterer jeg for at langdistansebinding i norsk alltid er logoforisk, og at det samme gjelder for mellomdistansebinding. Det er bare lokal binding som ikke krever en logoforisk kontekst.

Jeg antar videre at i logoforiske kontekster blir relasjonen mellom en antesedent og et refleksivt pronomen formidla av en logoforisk operator, samt at setninger med rotegenskaper inneholder operatører som representerer henholdsvis den virkelige eller implisitte taleren og den virkelige eller implisitte mottakeren. Disse operatorene gir opphav til dependanserelasjoner som i visse tilfeller krysser bindingsrelasjonene, med det resultatet at konstruksjonen blir lite akseptabel. Sammen med egenskapene hos det lokale subjektet kan disse dependanserelasjonene forklare mye av den variasjonen i akseptabilitet som en kan observere ved langdistansebinding i norsk.

Nøkkelord: langdistansebinding, logoforisitet, refleksive pronomen, partisipantoperatorer, V2.

1. Innledning

I denne artikkelen skal jeg ta for meg langdistansebinding, det vil si konstruksjoner der et refleksivt pronomen bindes av et element som befinner seg i en setning som er overordna den finitte setningen som inneholder det refleksive pronomenet. Vi ser et eksempel i (1), der det refleksive *seg* i *at*-setningen bindes av det overordna subjektet *de*.¹

1. Langdistansebinding blir gjerne sett som et arkaisk trekk i norsk (Moshagen & Trosterud 1990, Strahan 2003:174). Rögnavaldsson (2007) påviste at langdistansebinding forekom i norrønt, og det er derfor trolig at den langdistansebindinga som vi finner i dagens norsk,

- (1) De_i venter på at andre skal gjøre jobben for seg_i.

I den lingvistiske litteraturen har langdistansebinding blitt kobla til logoforisitet (for eksempel i Clements 1975, Sells 1987, Pollard & Sag 1992). Logoforisitet kan, noe uformelt, sies å innebære at antesedenten, altså binderen, for det refleksive pronomenet refererer til den som sier, føler eller opplever det som setningen rapporterer om. Vi ser at dette stemmer for (1), og det har da også blitt hevda at det gjelder for skandinavisk langdistansebinding generelt (Maling 1984, Hellan 1988, Sigurðsson 1990, Moshagen & Trosterud 1990, Strahan 2003, 2011).

Lødrup (2009) mener derimot at langdistansebinding ikke alltid er avhengig av logoforisitet i norsk. Han viser til eksempler som de i (2) og (3) (Lødrup 2009: 117):

- (2) Det kan og se ut til at noen av informantene_i er preget av de særinteresser som gjelder for sine_i institutter.
- (3) Kristne er forskjellige, noen_i velger irrasjonelle slutninger som skader seg selv_i og andre.

Jeg vil derimot argumentere for at all ikke-lokal binding av refleksiver i norsk krever en logoforisk kontekst, og jeg vil videre vise at hvis vi antar, som mange har gjort tidligere, at logoforisk binding involverer en logoforisk operator som sitter i venstreperiferien til den setningen som inneholder det refleksive pronomenet, da kan vi også forklare en del av den variasjonen i akseptabilitet som vi kan se ved slik binding.

Artikkelen består av tre hoveddeler. I den første hoveddelen, avsnitt 2, presenteres logoforisitet samt noen begreper som blir relevante i den analysen som følger. I tillegg skisserer jeg distribusjonen av enkle og komplekse refleksiver i norsk. I avsnitt 3, som er den andre hoveddelen, argumenterer jeg for at ikke-lokal binding i norsk er logoforisk, og i avsnitt 4, den siste hoveddelen, tar jeg opp noen faktorer som påvirker akseptabiliteten av langdistansebinding i norsk, og jeg viser hvordan variasjonen i akseptabilitet kan utledes av min analyse.

er kontinuasjonen av tilsvarende konstruksjoner i norrønt. Hellan (1988), som er kanskje det mest kjente arbeidet om binding i norsk, beskriver en varietet som ikke tillater binding over finite setningsgrenser, noe som uttrykkes eksplisitt i den såkalte «tensed S-condition» (Hellan 1988: 84). Hellan noterer likevel at binding inn i komplementsetninger kan forekomme i uformelt språk (Hellan 1988: 85).

I avsnitt 5 tar jeg så for meg refleksiver i underordna subjekter. Denne bindingstypen behandles for seg fordi den er litt annerledes enn annen langdistansebinding. Avsnitt 6 sammenfatter og avslutter artikkelen.

2. Bakgrunn: Om logoforisitet, operatorer og norske refleksiver

I dette bakgrunnsavsnittet skal jeg først, i 2.1, gjøre kort greie for hva logoforisitet vil si og nevne noen tester som kan brukes til å påvise logoforiske relasjoner. Deretter introduserer jeg logoforiske operatorer i 2.2 og de beslektede partisipantoperatorene i 2.3. I 2.4 følger en kort gjennomgang av distribusjonen av enkle og komplekse refleksiver i norsk.

2.1 Logoforisitet

Diskusjonen om logoforisitet i den moderne lingvistiske litteraturen går tilbake til Hagège (1974), som introduserte termen *logoforisk pronomen* som betegnelse på en type pronomen som forekommer i visse språk og som utmerker seg ved at de obligatorisk refererer til den personen som er kilden til et utsagn eller et tankeinnhold som gjengis med et uttrykk som inneholder det logoforiske pronomenet. Eksempelet i (4), som er gjengitt i Sells (1987: 446), men henta fra Hagège (1974), illustrerer fenomenet. Språket er mundang (fra Tsjad/Kamerun), og vi ser at det logoforiske pronomenet $\text{ʔ}\bar{\text{I}}$, som er objekt i den underordna setningen, viser tilbake til subjektet for utsagnsverbet i den overordna setningen. Logoforiske pronomen er altså spesialiserte for denne funksjonen.

- (4) à_i fá mò $\text{ʔ}\bar{\text{I}}$ ʒl̄_i nē
 han si du se LOG Q
 ‘Han spurte om du så han.’

Seinere, siden Clements (1975), har termen logofor også blitt tatt i bruk for refleksive pronomen med en lignende funksjon, som *sig* i det (velkjente) islandske eksempelet i (5) (fra Maling 1984: 212):

- (5) Jón_i segir að María elski sig_i.

En systematisk redegjørelse for logoforisitet kom i Sells (1987). Sells argumenterer for at det fins tre ulike diskursrelaterte roller som antesedenten for et logoforisk element kan ha: 1) kilde («source»), 2) sjøl («self») og 3) perspektivsentrum («pivot»). Kilden står for ei ytring som det blir rapportert om, som *Max* i (6), mens sjølet typisk er en opplever knytta til et psykologisk predikat, som *Max* i (7). Et perspektivsentrum er derimot den personen som har det perspektivet som hendelsen rapporteres fra. Dette er illustrert i (8), der perspektivet ligger hos *Max*, fremst på grunn av verbet *came* i den underordna setningen.²

- (6) *Max*_i said that Louise loved him_i.
 (7) That Louise ignored him_i distressed *Max*_i.
 (8) *Max*_i was reading when Maria came to visit him_i.

Det foreligger enveis implikasjonsrelasjoner mellom de tre typene av logoforisitet: en kilde er nødvendigvis også så vel sjøl som perspektivsentrum, og et sjøl er også perspektivsentrum, mens det omvendte ikke er tilfelle.

En diagnostisk test for logoforisitet knytta til perspektiv ble lansert allerede av Kuno (1986): ekspressive uttrykk som ‘kjære’ vil knytte seg til den som perspektivet ligger hos. Vi ser dette i det japanske eksempelet i (9), som er gjengitt i Sells (1987: 466):

- (9) [Itosii Yosiko ga zibun_i o nikundeiru koto] ga
 kjære Yosiko NOM sjøl AKK hate at] NOM
 Mitiko_i o zetuboo e oiyatta.
 Mitiko AKK desperasjon til dreiv
 ‘At hennes kjære Yosiko hata henne, dreiv Mitiko til desperasjon.’

Ettersom alle logoforiske antesedenter er perspektivsentrum, uansett om de også er kilde og/eller sjøl, vil denne testen fungere for alle de tre typene av logoforisitet.

En annen test følger av den observasjonen at inanimate referenter ikke kan være perspektivsentrum (se for eksempel Reuland & Sigurjónsdóttir 1997,

2. Sells noterer at perspektiv her ligger nær det som Kuno & Kaburaki (1977) kaller *em-pati*.

Charnavel & Sportiche 2016). Antesedenten for en logoforisk anafor må dermed være animat, og hvis antesedenten er inanimat, da er ikke logoforisitet involvert i relasjonen mellom antesedenten og anaforen.

2.2 Logoforiske operatører

I formelle analyser av logoforiske pronomen er det nå vanlig å anta at de er bundet av en operator i venstreperiferien i den setningen som de inngår i, slik at denne operatoren formidler relasjonen mellom det logoforiske pronomenet og antesedenten. Denne analysen ble lansert av Koopman & Sportiche (1989), og den har seinere blitt videreutvikla, blant annet i Varlokosta & Hornstein (1993) og Speas (2004). Den har dessuten blitt utvida til å gjelde også refleksive pronomen med logoforisk funksjon. Det kanskje fremste eksempelet på dette er Sundaesan (2012). Sundaesan knytter logoforisiteten til andre trekk, og argumenterer for at mange konstituent, i det minste visse CP-er, PP-er og DP-er, har en operator i sin venstreperiferi (nærmere bestemt en spesifiserer for en funksjonell projeksjon i venstre kant av konstituenten) som inneholder koordinater knytta til tid, sted, verden og/eller tankeinnhold hos en referent som perspektivet ligger hos.

Ettersom det er logoforisiteten jeg er interessert i her, vil jeg betegne den relevante operatoren som Log. Det islandske eksempelet i (5) kan da presenteres som i (5'):

(5') Jón_i segir að Log_i Maria elski sig_i.

Som antyda her, antar jeg at Log sitter i venstreperiferien i den underordna setningen, men under subjunksjonen. I eksempelet er Log koindeksert med det overordna subjektet *Jón* og er den egentlige binderen av det refleksive pronomenet *sig*. Bindingsrelasjonen er altså i en viss forstand lokal. Tilsvarende gjelder for alle logoforiske bindingsrelasjoner.

2.3 Partisipantoperatører

En idé som er beslekta med idéen om logoforiske operatører, finner vi i Sigurðsson (2004, 2011). Kort fortalt mener Sigurðsson at venstreperiferien i finitte setninger inneholder det han kaller «C/edge linkers», som er ikke-uttalte syntaktiske elementer med trekk knytta til henholdsvis taler/avsender og tilhører/mottaker, pluss eventuelt et element knytta til setningens tema. Jeg velger å kalle disse *partisipantoperatører*. Operatoren Λ_A har et trekk som identifiserer den logoforiske agenten, altså taleren, mens operatoren Λ_p har et trekk

som identifiserer den logoforiske pasienten, altså mottakeren. Operatorene søker nedover i setningen etter argumenter med kompatible trekk og fastsetter trekkverdier på disse. Et argument i første person får verdien $[+\Lambda_A]$, mens et argument i andre person får verdien $[+\Lambda_p]$. Partisipantoperatorene kan sjøl få sin verdi fra konteksten eller fra elementer høgere opp i den syntaktiske strukturen.

Et eksempel vil forhåpentligvis gjøre dette klarere. I (10a) ser vi et engelsk eksempel som involverer direkte tale, og i (10b) vises partisipantoperatorene og relasjonene mellom disse og de ulike argumentene (eksempel fra Sigurdsson 2011: 283).

(10) a. He said to Mary, “I will help you.”

b. $[_{CP} \dots \Lambda_{Ai} \dots \Lambda_{pj} \dots he_k \dots Mary_l \dots [_{CP} \dots \Lambda_{Ak} \dots \Lambda_{pl} \dots I_k \dots you_l \dots]]]]$

Operatorene Λ_A og Λ_p i den overordna setningen får verdiene sine fra konteksten, og de representerer dermed henholdsvis taleren og mottakeren i talesituasjonen. Argumentene *he* og *Mary* i den overordna setningen er ikke koindeksert med noen operator, ettersom ingen av dem er identisk med taler eller mottaker. Derimot vil *he* være koindeksert med Λ_A i den underordna setningen, mens *Mary* er koindeksert med Λ_p i den underordna setningen. Partisipantoperatorene i den underordna setningen fastsetter så verdiene på de deiktiske pronomenerne *I* og *you*, som er argumenter i den samme setningen, med det resultatet at *I* er koreferensiell med *he* mens *you* er koreferensiell med *Mary*. Den implisitte taleren og mottakeren i den underordna setningen er dermed ikke identisk med den faktiske taleren og mottakeren i talesituasjonen. Dette kalles *indeksikalt skifte*.

Sigurdsson (2011) mener altså at partisipantoperatorene er å finne i alle finitte setninger. Julien (2015a) argumenterer mot dette ved å vise til det faktum at underordna V2-setninger i norsk tillater indeksikalt skifte mens underordna ikke-V2-setninger ikke gjør det. Eksemplene i (11), fra Julien (2015a: 140), illustrerer dette. I (11a) har den underordna setningen ikke-V2, og vi ser at pronomenet *du*, som er subjekt i den underordna setningen, må referere til mottakeren i den aktuelle talesituasjonen. I (11b), hvor den underordna setningen har V2, kan subjektet *du* tolkes på to måter – det kan enten referere til mottakeren, som i (11a), eller det kan referere til taleren, som var mottaker i den talesituasjonen som taleren rapporterer om.

- (11) a. Ho sa til meg at du ikkje kan gjera dette aleine. [du = mottaker]
 b. Ho sa til meg at du kan ikkje gjera dette aleine. [du = taler eller mottaker]

Hvis indeksikalt skifte er avhengig av partisipantoperatorer i den underordna setningen, tyder kontrasten mellom (11a) og (11b) på at det fins partisipantoperatorer i den underordna setningen i (11b), men ikke i den underordna setningen i (11a). Min konklusjon blir at partisipantoperatorer bare er å finne i setninger med rotgenskaper, som for norsk vil si hovedsetninger og underordna V2-setninger.

2.4 Enkle og komplekse reflexiver i norsk

Før vi går videre, må vi kort se på distribusjonen av den enkle reflexiven *seg* og den komplekse reflexiven *seg sjøl* i norsk. Hellan (1988) hevda at mens *seg sjøl* må bindes av et element som er et argument for det samme predikatet, som demonstrert i (12), så kan *seg* opptre i slik binding bare når det står til et inherent reflexivt verb, som (13) viser.

- (12) a. Ella_i elsker seg sjøl_i.
 b. * Ella_i gjorde meg glad i seg sjøl_i.
- (13) a. * Ella_i elsker seg_i.
 b. Ella_i angrer seg_i.

Samargumentkravet gjør likevel ikke fullstendig greie for bruken av *seg*. Lødrup (2007) viste at *seg* krever det han kalte en fysisk kontekst, det vil si en kontekst der kroppen til referenten er involvert, som i (14a).³ Når konteksten ikke er fysisk, som i (14b), må *seg sjøl* brukes.

- (14) a. Jon_i følte noe nær seg_i.
 b. Jon_i ringte angående seg *(sjøl)_i.

I alle eksemplene over inngår reflexiven og antesedenten i den samme setningen. Vi har altså det som gjerne kalles lokal binding. I (15) kommer så et eksempel der *seg* er objekt i en infinitivsfrase, men bindes av det overordna

3. Busterud (2014) argumenterer for at det *seg* som opptre med inherent reflexive verb, er et annet *seg* enn det som opptre i andre tilfeller. Dette kommer jeg ikke til å gå nærmere inn på her.

subjektet *Peter*. Slik binding, der reflexsiven inngår i en infinitt setning mens antesedenten er utafør denne, kalles mellomdistansebinding, etter Reuland & Koster (1991).

(15) Peter_i ba Anne_k om å PRO_k hjelpe seg_{i/*k}.

Jeg har også indikert i (15) at det ikke fungerer så godt her å la *seg* bindes av subjektet for infinitiven, som jeg har angitt som PRO (og som her er kontrollert av det overordna objektet *Anne*).⁴ Men hvis *seg* blir erstatta av *seg sjøl*, som i (16), er lokal binding det foretrukne:

(16) Peter_i ba Anne_k om å PRO_k hjelpe seg sjøl_{*i/k}.

Dette stemmer godt med tidligere observasjoner av at ikke-lokal binding involverer enkle reflexsiver heller enn komplekse reflexsiver (se f.eks. Pica 1987, Hellan 1988, Hestvik 1990).

Går vi tilbake til det eksempelet på langdistansebinding, det vil si binding over finitt setningsgrense, som jeg ga i (1) i innledninga, så involverte også dette den enkle reflexsiven *seg*:

(1) De_i venter på at andre skal gjøre jobben for seg_i.

Bytter vi ut *seg* med *seg sjøl* her, blir det vanskeligere å få ei tolkning der det overordna subjektet *de* er antesedent. I stedet er det nå det underordna subjektet *andre* som er den foretrukne antesedenten – se (17):

(17) De_i venter på at andre_j skal gjøre jobben for seg sjøl_{*i/j}.

Den komplekse reflexsiven *seg sjøl* er likevel ikke helt utelukka i ikke-lokal binding. Lødrup (2009: 122) noterer at komplekse reflexsiver kan opptre i ikke-lokal binding når den mer lokale potensielle binderen er inanimat, som *det* i eksempelet jeg gjengir i (18):

(18) Hun trodde hun_i gjorde det som var best for seg selv_i.

4. Jeg følger Johnson & Vikner (1994) og antar at infinitivsmarket er lokalisert i C-domenet – men se Faarlund (2015) for ei drøfting av den muligheten at infinitivsmarket kommer fra T.

Han viser videre til Safir (1997), som påpekte at komplekse refleksiver ofte kan ha en fjernere antesedent i kontekster med det han kalte *likhetspredikat* («similarity predicates»). I (19), som er en lett modifisert versjon av et eksempelpar i Safir (1997: 356), ser vi at langdistansebinding av *himself* går fint når predikatet i den underordna setningen er *like*, som altså er et likhetspredikat, men ikke når predikatet er *angry*, som ikke er noe likhetspredikat.⁵

- (19) a. Otto_i admits that Mary is rather like himself_i.
 b. Otto_i admits that Mary is angry at him_i/*himself_i.

Lødrup (2009: 131 fn.1) gir så et norsk eksempel med et likhetspredikat. Dette er gjengitt i (20):

- (20) Alle borgere_i ... må ha vilje og evne til å inkludere andre som er forskjellige fra seg selv_i.

Jeg vil legge til her at mitt inntrykk er at langdistansebinding av *seg sjøl* over en animat potensiell binder er særlig vanlig i sammenligningskonstruksjoner. I (21) viser jeg et lite utvalg av de eksemplene på dette jeg fant ved et søk i korpuset NoWaC (Guevara 2010):⁶

- (21) a. Hovedpersonen_i synes ikke broren er like sympatisk som seg selv_i.
 b. Guttungen_i er 10 år og har fått en fisk som er like stor som seg selv_i.
 c. Warren Buffett_i donerer milliarder til den eneste som er rikere enn seg selv_i.
 d. Man_i vil alltid møte folk som er flinkere enn seg selv_i.

Hovedpoenget med denne korte gjennomgangen var likevel å vise at *seg* ikke alltid kan knyttes til en lokal binder. I visse tilfeller kan dette få den konsekvensen at en setning enten må avvises som ugrammatisk eller tolkes med langdistansebinding.

5. Safir (1997: 356) nevner flere engelske likhetspredikat: *like*, *unlike*, *similar to*, *different from*, *identical to*, *such as*. Han viser videre at det han kaller *utelukkelsespredikat* («exclusion predicates»), som *apart from*, *but*, *rather than*, *except*, *save*, *besides*, *other than*, *in addition to*, *including*, *excluding*, har de samme egenskapene som likhetspredikat.

6. Søkestreng var <ORDKLASSE: ADJEKTIV + ORD: som/enn + ORD: seg>.

3. Logoforisitet i norske bindingsrelasjoner

Jeg vil nå gå over til å se på den rollen logoforisiteten spiller i bindingsrelasjoner i norsk. Vi kan begynne med å slå fast at lokal binding ikke krever at konteksten er logoforisk. Det ser vi av det faktum at antesedenten i lokale bindingsrelasjoner utmerket godt kan være inanimat. Jeg viser dette i (22a) for det ikke-possessive *seg* og i (22b) for det possessive *sin*. Det er imidlertid ikke umulig for antesedenten i en lokal bindingsrelasjon å være et perspektivsentrum, som i (22c).

- (22) a. Vinden_i fører med seg_i forurensning fra sørligere breddegrader.
 b. Skipet_i kan snu rundt sin_i egen akse.
 c. Lise_i savner sin_i kjære bamse.

Når bindingsrelasjonen ikke er lokal, stiller det seg imidlertid annerledes. La oss først se på (23), som er et eksempel med mellomdistansebinding:

- (23) De_i trenger noen_k til å PRO_k hjelpe seg_i.

I en nettbasert spørreundersøkelse, som jeg her vil kalle hovedundersøkelsen, der 220 norsktalende respondenter bedømte setninger med ulike bindingsrelasjoner, var det 199, eller 90,5 %, som bedømte (23) som «helt grei». ⁷ En klar majoritet av de norsktalende aksepterer altså denne typen binding – så lenge antesedenten er animat. Setter vi inn en inanimat antesedent i stedet, som i (24), blir det derimot vanskelig å bruke et refleksivt pronomen som objekt i infinitivfrasen: ⁸

- (24) Skolen_i trenger noen_k til å PRO_k drive den_i/*seg_i.

Dette indikerer at bindingsrelasjonen i (23) er logoforisk – det overordna subjektet *de* er et perspektivsentrum, og dette lisensierer det refleksive underordna objektet.

-
7. Respondentene bedømte 65 setninger som ble presentert skriftlig på bokmål, men de ble bedt om å bedømme setningene som de ville bli uttalt i deres egen dialekt. For å redusere risikoen for at eksemplene skulle avvise av leksikalske grunner, prøvde jeg i størst mulig utstrekning å velge ord som er vanlige over hele landet. Tre bedømminger var mulige: «Denne setningen er helt grei», «Denne setningen er litt rar», eller «Denne setningen høres helt feil ut for meg».
8. Jeg har bare undersøkt dette uformelt, ved å be en del norsktalende bedømme (23) og (24).

Om vi antar at logoforisk binding alltid involverer en Log operator, betyr dette for norsk at Log kan være til stede i venstreperiferien av infinitivsfraser, som vist i (23').

(23') De_i trenger noen_k til Log_i å PRO_k hjelpe seg_{i/*k}.

Ettersom *hjelpe* ikke er noe inherent refleksivt verb, og konteksten ikke er fysisk, kan ikke det refleksive pronomenet *seg* bindes av subjektet PRO her. Det kan derimot bindes av den logoforiske operatoren Log, som ikke er argument til det samme predikatet som *seg*, og ettersom Log er koreferensiell med det overordna subjektet *de*, blir resultatet at *de* er antesedent for *seg*.

Konstruksjonen i (23) er en kontrollkonstruksjon, der subjektet i infinitivsfrasen er et PRO som er kontrollert av et ledd i den overordna setningen. Et refleksivt element i infinitivsfrasen kan da bindes av et høyere subjekt bare hvis konteksten er logoforisk, og konsekvensen er at det høyere subjektet må være animat. Dette fins imidlertid også konstruksjoner der et inanimat subjekt kan være antesedent for et refleksivt pronomen i en underordna infinitivsfrase. Et eksempel på dette ser vi i (25), der det overordna inanimat subjektet *vinden* er antesedent for det refleksive *seg* i infinitivsfrasen:

(25) Vinden_i ser ut til å t_i legge seg_i.

Forklaringa er (sjølsagt) at dette er en løftingskonstruksjon, noe som innebærer at subjektet *vinden* har flytta fra infinitivsfrasen til den overordna setningen, slik at det refleksive *seg* egentlig bindes av sporet av subjektet – altså lokalt.

Men som jeg nevnte i innledninga, mener Lødrup (2009) at langdistansebinding i norsk ikke alltid er avhengig av logoforisitet. Nærmere bestemt sier han at langdistansebinding er mulig i ikke-logoforiske kontekster når den mer lokale potensielle binderen har liten prominens – og liten prominens vil si at leddet er indefinitt og/eller inanimat og har ei tematisk rolle langt nede i det tematiske hierarkiet.⁹ Jeg vil hevde at dette ikke stemmer, og at logoforisitet er relevant for all ikke-lokal binding i norsk.

Først skal vi se at vi også i norsk kan bruke ord som *kjære* til å påvise at konteksten er logoforisk. Vi begynner med et typisk eksempel på ikke-lokal

9. Lødrup (2009) sier ikke eksplisitt hvordan han tenker seg det tematiske hierarkiet, noe som hadde vært ønskelig, ettersom mange versjoner har vært foreslått. De har likevel det til felles at tema og patiens, og ofte også lokasjon og mål for bevegelse, er plassert langt ned.

binding, (26a), der antesedenten ikke bare er perspektivsentrum, men også kilde (og sjøl) (eksempel (26a) er eksempel (14) i Strahan 2003). I (27b) ser vi at logoforisiteten kan påvises ved hjelp av *kjære*:

- (26) a. Trond_i ba oss_k PRO_k hjelpe moren sin_i.
 b. Trond_i ba oss_k PRO_k hjelpe si_i kjære mor.

Det er klart her at *kjære* i (26b) hører til Tronds perspektiv, og at *Trond* har alle de rollene som er knytta til logoforiske antesedenter.

I (27) kan det reflexive *sin* bindes av objektet *boka*, men vi kan ikke sette inn *kjære* i den posisjonen jeg har antyda her.

- (27) Liv satte boka_i på sin_i (*kjære) plass.

Grunnen er at *kjære* da må inngå i perspektivet til antesedenten for reflexiven. Det kan ikke høre til perspektivet til subjektet *Liv*, ettersom subjektet ikke er antesedent. Men antesedenten er det inanimate *boka*, som ikke kan være noe perspektivsentrum, og konsekvensen blir at *kjære* ikke kan stå her i det hele tatt. *Kjære* krever altså at relasjonen mellom reflexiv og antesedent er logoforisk.

I det eksempelet som ble gitt i (2), og som ifølge Lødrup (2009) viser ikke-logoforisk langdistansebinding, går det derimot fint å sette inn *kjære*, som (28) viser:

- (28) Det kan og se ut til at noen av informantene_i er preget av de særinteresser som gjelder for sine_i kjære institutter.

Konklusjonen blir dermed at eksempelet faktisk involverer logoforisk binding. Subjektet i *at*-setningen, *noen av informantene*, er et perspektivsentrum og i tillegg antesedent for det reflexive *sine* i relativsetningen.

Mer generelt vil jeg konkludere med at all ikke-lokal binding i norsk er logoforisk.¹⁰ Det innebærer at ikke-lokal binding alltid involverer en animat

10. Stausland Johnsen (2009) viser at i Østfold-dialekten er langdistansebinding ikke akseptabelt når det overordna verbet er et yringsverb eller et psykologisk verb, men det går derimot ganske bra når det overordna verbet er et sanseverb (inkludert *drømme*). Han demonstrerer kontrasten med eksempler som disse:

- (i) a. * Reven_i sa/trudde/frykta at noen jakta på seg_i.
 b. ? Reven_i hørte/så/lukta/drømte at noen jakta på seg_i.

antesedent. Det er da også slående at de eksemplene på ikke-lokal binding i norsk som forekommer i litteraturen, alle har en animat antesedent (se for eksempel Strahan 2003). Og prøver en å konstruere eksempler med en inanimat antesedent, vil en oppdage at de fleste matrisepredikatene som opptrer i ikke-lokal binding, krever et animat subjekt. I (24) har vi riktignok et eksempel med et inanimat subjekt i den overordna setningen, men dette eksempelet var det nesten ingen som aksepterte, og de få som gjorde det, tenkte seg at *skolen* betegna ei gruppe mennesker. De tolka altså antesedenten som animat. Det er generelt vanskelig å påvise at noe ikke forekommer, men jeg vil likevel inntil videre trekke den konklusjonen at ikke-lokal binding i norsk krever en animat antesedent.

4 Faktorer som påvirker akseptabiliteten av langdistansebinding i norsk

Med de foregående avsnittene som bakgrunn vil jeg nå gå over til å se på noen faktorer som påvirker akseptabiliteten av langdistansebinding i norsk – først prominensen til det lokale subjektet i 4.1, deretter V2 i den underordna setningen i 4.2, så underordna subjekter i første eller andre person i 4.3, og til slutt flere setningsgrenser mellom antesedent og reflektivt pronomen i 4.4. Vi skal se at den observerte variasjonen i akseptabilitet kan forklares om vi antar at alle ikke-lokale bindingsrelasjoner involverer en logoforisk operator, mens partisipantoperatorer bare opptrer i V2-setninger.

4.1 Det lokale subjektets prominens

Vi skal først se på prominensen hos de mer lokale subjektene i langdistansebinding – de som er potensielle bindere, men ikke faktiske bindere. Dette ble behandla av Lødrup (2009), som observerte at langdistansebinding ofte blir

Stausland Johnsen mener at dette betyr at langdistansebinding ikke er logoforisk i denne dialekten. Jeg vil derimot peke på at mønsteret i (i) kan forklares ved hjelp av det hierarkiet som Sells (1987) setter opp, kilde > sjøl > perspektivsentrum. Det som er utelukka i denne dialekten, er langdistansebinding der antesedenten er kilde eller sjøl, mens det går fint når antesedenten bare er et perspektivsentrum. Vi skal notere at hos Sells skal perspektivsentrum (*pivot*) tolkes fysisk og konkret, noe som er mulig i (ib) – bare den som inntar revens posisjon, kan høre, se og lukte det reven hører, ser og lukter. Når det gjelder *drømme*, så noterer Stausland Johnsen at dette verbet ofte slutter seg til sanseverba i ulike grammatiske sammenhenger (Stausland Johnsen 2009:105 fn. 1).

akseptert i norsk hvis subjektet i den underordna setningen er et ekspletivt *det*, som i (29) (jf. Lødrup 2009: 116).¹¹

(29) Plutselig hørte han_i at det kom en mann bak seg_i.

Det samme gjelder når det underordna subjektet har liten prominens, som vil si at det er indefinitt og/eller inanimat og har ei tematisk rolle langt nede i det tematiske hierarkiet, som i (30) (jf. Lødrup 2009: 128).¹²

(30) De_i venter på at andre skal gjøre jobben for seg_i.

Lødrup (2009) noterte dessuten at når det underordna subjektet har liten prominens, er binding inn i relativsetninger også nokså vanlig. Vi ser et eksempel i (31) (fra Lødrup 2009: 112):

(31) Hun_i fortjener å ha noen som er glad i seg_i.

Her er det indefinitte pronomenet *noen* korrelat for relativsetningen, og ettersom det er subjektet som er relativisert, får det ikke-uttrykte subjektet i relativsetningen den samme referansen som *noen*. Det er altså dette ikke-uttrykte subjektet som er den lokale potensielle binderen. Det er typisk for binding inn i relativsetninger at korrelatet er en indefinitt kvantifiserer, ofte med ikke-spesifikk referanse (Lødrup 2009: 115).¹³

At binding over potensielle bindere med liten prominens er relativt akseptabelt i norsk, blir også bekrefta i den spørreundersøkelsen som jeg nevnte over. I tabell 1 viser jeg bedømminga av to eksempler med binding over et indefinitt subjekt i en komplementsetning, i (32) og (33), og av to eksempler med binding

11. Binding over ekspletive subjekter er også nevnt i Aass (1979: 315).

12. Fenomenet er også kjent fra andre språk, og det har vært diskutert i den lingvistiske litteraturen. Lødrup (2009) nevner Pollard & Sag (1994), Xue, Pollard & Sag (1994), Pan (1998) og Asudeh (2000).

13. Det at binding inn i relativsetninger er mulig i norsk (og i svensk og dansk), henger trolig sammen med det faktum at relativsetninger i fastlandsskandinaviske ikke er syntaktiske øyer. Så vel argumenter som adjunkter kan flyttes ut av dem (se Engdahl 1997, Lindahl 2017). Islandsk, som ellers er berømt for å ha langdistansebinding, tillater verken binding inn i relativsetninger (Strahan 2011) eller flytting ut av dem (Maling & Zaenen 1982). Dette indikerer at binding og utflytting henger sammen. Færøysk ser ut til å innta en mellomposisjon, ettersom binding inn i relativsetninger er akseptert (Strahan 2011) men ikke flytting ut av dem (Engdahl 1997).

inn i relativsetning over et indefinitt korrelat, i (34) og (35). (Legg merke til at (33) har stor likhet med (30), mens (35) er identisk med (31)).

Tabell 1: Bedømming av binding over indefinitte subjekter (hovedundersøkelsen)

	ok	?	*
(32) Hun _i føler at noe mangler i livet sitt _i .	55,5 %	28,6 %	15,9 %
(33) De _i venter på at noen skal gjøre jobben for seg _i .	39,1 %	29,5 %	31,4 %
(34) Han _i trenger noen som kan hjelpe seg _i .	49,1 %	23,2 %	27,7 %
(35) Hun _i fortjener å ha noen som er glad i seg _i .	46,4 %	29,5 %	24,1 %

Vi ser at en betydelig andel av respondentene bedømte disse setningene som «helt greie». En kan likevel ikke si, som Lødrup (2009) gjør, at de generelt blir akseptert, ettersom ikke så helt få respondenter stiller seg tvilende eller avviser dem helt.

Ei lita stikkprøve tyder videre på at binding over et ekspletivt subjekt aksepteres av flere enn binding over et indefinitt korrelat. Av 535 norsktalende som bedømte eksemplene i (36) og (37), presentert for dem i et nettforum,¹⁴ var det 210 som mente at (36), med binding over et ekspletivt lokalt subjekt, var bedre enn (37), med binding over et indefinitt korrelat. Til sammenligning var det 71 som mente at (37) var bedre enn (36), mens 251 av respondentene mente at de to var like gode (eller dårlige).

(36) Hun_i lurur på hvordan det går med hunden sin_i.

(37) De_i trenger noen som kan hjelpe seg_i.

Binding over subjekter som er animate og definte, og som altså har høy prominens i Lødrups (2009) terminologi, er mye mindre akseptert i norsk enn binding over subjekter med liten prominens. Data som viser dette, henter jeg fra en annen spørreundersøkelse. Også denne var nettbasert, og lagt opp på samme måte som hovedundersøkelsen, men til forskjell fra hovedundersøkelsen ble den distribuert mer selektivt, ettersom jeg ville rekruttere respondenter fra Midt-Norge, den landsdelen der langdistansebinding er mest akseptert og brukt (se (se Julien 2015 b,c). Totalt var det 93 respondenter som deltok i denne

14. Nettforumet var Språkspalta, ei diskusjonsgruppe i Facebook.

undersøkelsen, og av disse var 60 fra Midt-Norge. Jeg kaller derfor denne undersøkelsen Midt-Norge-undersøkelsen.¹⁵

I tabell 2 viser jeg først, i (38) og (39), bedømminga av binding over *noen* i Midt-Norge-undersøkelsen. Vi ser at akseptabiliteten her ligger litt høyere enn i hovedundersøkelsen, noe som var venta. Bedømminga av eksemplene i (40) og (41), med binding over de definite pronomenene *de* og *han*, er likevel nokså negativ. Det er bare et lite mindretall som aksepterer dem.¹⁶ Observasjonen i Lødrup (2009) av at egenskapene hos det lokale subjektet i høg grad påvirker akseptabiliteten av langdistansebinding, ser altså ut til å stemme.

Tabell 2: Bedømming av binding over indefinitte og definite subjekter (Midt-Norge-undersøkelsen)

	ok	?	*
(38) De _i venter på at noen skal gjøre jobben for seg _i .	50,0 %	24,5 %	25,5 %
(39) De _i trenger noen som kan hjelpe seg _i .	68,8 %	18,3 %	12,9 %
(40) Hun _i ville at de skulle bli med seg _i inn.	13,9 %	23,4 %	62,8 %
(41) Hun _i trodde at han var sint på seg _i .	13,8 %	18,1 %	68,1 %

Vi kan også legge merke til at subjektene i *at*-setningene ikke er gode bindere for refleksivene her. I (40) vil lokal binding gi ei lite plausibel tolkning, og i (41) vil lokal binding helst kreve at refleksiven er kompleks, ettersom konteksten ikke er fysisk. Dermed blir eksemplene avvist av dem som ikke godtar dem med langdistansebinding.

Hvis logoforiske bindingsrelasjoner involverer logoforiske operatorene, som jeg antar, kan effekten av egenskapene hos det underordna subjektet sees som resultatet av en konkurranse mellom den logoforiske operatoren og det underordna subjektet om å være den foretrukne binderen. Se på eksemplene under, der den logoforiske operatoren er satt inn i (38) og (41).

15. Denne undersøkelsen er beskrevet nærmere i Julien (2015b, 2015c).

16. Aksepten for (40) og (41) ligger nær den bedømminga som Strahan (2003) rapporterer av lignende eksempler. Det av hennes eksempler med binding inn i finitt setning, over definitte subjekt, som ble mest positivt bedømt, ble akseptert av 21 % av respondentene. De øvrige eksemplene lå under dette. Det var for øvrig prominente lokale subjekter i alle Strahans eksempler på langdistansebinding, uten at egenskapene til disse subjektene blir diskutert.

- (38') De_i venter på at Log_i noen_j skal gjøre jobben for seg_i.
 (41') Hun_i trodde at Log_i han_j var sint på seg_i.

Når den underordna setningen har et indefinitt subjekt, kan Log binde refleksiven, og ettersom Log i sin tur er bundet av det overordna subjektet, blir resultatet det som deskriptivt kalles langdistansebinding. Er subjektet i den underordna setningen derimot definitt, gjør det definitte trekket tydeligvis subjektet til en mer foretrukket binder enn Log, slik at subjektet blokkerer relasjonen mellom Log og refleksiven. Temaet er imidlertid ikke uttømt med dette, og det kan undersøkes videre.

4.2 Binding inn i underordna V2-setninger

Akseptabiliteten av langdistansebinding i norsk blir også påvirket av V2 i den underordna setningen. Vi skal i denne sammenhengen først notere at underordna V2 i seg sjøl reduserer akseptabiliteten for en del talere. Dataene her kommer fra hovedundersøkelsen. Bedømminga av de eksemplene som er mest relevante, vises i tabell 3.

	ok	?	*
(42) De _i forstår at andre ikke kan gjøre jobben for dem _i .	95,9 %	3,2 %	0,9 %
(43) De _i forstår at andre ikke kan gjøre jobben for seg _i .	49,5 %	24,1 %	26,4 %
(44) De _i forstår at andre kan ikke gjøre jobben for dem _i .	54,5 %	30,9 %	14,5 %
(45) De _i forstår at andre kan ikke gjøre jobben for seg _i .	22,7 %	33,2%	44,1 %

Tabell 3: Bedømming av binding inn i leddsetning med og uten V2, over indefinitt subjekt (hovedundersøkelsen)

Eksempel (42), som involverer en *at*-setning uten V2 og uten refleksivt pronomen, men med et ikke-refleksivt *dem* som er ment å være koreferensielt med det overordna subjektet *de*, ble akseptert av så godt som alle respondentene. I eksempel (43) er så det ikke-refleksive *dem* erstatta av det refleksive *seg*, slik at vi får langdistansebinding, og i (44) har *at*-setningen fått V2-leddstilling mens *dem* er beholdt. Vi ser at disse to modifikasjonene, langdistansebinding og underordna V2, har tilnærma den samme effekten på ak-

septabiliteten – omkring halvparten av respondentene aksepterer dem. Men om de opptrer sammen, som i eksempel (45), da synker akseptabiliteten enda mer.

I hovedundersøkelsen inngikk også eksempler med topikalisert objekt og indefinit subjekt i den underordna setningen, med og uten langdistansebinding. Eksemplene, sammen med respondentenes bedømming av dem, vises i tabell 4.

Tabell 4: Bedømming av binding over topikalisert objekt (hovedundersøkelsen)

	ok	?	*
(46) De _i må forstå at denne jobben kan ikke andre gjøre for dem _i .	77,7 %	15,0 %	7,3 %
(47) De _i må forstå at denne jobben kan ikke andre gjøre for seg _i .	4,1%	23,6 %	72,3 %

Om vi sammenligner bedømminga av eksempel (46) med bedømminga av eksempel (44), ser vi at disse respondentene er klart mer positive til underordna V2-setninger med topikalisert objekt enn til underordna V2-setninger som er subjektinitiale. Dette stemmer med det som Bentzen (2014) finner i Nordisk syntaksdatabase (databasen er beskrevet i Lindstad m. fl. 2009). Kontrasten mellom bedømminga av (44) og bedømminga av (46) reflekterer altså en generell tendens i norsk. Men slående nok blir reaksjonene annerledes når underordna V2 blir kombinert med langdistansebinding. Da får eksempelet med et topikalisert objekt i den underordna setningen, (47), ei mye mer negativ bedømming enn eksempelet med subjektinitial underordna V2, (45).

Langdistansebinding over et topikalisert objekt ble også tatt opp i en oppfølgende undersøkelse i form av individuelle intervjuer med 23 norsktalende respondenter, alle fra Midt-Norge.¹⁷ Respondentene ble bedt om å gjenta hver setning på sin egen dialekt og deretter bedømme den. De relevante resultatene vises i tabell 5. Jeg gir her de absolutte tallene i stedet for prosenter, ettersom jeg tror det blir mer oversiktlig.

17. Respondentene var fra Surnadal, Rindal, Orkdal og Stjørdal. Intervjuene ble gjennomført med økonomisk støtte fra Letterstedtska föreningen og fra Birgit och Gad Rausing's stiftelse.

Tabell 5: Bedømming av binding over topikalisert objekt (intervjuene)

	ok	?	*
(48) De _i mente at ingen annen kunne gjøre denne jobben for dem _i .	20	1	2
(49) De _i mente at denne jobben kunne ingen annen gjøre for dem _i .	22	0	1
(50) De _i mente at ingen annen kunne gjøre denne jobben for seg _i .	12	3	8
(51) De _i mente at denne jobben kunne ingen annen gjøre for seg _i .	4	1	18

Vi ser at 20 av de 23 aksepterte (48), som har en underordna setning uten refluksiver og uten V2, og med subjektet som første ledd. En respondent gjentok (48) med utbryting i den underordna setningen, noe jeg har regna som avvisning, mens to foretrakk refluksivt pronomeren i stedet for det ikke-refluksive *dem*. Det tilsvarende eksempelet med topikalisering av objektet i den underordna setningen, vist i (49), ble akseptert av 22. Med et refluksivt pronomeren i den underordna setningen blir bedømmingene helt annerledes. Eksempelet i (50), som i likhet med (48) har subjektet initialt i den underordna setningen, blir akseptert av 12, altså av halvparten av respondentene, mens (51), som i likhet med (49) har et topikalisert objekt i den underordna setningen, blir akseptert av 4 og klart avvist av 18.¹⁸ Binding over et topikalisert objekt blir altså avvist av mange som ellers aksepterer langdistansebinding.

Den effekten som underordna V2 har på bedømminga av langdistansebinding, kan forklaras om vi antar, som jeg argumenterte for i 2.3, at underordna V2-setninger inneholder partisipantoperatorer. For sammenlikningas skyld ser vi først på (43'), der jeg viser hvilke operatorer som er til stede i (43), som har binding inn i en underordna setning uten V2, samt relasjonen mellom dem.

(43') [$\text{Top}_i \Lambda_{Aj} \Lambda_{Pk}$ de_i forstår [at Log_i andre ikke kan gjøre jobben for seg_i]]

Her er det bare den overordna setningen som har partisipantoperatorer, og av disse er det bare Top som har en relasjon til et annet syntaktisk element. Λ_A og Λ_P får sin referanse fra konteksten, men er ikke koindeksert med andre element i setningen. Top er koindeksert med subjektet i den overordna setningen, *de*. Subjektet er sin tur koindeksert med Log i den underordna setningen, som

18. Dette inkluderer to respondenter som ikke klarte å gjenta eksempelet riktig.

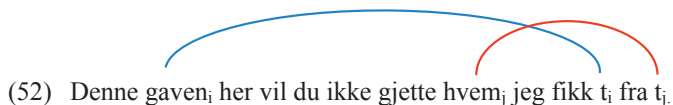
binder det refleksive *seg*.¹⁹ For de som aksepterer (43), innebærer konstruksjonen altså en kjede av dependanserelasjoner.

Når den underordna setningen har V2, som i (44), blir situasjonen en annen. Dette viser jeg i (44'). Her har både den underordna og den overordna setningen partisipantoperatorene. Partisipantoperatorene i den overordna setningen er koindekserte med partisipantoperatorene i den underordna setningen, og disse dependanserelasjonene krysser så vel relasjonen mellom den øverste Top og subjektet i den overordna setningen som relasjonen mellom Log og refleksiven.

Noter at vi ville få tilsvarende kryssende relasjoner også hvis partisipantoperatorene i den underordna setningen var koindekserte med andre ledd i den overordna setningen. Hvis Log skulle være i en posisjon under partisipantoperatorene, og ikke over, som jeg antar, ville det være relasjonen mellom subjektet og Log som krysset andre relasjoner, i stedet for relasjonen mellom Log og refleksiven. Langdistansebinding inn i V2-setninger fører altså unngåelig til flere kryssende dependanserelasjoner.

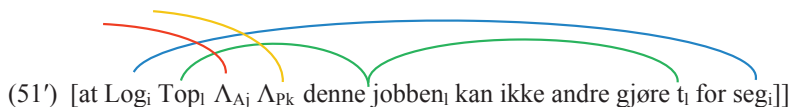
Det er velkjent at slike kryssende relasjoner generelt er lite akseptabelt – se for eksempel diskusjonen i Dalrymple & King (2013). Riktignok nevner de at norsk i noen tilfeller tillater dem, og de illustrerer dette med eksempelet i (52), som er henta fra Maling & Zaenen (1982: 236):

Det skal her noteres at det er mange flere krysningspunkter i (44) enn i (52) – sju i (44) mot bare ett i (52). Det er rimelig å anta at de mange kryssende dependanserelasjonene gjør (44) vanskelig å prosessere, så vanskelig at for de fleste (men ikke alle) norsktalende overstiger dette det de kan tolerere.

19. Et subjekt i første posisjon i en skandinavisk V2-setning kan ha den samme diskursfunksjonen som topikaliserede konstituenten, eller det kan være diskursnøytralt (se f. eks. Julien 2015a). Her antar jeg at subjektet er topikaliseret, slik at det eksisterer en relasjon mellom Top og subjektet. Et diskursnøytralt initialt subjekt vil derimot ikke ha noen relasjon til Top.

Når objektet i den underordna setningen er topikalisert, kommer det til en dependanserelasjon mellom det topikalisererte objektet og baseposisjonen. Denne kan sees i (51'), der jeg viser strukturen til den underordna setningen i (51) (jeg har utelatt matrisesetningen av plasshensyn).

Den ekstra dependanserelasjonen i (51'), sammenligna med (44'), krysser ikke noen andre relasjoner – den er innafor relasjonen mellom Log og reflexiven – men den bidrar likevel til kompleksiteten. Vi dessuten allerede sett at trekk i konstituenten mellom Log og reflexiven kan påvirke langdistansebindinga, som for eksempel definitthet. Det er dermed tenkelig at det topikalisererte objektet har flere trekk som forstyrrer relasjonen mellom Log og reflexiven. Det har et deiktisk trekk i tillegg til det trekket som er involvert i topikaliseringa. Konsekvensen er at majoriteten av de talerne som ellers aksepterer langdistansebinding, avviser dette eksempelet.

4.3 Binding over subjekter i første og andre person

I alle de eksemplene på langdistansebinding som jeg har presentert hittil, har det underordna subjektet vært tredje person. Vi skal nå se hva som skjer når det underordna subjektet er første eller andre person. I tabell 6 viser jeg bedømminga av noen slike eksempler, sammen med bedømminga av tilsvarende eksempler med underordna subjekt i tredje person. Data fra Midt-Norge-undersøkelsen og fra intervjuene er inkludert.

Tabell 6: Bedømming av binding over subjekt i ulike personer

	MIDT-NORGE-UNDERS.			INTERVJUENE		
	ok	?	*	ok	?	*
(53) Hun _i trodde at han var sint på seg _i .	13,8 %	18,1 %	68,1 %	14	3	6
(54) Hun _i trodde at du var sint på seg _i .	9,6 %	17,0 %	73,4 %	4	3	16
(55) Hun _i lurte på om han var sint på seg _i .	11,8 %	20,4 %	67,7 %	15	2	6
(56) Hun _i lurte på om du var sint på seg _i .	3,2 %	18,1 %	78,7 %	5	1	17
(57) Hun lurte på om jeg var sint på seg.	–	–	–	3	0	20

Det er ganske klart at et underordna subjekt i første eller andre person reduserer akseptabiliteten av langdistansebinding betraktelig. Vi kan særlig legge merke til resultatene fra intervjuene, der et flertall av respondentene aksepterte langdistansebinding over et tredje persons personlig pronomem. Faktisk aksepterte de dette i like høy grad som eksempelet i (50), med binding over et indefinit subjekt. Definitthet i det underordna subjektet påvirker altså ikke akseptabiliteten av langdistansebinding for disse respondentene. Derimot var det få av dem som aksepterte eksempler med *du* eller *jeg* som underordna subjekt. Når Strahan (2011: 157) sier at underordna subjekter i andre person ikke påvirker langdistansebindinga i norsk, så kan altså ikke det stemme.²⁰

Effekten av et underordna subjekt i første eller andre person kan lett forklares i den modellen som jeg har utvikla her. Et slikt subjekt vil nødvendigvis være knytta til en partisipantoperator. Har den underordna setningen ikke V2, vil partisipantoperatoren være å finne i den overordna setningen. Et første persons subjekt vil være bundet av Λ_A , operatoren som representerer taleren, mens et andre persons subjekt vil være bundet av Λ_p , operatoren som representerer mottakeren. Det er den sistnevnte situasjonen jeg illustrerer i (54').

(54') [Top_i Λ_{Aj} Λ_{Pk} hun_i trodde [at Log_i du_k var sint på seg_i]]

Vi ser at relasjonen mellom partisipantoperatoren i den overordna setningen og subjektet i den underordna setningen krysser relasjonen mellom Log og reflexiven, og, eventuelt også mellom det overordna subjektet og Top-operatoren (hvis subjektet er tematisert). Sammenligna med konstruksjoner der det underordna subjektet er tredje person, er det klart at (54') er vanskeligere å prosessere og dermed også mindre akseptabelt.

Hvis denne analysen er riktig, betyr det at Sigurðsson (2011) tar feil når han antar at alle definte argumenter er knytta til partisipantoperatorer. Om vi i stedet antar at for tredje persons argumenter gjelder dette bare når de er tematiserte og altså knytta til Top, da kan vi forklare hvorfor langdistansebinding over tredje persons subjekter er påviselig mer akseptabelt enn langdistansebinding over subjekter i første eller andre person.

20. Lødrup (2009: 114) gir et eksempel med binding over et subjekt i andre person og markerer det som ugrammatisk. Hans poeng er imidlertid at et animat underordna subjekt blokkerer bindingsrelasjonen (for mange norsktalende), og han kommenterer ikke betydninga av person i denne sammenhengen.

4.4 Flere setningsgrenser mellom antesedent og refleksiv

I de foregående avsnitta har vi sett at dess flere dependanserelasjoner det er mellom antesedenten og refleksiven i langdistansebinding, og dess flere elementer med forstyrrende trekk, dess mindre akseptabel blir bindinga. Vi skal nå se at det samme skjer når det er flere setningsgrenser mellom antesedent og refleksiv.

I (58a) er det ei finitt setningsgrense mellom antesedenten *Kari* og det refleksive possessive pronomenet *sin*. Jeg antar at relasjonen mellom dem også her blir formidla av en logoforisk operator *Log* i venstreperiferien i den underordna setningen. Legg også merke til at den underordna setningen har et ekspletivt *det* som subjekt. Etter det vi har sett i de foregående avsnittene, skulle altså dette være en konstruksjon som mange norsktalende vil akseptere. I (58b) er det lagt til en ekstra *at*-setning, slik at *at*-setningen med refleksiven inngår i en annen *at*-setning, mens antesedenten er i den overordna setningen. Også den mellomliggende setningen har imidlertid et ekspletivt subjekt, slik at vi har så få forstyrrende trekk som mulig mellom det refleksive *sin* og antesedenten *Kari*. Jeg antar imidlertid at begge de underordna setningene har en logoforisk operator i sin venstreperiferi. I det siste eksempelet, (58c), har så den mellomliggende setningen fått et topikalisert adverbial i initial posisjon, og har altså V2.

- (58) a. $Kari_i$ tenkte [at Log_i det handla om naboen sin_i].
 b. $Kari_i$ tenkte [at Log_i det så ut til [at Log_i det handla om naboen sin_i]].
 c. $Kari_i$ tenkte [at Log_i Top_j denne gangen, så det ut til [at Log_i det handla om naboen sin_i]].

Igjen har jeg bare gjort ei stikkprøve, og altså ingen omfattende undersøkelse av norsktalendes bedømming av konstruksjonene. Nærmere bestemt ba jeg seks norsktalende om å vurdere eksemplene. Jeg hadde vært i kontakt med dem før og visste at de ikke var helt avvisende til langdistansebinding, og som forventet aksepterte alle (58a). To av dem aksepterte også (58b) og (58c), mens to andre avviste (58c) mens aksepterte (58b). De siste to var skeptiske også til (58b) og enda mer skeptiske til (58c).

Denne vesle undersøkelsen tyder altså på at langdistansebinding blir mindre akseptabelt når det kommer flere setningsgrenser mellom antesedenten og refleksiven. Med andre ord, større syntaktisk kompleksitet kan i seg sjøl påvirke akseptabiliteten negativt. Hvis en mellomliggende setning i tillegg har V2, går akseptabiliteten enda mer ned. Jeg viser ikke alle de forstyrrende elementene i

(58c), men det skulle framgå av det som er sagt over at det her blir mange flere kryssende dependanserelasjoner enn i (58b). Dette resultatet, sammen med det vi så i de foregående avsnittene, tyder på at når noen eksempler med langdistansebinding er mindre akseptable enn andre, vel å merke hos talere som ikke helt avviser slik binding, henger dette sammen med hvor vanskelig konstruksjonen er å prosessere. Det er altså ikke nødvendigvis noen klar grense mellom grammatisk og ugrammatisk, men i stedet en skala fra relativt lett å prosessere til relativt vanskelig.

5. Refleksiver i underordna subjekter

I norsk kan refleksive pronomen opptre i subjektet i underordna setninger (se f. eks. Aasen 1864: 292, Aass 1979: 352–354, Faarlund, Lie & Vannebo 1997: 1161). I Midt-Norge-undersøkelsen, og også i de oppfølgende intervjuene, hadde jeg med et eksempel på dette mønsteret. Eksempellet, sammen med de bedømmingene som det fikk, er vist i tabell 7.²¹

Tabell 7: Bedømming av binding inn i underordna subjekt

	MIDT-NORGE-UNDERS.			INTERVJUENE		
	ok	?	*	ok	?	*
(59) Hun, mente at sin, egen plan var best.	42,6 %	26,6 %	30,9 %	12	3	8

I den nettbaserte Midt-Norge-undersøkelsen ble dette eksempelet akseptert av færre og avvist av flere enn de eksemplene med binding over indefinitte subjekter som ble vist i tabell 3. I intervjuene fikk det den samme bedømminga som eksempel (50), med binding over et underordna indefinitt subjekt. Disse resultatene tyder på at Moshagen & Trosterud (1990: 48, fn. 2) tar litt feil når de mener at et refleksivt possessivt pronomen i subjektet er mer eller mindre akseptabelt i alle norske dialekter. Bedømmingene hos mine respondenter er likevel noe mer positive enn de som Strahan (2003: 84) rapporterer for et lignende eksempel, som ble akseptert av 22 % av respondentene hennes. Forskjellen mellom Strahans og mitt resultat skyldes trolig at utvalget av respondenter var forskjellig. Mens Midt-Norge var overrepresentert i mitt utvalg, var hennes utvalg jevnt fordelt på alle landsdeler (se Strahan 2003: 57).

21. I intervjuene kom det fram at noen ville foretrekke *sin egen* framfor *sin* i subjektet, mens andre foretrakk *sin*. Det var også talere som opplevde de to som like akseptable.

Lødrup (2009: 113) kommenterer også refleksiver i underordna subjekt, og mener, med referanse til blant andre Chomsky (1981: 211) og Reuland & Everaert (2001: 639) at relasjonen mellom en slik refleksiv og et overordna subjekt kan regnes som lokal binding, ettersom bindingsdomenet for et anaforisk element må inneholde et subjekt som er en tilgjengelig binder for det elementet. Ettersom det underordna subjektet ikke er noen tilgjengelig binder for *sin* i (59), må bindingsdomenet her være hele konstruksjonen, og binderen må være det overordna subjektet.

Dette kan virke rimelig nok, men det kan likevel ikke være noen fullstendig beskrivelse av fenomenet. Hvis binding inn i et underordna subjekt er lokal binding, da er det overraskende at så mange norsktalende avviser det. Lokal binding blir jo generelt akseptert. Vi må nesten trekke den konklusjonen at den finitte setningsgrensa mellom det refleksive pronomenet og binderen gjør bindingsrelasjonen uakseptabel for mange talere i dette tilfellet.²²

I tillegg viser det seg at logoforisitet spiller en rolle her. Mens antesedenten i lokal binding kan være inanimat, som jeg viste i avsnitt 3, skal antesedenten for et refleksivt pronomen i et subjekt helst være animat. Av 28 norsktalende som i en liten oppfølgende undersøkelse aksepterte konstruksjonen i (60a), med en animat antesedent, var det 21, eller 75 %, som avviste (60b), der antesedenten er inanimat.²³ Kommentarene tyda dessuten på at de som aksepterte (60b), gjerne tolka subjektet *hotellet* med animat referanse.

- (60) a. Læreren_i mente at forslaget sitt_i var best.
 b. Hotellet_i tjener på at bassenget sitt_i er oppvarma.

Vi har allerede sett at en bindingsrelasjon som er knytta til logoforisitet, krever at antesedenten er animat. Forskjellen i bedømmingene av (60a) og (60b) indikerer at i likhet med andre typer av ikke-lokal binding er også denne typen av binding knytta til logoforisitet. Relasjonen mellom antesedenten og det refleksive pronomenet blir altså formidla av en logoforisk operator i venstreperiferien i den underordna setningen.

22. Det skal likevel noteres at også et ikke-possessivt refleksivt pronomen i et underordna subjekt er akseptabelt for en ikke ubetydelig andel av alle norsktalende. Eksempelet i (i) ble presentert i Facebookgruppa Språkspalta og akseptert av 277 respondenter (53,2 %) og avvist av 159 (30,5 %), mens 85 (16,3 %) var usikre.

(i) Hun_i vil at folk rundt seg_i skal være glade.
 23. Disse respondentene ble rekruttert gjennom Facebook og bedt om å bedømme de to eksemplene.

Et spørsmål som melder seg her er hvorfor aksept av binding *inn i* underordna subjekter ikke samvarierer med aksept av binding *over* underordna subjekter. De mest konsekvente respondentene i den nettbaserte Midt-Norge-undersøkelsen var de som ikke fullt ut aksepterte noe eksempel med langdistansebinding, men bedømte alle som «litt rar» eller «helt feil». Disse var imidlertid bare 10 stykker, eller 10,8 % av alle respondentene.²⁴ Blant de øvrige var det to respondenter som aksepterte (59), men avviste alle andre eksempler med binding over finitt setningsgrense. For disse var det trolig avgjørende at det ikke er noen mellomliggende potensiell binder i (59). Det er muligens også relevant at begge disse respondentene var under 50 år. De bedømmingene som er å finne i Nordisk syntaksdatabase (se over), kan nemlig tyde på at refleksiver i subjekter er i ferd med å bli mer akseptabelt i norsk. Det eksempelet med en refleksiv possessor i et underordna subjekt som inngår i databasen, ble bedømt mer positivt av yngre norsktalende enn av eldre (Julien 2015b,c).

På den andre sida var det blant de 29 respondentene som avviste (59) i Midt-Norge-undersøkelsen, flere som aksepterte binding inn i en finitt setning over et indefinitt subjekt. For eksempel aksepterte 15 av dem (32), med binding over det inanimate og indefinitte subjektet *noe*.²⁵ Dette er noe overraskende når vi tar i betraktning hvor like de to eksemplene er, syntaktisk sett. Den relevante syntaksen i begge eksemplene er vist i (61).

- (61) a. [$\text{Top}_i \Lambda_{A_j} \Lambda_{P_k}$ hun_i føler [at Log_i noe mangler i livet sitt_i]]
 b. [$\text{Top}_i \Lambda_{A_j} \Lambda_{P_k}$ hun_i mente [at Log_i [sin_i egen plan] var best_i]]

I begge eksemplene er det ei finitt setningsgrense mellom antesedenten og Log. Vi ville forvente at de som aksepterer dette i det ene tilfellet, også skulle akseptere det i det andre tilfellet. Og hvis Log kan binde refleksiven i (61a), burde det samme være tilfellet i (61b). Jeg tror derfor at hos dem som aksepterer (61a), men avviser (61b), er problemet med (61b) strengt tatt ikke grammatisk. Det har i stedet med prosesseringa av konstruksjonen å gjøre. Vi husker at underordna V2 med topikalisering av ikke-subjekt generelt blir akseptert i norsk. Etter subjunksjonen *at* kan det altså gjerne følge et objekt, som i (62):

- (62) De sa at sin egen plan skulle de legge fram seinere.

24. Den låge andelen er sannsynligvis en konsekvens av at Midt-Norge var overrepresentert i utvalget mitt.

25. Dette eksempelet var altså med i begge de nettbaserte undersøkelsene.

Samtidig opptrer refleksiver klart oftere i objekter enn i subjekter. Det er dermed mulig at sekvensen *at sin egen* i (61b) vekker ei forventning om at leddet skal være et objekt. Når denne forventninga ikke blir oppfylt, oppleves konstruksjonen som lite velforma.

6. Avslutning

I denne artikkelen har jeg argumentert for at all ikke-lokal binding i norsk er logoforisk, noe som vil si at antesedenten er enten kilden til et referert utsagn, en opplever knytta til et psykologisk predikat, eller et perspektivsentrum. At en relasjon er logoforisk, kan påvises ved hjelp av ekspressive uttrykk, for eksempel 'kjære', eller ved å sette inn en inanimat antesedent. Ekspressive uttrykk fungerer bare i logoforiske kontekster, mens inanimate antesedenter krever ikke-logoforiske kontekster.

Jeg har videre gjort den vanlige antakelsen at når konteksten for ikke-lokal binding er logoforisk, blir det refleksive pronomenet bundet av en logoforisk operator Log i den samme setningen, slik at denne operatoren formidler relasjonen mellom det refleksive pronomenet og antesedenten. Jeg har også fulgt Sigurdsson (2004, 2011), som argumenterer for at den virkelige eller implisitte taleren og den virkelige eller implisitte mottakeren er representert ved operatører i setningens venstreperiferi. Jeg har kalt disse *partisipantoperatører*, men til forskjell fra Sigurdsson, som antar at alle finitte setninger har partisipantoperatører, argumenterer jeg for at de bare fins i setninger med rot-egenskaper. I norsk er det hovedsetninger og underordna V2-setninger som har slike egenskaper.

Det viser seg at mye av den variasjonen en kan observere i norsk når det gjelder akseptabiliteten av langdistansebinding, kan forklares med henvisning til de nevnte operatorene. Det vil si, en kan forklare visse mønstre hos de talerne som aksepterer langdistansebinding i visse tilfeller, men ikke i alle. For det første kan Lødrups (2009) observasjon, at et animat og/eller definnitt subjekt i den underordna setningen blokkerer langdistansebinding, in min analyse bli sett som konsekvensen av en konkurranse mellom Log og det underordna subjektet om å være den foretrukne binderen. For det andre kan den antakelsen at underordna V2-setninger inneholder partisipantoperatører, mens underordna ikke-V2-setninger mangler dem, forklares at langdistansebinding inn i underordna V2-setninger er mye mindre akseptabelt enn langdistansebinding inn i underordna ikke-V2-setninger. Tilstedeværelsen av partisipantoperatører i V2-

setninger fører uunngåelig til flere kryssende dependanserelasjoner når konstruksjonen også har langdistansebinding, og dette trekker akseptabiliteten ned.

Et subjekt i første eller andre person i den underordna setningen har en lignende effekt som underordna V2. Det skyldes at disse subjektene må være knytta til partisipantoperatorer – et subjekt i første person representerer en virkelig eller implisitt taler, mens et subjekt i andre person representerer en virkelig eller implisitt mottaker. Dermed vil vi også i slike tilfeller få kryssende dependanserelasjoner, og konstruksjonene er derfor lite akseptable.

Mine data tyder også på at langdistansebinding blir mindre akseptabelt når det er flere setningsgrenser mellom antesedenten og det refleksive pronomenet, også uten at det tilkommer flere referensielle subjekter eller flere partisipantoperatorer. Den økte syntaktiske kompleksiteten aleine trekker akseptabiliteten ned, noe som tyder på at akseptabiliteten av langdistansebinding, hos dem som ikke konsekvent avviser slik binding, har med prosessering å gjøre og ikke med absolutt grammatikalitet.

Vi har dessuten sett at binding *inn i* underordna subjekter ikke nødvendigvis blir bedømt på samme måte som binding *over* underordna subjekter. Det er noe overraskende, ettersom binding *inn i* et underordna subjekt jo er en mer lokal relasjon enn binding *over* et slikt subjekt. Mitt forslag til forklaring er at forekomsten av et refleksivt pronomen i det første leddet i den underordna setningen hos en del talere vekker en forventning om at dette leddet skal være et objekt. Når det så viser seg at det er subjektet, blir setningen opplevd som lite velforma.

Etter denne gjennomgangen skulle det være klart at det er mange faktorer som påvirker akseptabiliteten av langdistansebinding i norsk, og at det er mye variasjon blant norsktalende. Noen norsktalende aksepterer ikke binding over finite setningsgrenser i det hele tatt, og det fins også talere som avviser binding over infinite setningsgrenser, men for mange norsktalende er akseptabiliteten avhengig av egenskapene hos det underordna subjektet og av den syntaktiske strukturen i den underordna setningen, i tillegg til kravet om at konteksten må være logoforisk.

En siste bemerkning: Min analyse sier i en viss forstand at all binding i norsk er lokal, ettersom ethvert refleksivt pronomen har en binder i den samme setningen – enten en Log-operator eller noe annet. Det er likevel praktisk å beholde termen langdistansebinding som betegnelse på de bindingsrelasjonene som blir formidla av en logoforisk operator, særlig ettersom det viser seg at spesielle vilkår gjelder for disse relasjonene.

Referanser

- Aasen, Ivar. 1864. *Norsk Grammatik*. Christiania.
- Aass, Kristin Hauge. 1979. *Refleksivitet i moderne norsk: Bruken av seg og sin*. Hovedfagsoppgave, Universitetet i Oslo.
- Asudeh, Ash. 2000. Argument structure and animacy restrictions on anaphora. I Chang, Steve S., Lily Liaw & Josef Ruppenhofer (red.): *Berkeley Linguistics Society (BLS) 25*, 2–13. Berkeley, CA: Berkeley Linguistics Society.
- Bentzen, Kristine. 2014. Embedded Verb Second (V2). *Nordic Atlas of Language Structures (NALS) Journal* 1: 211–224.
- Busterud, Guro. 2014. Anaforiske bindingskonstruksjoner i norsk som andrespråk. Doktoravhandling, NTNU.
- Charnavel, Isabelle & Dominique Sportiche. 2016. Anaphor binding: What French inanimate anaphors show. *Linguistic Inquiry* 47, 35–87.
- Chomsky, Noam. 1981. *Lectures on Government and Binding*. Dordrecht: Foris.
- Clements, George N. 1975. The logophoric pronoun in Ewe: Its role in discourse. *Journal of West African Languages* 10, 141–177.
- Dalrymple, Mary & Tracy Holloway King. 2013. Nested and crossed dependencies and the existence of traces. I King, Tracy Holloway & Valeria de Paiva (red.): *From Quirky Case to Representing Space: Papers in honor of Annie Zaenen*, 139–151. Stanford: CSLI Publications.
- Engdahl, Elisabet. 1997. Relative clause extractions in context. *Working Papers in Scandinavian Syntax* 60, 51–79.
- Faarlund, Jan Terje. 2015. The Norwegian infinitive marker. *Working Papers in Scandinavian Syntax* 95, 1–10.
- Faarlund, Jan Terje, Svein Lie & Kjell Ivar Vannebo. 1997. *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Guevara, Emiliano Raul. 2010. NoWaC: a large web-based corpus for Norwegian. *Proceedings of the NAACL HLT 2010 Sixth Web as Corpus Workshop*, 1–7.
- <http://www.hf.uio.no/iln/om/organisasjon/tekstlab/prosjekter/nowac/index.html>
- Hagège, Claude. 1974. Les pronoms logophoriques, *Bulletin de la Societe de Linguistique de Paris* 69, 287–310.
- Hellan, Lars. 1988. *Anaphora in Norwegian and the Theory of Grammar*. Dordrecht: Foris.
- Hestvik, Arild. 1990. *LF movement of pronouns and the computation of binding domains*. Doktoravhandling, Brandeis University.
- Johnson, Kyle & Sten Vikner. 1994. The position of the verb in Scandinavian infinitives. *Working Papers in Scandinavian Syntax* 53, 61–84.

- Julien, Marit. 2015a. The force of V2 revisited. *Journal of Comparative Germanic Linguistics* 18, 139–181.
- Julien, Marit. 2015b. Microvariation in Norwegian long distance binding. *Working Papers in Scandinavian Syntax* 94, 1–35.
- Julien, Marit. 2015c. Variasjon i norsk langdistansebinding. *Maal og Minne* 2015-2, 1–42.
- Koopman, Hilda & Dominique Sportiche. 1989. Pronouns, logical variables and logophoricity in Abe. *Linguistic Inquiry* 20, 555–589.
- Kuno, Susumu. 1986. Anaphora in Japanese. I Kuroda, Sige-Yuki (red.): *Papers from the First SDF Workshop in Japanese Syntax*, 11–70. La Jolla: Department of Linguistics, University of California at San Diego.
- Kuno, Susumu & Etsuko Kaburaki. 1977. Empathy and Syntax. *Linguistic Inquiry* 8, 627–672.
- Lindahl, Filippa. 2017. *Extraction from relative clauses in Swedish*. Doktoravhandling, Göteborgs universitet.
- Lindstad, Arne Martinus, Anders Nøklestad, Janne Bondi Johannessen & Øystein Alexander Vangsnes. 2009. The Nordic Dialect Database: Mapping microsyntactic variation in the Scandinavian languages. In Kristiina Jokinen & Eckhard Bick (eds.), *NEALT Proceedings Series, Volume 4*. Northern European Association for Language Technology. <http://dspace.utlib.ee/dspace/handle/10062/9206>
- Lødrup, Helge. 2007. A new account of simple and complex reflexives in Norwegian. *Journal of Comparative Germanic Linguistics* 10, 183–201.
- Lødrup, Helge. 2009. Animacy and long distance binding in Norwegian. *Nordic Journal of Linguistics* 32, 111–136.
- Maling, Joan. 1984. Non-clause-bounded reflexives in Modern Icelandic. *Linguistics and Philosophy* 7, 211–241.
- Maling, Joan & Zaenen, Annie. 1982. A phrase structure account of Scandinavian extraction phenomena. I Jacobson, Pauline & Geoffrey K. Pullum (red.): *The nature of syntactic representation*, 229–282. Dordrecht: Reidel.
- Moshagen, Sjur Nørstebø & Trond Trosterud. 1990. Non-clause-bounded reflexives in Mainland Scandinavian. *Working Papers in Scandinavian Syntax* 46, 47–52.
- Pan, Haihua. 1998. Closeness, prominence, and binding theory. *Natural Language & Linguistic Theory* 16(4), 771–815
- Pica, Pierre. 1987. On the nature of the reflexivization cycle. *Proceedings of the North East Linguistic Society* 17, 483–500.

- Pollard, Carl & Ivan A. Sag. 1992. Anaphors in English and the scope of binding theory. *Linguistic Inquiry* 23, 261–303.
- Pollard, Carl & Ivan A. Sag. 1994. *Head-driven Phrase Structure Grammar*. Chicago: University of Chicago Press.
- Reuland, Eric & Martin Everaert. 2001. Deconstructing binding. I Baltin, Mark & Chris Collins (red.): *The Handbook of Contemporary Syntactic Theory*, 634–669. Oxford: Blackwell.
- Reuland, Eric & Jan Koster. 1991. Long-distance anaphora: An overview. I Koster, Jan & Eric Reuland (red.): *Long-distance Anaphora*, 1–25. Cambridge: Cambridge University Press.
- Reuland, Eric & Sigríður Sigurjónsdóttir. 1997. Long Distance ‘Binding’ In Icelandic: Syntax or Discourse? I Bennis, Hans, Pierre Pica & Johan Rooryck (red.): *Atomism in binding*, 323–340. Dordrecht: Foris.
- Rögvaldsson, Eiríkur. 2007. Reflexives in Older Icelandic. Manuskript, Háskóli Íslands.
- Safir, Ken. 1997. Symmetry and unity in the theory of anaphora. I Bennis, Hans, Pierre Pica & Johan Rooryck (red.): *Koop*, 341–380. Dordrecht: Foris.
- Sells, Peter. 1987. Aspects of logophoricity. *Linguistic Inquiry* 18, 445–79.
- Sigurðsson, Halldór A. 1990. Long distance reflexives and moods in Icelandic. I Maling, Joan & Annie Zaenen (red.): *Modern Icelandic Syntax*, 309–346. New York: Academic Press.
- Sigurðsson, Halldór Á. 2004. The syntax of person, tense, and speech features. *Italian Journal of Linguistics* 16, 219–251.
- Sigurðsson, Halldór Á. 2011. Conditions on argument drop. *Linguistic Inquiry* 42, 267–304.
- Speas, Margaret. 2004. Evidentiality, Logophoricity and the Syntactic Representation of Pragmatic Features. *Lingua* 114: 3, 255–276.
- Stausland Johnsen, Sverre. 2009. Non-local binding in tenseless clauses. *Proceedings of Chicago Linguistic Society* 45:2, 103–116.
- Strahan, Tania E. 2003. *Long-distance Reflexives in Norwegian: A Quantitative Study*. München: Lincom Europa.
- Strahan, Tania E. 2011. A typology of non-local reflexives in the Scandinavian languages. *Nordic Journal of Linguistics* 34, 157–178.
- Sundaesan, Sandhya. 2012. Context and (co)reference in the syntax and its interfaces. Doktoravhandling, Universität Stuttgart/UiT Norges arktiske universitet.
- Varlokosta, Spyridoula & Norbert Hornstein. 1993. A Bound Pronoun in Modern Greek. *Natural Language and Linguistic Theory* 11, 175–195.

Xue, Ping, Carl Pollard & Ivan A. Sag. 1994. A new perspective on Chinese ziji. I Aranovich, Raul, William Byrne, Susanne Preuss & Martha Senturia (red.): *The West Coast Conference on Formal Linguistics (WCCFL) 13*, 432–447, Stanford, CA: CSLI Publications.

Summary

Long distance binding of reflexives has for a long time been known to exist in Norwegian. The phenomenon has been connected to logophoricity, but it has also been claimed to be possible in certain non-logophoric contexts. In this paper I argue that long distance binding is always logophoric in Norwegian, and this also holds for medium distance binding. Only local binding does not require a logophoric context.

I am assuming that in logophoric contexts, the relation between a reflexive pronoun and its antecedent is mediated by a logophoric operator, and that clauses with root properties contain operators representing the actual or implicit speaker and the actual or implicit hearer. These operators give rise to dependencies which in some cases cross the binding relations, leading to reduced acceptability. Much of the variation in acceptability that can be observed in Norwegian long distance binding can be explained with reference to these crossing dependencies, in conjunction with the properties of the local subject.

Marit Julien
Professor i nordiske språk
Språk- och litteraturcentrum
Lunds universitet
Box 201
S-221 00 Lund
Marit.Julien@nordlund.lu.se

Vi bara testade en hypotes...

Ännu mer om preverbala adverbial i svenska

Johan Brandtler

Denna artikel kartlägger och problematiserar förekomsten av preverbala adverbial i svenska, dvs. adverbial placerade före det finita verbet i huvudsatser. Resultatet av en större korpusundersökning visar att de adverbial som kan placeras preverbalt är betydligt fler än vad som tidigare antagits, även om olika adverbial förekommer med olika frekvens i materialet. Vidare argumenteras för att ingen av de analyser som tidigare presenterats om fenomenet helt lyckas fånga det relativt komplexa samspel mellan syntax, semantik, pragmatik och prosodi som möjliggör preverbal placering av adverbial. De preverbala adverbialen delas in i två distinkta grupper: i) fokuserande, syntaktiskt osjälvständiga ledadverbial och ii) kontrastiva, syntaktiskt självständiga adverbial som kan fungera som led- eller satsadverbial. Den första gruppen innehåller färre men mer frekvent förekommande adverbial än den andra. Artikeln väcker därmed en rad frågor om vad som begränsar och möjliggör preverbal placering av adverbial.

Nyckelord: *V2, syntax, semantik, informationsstruktur, prosodi*

1. Inledning¹

I den här artikeln återkommer jag till ett ämne som nyligen diskuterats i tre olika artiklar i denna tidskrift, nämligen möjligheten i svenska och norska att

-
1. Denna artikel relaterar delvis till en tidigare studie som jag utfört tillsammans med David Håkansson. Han har också bidragit med kommentarer och synpunkter på en tidigare version av denna text. Dessutom vill jag tacka två anonyma bedömare för konstruktiva synpunkter och förslag, som resulterat i ett delvis omarbetat analyskapitel. Undersökningen har presenterats på seminarier i Stockholm, Uppsala, Lund och Göteborg, där värdefulla kommentarer har hjälpt arbetet framåt. Naturligtvis faller ingen skugga på någon annan än mig för artikelns återstående fel.

placera adverbial direkt framför det finita verbet i deklarativa huvudsatser, s.k. *preverbal placering av adverbial*; se exempel (1) nedan.²

- (1) a. Han *nästan* grät av glädje.
b. Hon *bara* rörde vid lejonet.

I den första av dessa artiklar, Brandtler & Håkansson (2017), diskuterades möjligheterna och begränsningarna för preverbal placering av adverbial i svenska. Brandtler & Håkansson föreslog att strukturen möjliggörs av ett samspel mellan adverbialelets syntaktiska status och dess lexikala betydelse. Julien (2018) och Lundquist (2018) pekar oberoende av varandra på en rad svagheter i den analys som Brandtler & Håkansson föreslog. I föreliggande artikel ska jag delvis bemöta dessa invändningar. Det övergripande syftet med denna artikel är dock att lyfta fram ett antal nya aspekter av fenomenet preverbal placering av adverbial, och därigenom problematisera de analyser som hittills förts fram i litteraturen, inklusive den som Brandtler & Håkansson presenterade.

Resultatet från en större korpusundersökning visar först och främst att de adverbial som kan placeras preverbalt är långt fler än vad som tidigare antagits. Totalt har endast ett drygt dussintal adverbial förekommit i tidigare litteratur; Teleman et al (1999:4, 154) nämner uttryckligen att bara adverbialen *bara*, *blott*, *endast*, *t.o.m.*, (*inte*) *ens* och (*inte*) *en gång* är möjliga att placera preverbalt. Utifrån korpusundersökningens resultat drar jag slutsatsen att tidigare studier delvis utgått från felaktiga premisser, vilket har försvårat möjligheten att formulera korrekta generaliseringar. Jag argumenterar vidare att preverbal placering är avhängigt möjligheten att tolka adverbialet med snäv räckvidd över ett enskilt satsled: ju enklare adverbialet kan tolkas som ledadverbial, desto enklare kan det placeras preverbalt. Detta antagande stöds av att de mest frekventa adverbialen i preverbal position är inherent fokuserande eller kontrastskapande, medan de minst frekventa är epistemiska adverbial och tidsadverbial. Inte heller denna artikel gör dock anspråk på att presentera en fulltäckande syntaktisk och

-
2. Det bör poängteras att inte alla adverb som linjärt föregår det finita verbet kan betraktas som preverbala. I vissa fall är det tydligt att adverbet snarare ingår i (eller fungerar som en kommenterar till) subjektet:
- (i) a. [Jag *personligen*] tycker det är smart att spara.
b. [De *åtminstone*] borde ju veta bättre.
c. [Han *däremot*] har svårt att se sambandet.
d. [Jag *med/också*] gillar det!

semantisk förklaring till preverbal placering av adverbial. Snarare hoppas jag att den kan klargöra vissa aspekter av fenomenet och på det sättet bana väg för kommande teoretiska förklaringar.

Artikeln inleds med en kortare kritisk genomgång av Brandtler & Håkansson (2017), Julien (2018) och Lundquist (2018). Denna genomgång visar på behovet av att i mer detalj kartlägga förekomsten av preverbala adverbial i svenska. I avsnitt 3 presenteras de korpusar som använts för undersökningens empiriska del, och resultatet från korpusundersökningen presenteras och diskuteras i avsnitt 4. I avsnitt 5 testas jag Brandtler & Håkansson's ursprungliga hypoteser mot det nya materialet: i) att preverbala adverbial inte kan förekomma ensamma i fundamentet, och ii) att endast adverbial som uttrycker kontrast kan placeras preverbalt. Båda hypoteserna kan tämligen enkelt falsifieras, men det går också att visa en klar frekvenskorrelation: de adverbial som inte kan förekomma ensamma i fundamentet är också betydligt vanligare i preverbal position. Avsnitt 6 innehåller en kortare sammanfattning och diskussion av resultatet.

2. Bakgrund

I detta avsnitt ger jag en kritisk presentation av de analyser som förs fram i Brandtler & Håkansson (2017), Julien (2018) och Lundquist (2018). För enkelhetens skull kommer jag hädanefter att referera till Brandtler & Håkansson (2017) som B&H.

2.1 Brandtler & Håkansson (2017)

B&H är, utöver Sigurd (1986), den enda längre artikel som ägnats åt fenomenet preverbal placering av adverbial i svenska. Den bygger vidare på kortare diskussioner i Larsson (1931) och Wijk-Andersson (1991) samt Engdahl (1998), men har en ny utgångspunkt. B&H observerar att de adverbial som kan placeras preverbalt i svenska inte kan placeras ensamma i fundamentet. Jämför de preverbala adverbialen *nästan* och *bara* i (1) ovan med de grammatiska satserna i (2) nedan.

- (2) a. **Nästan* grät han av glädje.
b. **Bara* rörde hon vid lejonet.

B&H argumenterar vidare att även motsatt korrelation gäller: de adverbial som *kan* placeras ensamma i fundamentet kan *inte* placeras preverbalt i svenska.

Jämför placeringen av *faktiskt* och *inte* i (3) och (4) nedan, tagna från B&H (2017: 17):

- (3) a. *Faktiskt* kan man säga att de har misslyckats med sin uppgift.
 b. *Man *faktiskt* kan säga att de har misslyckats med sin uppgift.
- (4) a. *Inte* blir det mycket tid över för kaffedrickande.
 b. *Det *inte* blir mycket tid över för kaffedrickande.

Baserat på denna komplementära distribution föreslår B&H att svenskans adverbial kan delas in i två syntaktiska grupper: de som är syntaktiska huvuden [X^0] och de som är syntaktiska fraser [XP]. Endast den förstnämnda kategorin kan placeras preverbalt i svenska, genom att adjungeras till det finita verbet i [C^0]. Som maximala fraser kan adverbial som *inte* och *faktiskt* placeras i en XP-position som fundamentet, men däremot inte adjungeras till ett syntaktiskt huvud, vilket ger att de inte heller kan förekomma preverbalt.

B&Hs analys av de preverbala adverbialen bygger dock inte bara på adverbialens syntaktiska status. En ytterligare förutsättning för att ett adverbial ska kunna placeras preverbalt är, enligt B&H, att det uttrycker en lexikaliserad motsättning mellan vad som hävdas och presupponeras. I (5) nedan illustreras den motsättning för adverbialet *nästan*.

- (5) Han *nästan* grät av glädje →
 i) Han var nära att gråta (hävdad sakförhållande)
 ii) Han grät *inte* (presupponerat sakförhållande)

För att (5) ska vara en sann utsaga måste presuppositionen i (5ii) vara uppfylld, dvs. att subjektet faktiskt inte grät. Adverbialet *nästan* uttrycker alltså en lexikaliserad motsättning mellan något man är nära att göra men faktiskt inte gör. B&H visar att adverbial som *bara* och *t.o.m.* på liknande sätt uttrycker en motsättning mellan två sakförhållanden.

Sammanfattningsvis menar B&H att två kriterier måste vara uppfyllda för att preverbalt placering av adverbial ska vara möjlig: i) adverbialet måste vara ett syntaktiskt huvud, och ii) adverbialet måste uttrycka en lexikaliserad motsättning mellan två sakförhållanden.

Beträffande det semantiska kriteriet noterar dock redan B&H själva att vissa adverbial kan placeras preverbalt trots att de inte uttrycker en lexikaliserad motsättning. Både *formligen* och *bokstavligen* hör till denna grupp, vilket illustreras i (6).

- (6) a. Skeppet *formligen* slungades mot klipporna.
 b. Hon *bokstavligen* flög fram genom rummet.

B&H noterar att just dessa adverbial påfallande ofta modifierar verb som *inte* kan tolkas bokstavligt i förhållande till det faktiska verbskeendet, såsom ju också är fallet i (6b). Dock kvarstår problemet att adverbialens lexikala betydelse inte ger upphov till en konstrastläsning.

Beträffande det syntaktiska kriteriet visar både Julien (2018) och Lundquist (2018) att distributionen av olika slags adverbial inte är fullt så komplementär som B&H antar: vissa preverbala adverbial kan även placeras ensamma i fundamentet. Julien nämner som exempel *inte bara* och Lundquist (2018) *helt enkelt*. Meningarna i (7) nedan är tagna från Julien (2018:164)

- (7) a. Inte bara har han en mesröst, han är en otrevlig skitstövel också.
 b. De inte bara gillar den, de gör vågen när den införs.

Som vi kommer att se i avsnitt 4 finns det faktiskt en hel rad adverbial utöver *inte bara* och *helt enkelt* som inte följer den generalisering som B&H postulerar. Följaktligen kan vi konstatera att B&Hs uppställda hypoteser verkar vara för starkt formulerade. Det ska dock inte tolkas som något entydigt negativt: formulerandet av starka och falsifierbara hypoteser är ju själva drivkraften i en empirisk-analytisk forskningstradition.

2.2 Julien (2018)

Julien (2018) är en direkt replik till B&H, och förhåller sig tämligen kritisk till B&Hs analys i sin helhet. Den syntaktiska uppdelningen mellan adverbiala huvuden och fraser som föreslås i B&H motsätter sig Julien utifrån såväl teoretiska som empiriska argument. Det kanske starkaste argumentet, som redan nämnts ovan, är att preverbala adverbial inte nödvändigtvis är omöjliga som ensamma led i fundamentet. Detta faktum visar otvetydigt att (åtminstone) vissa adverbial som kan placeras preverbalt är syntaktiska fraser. Den tendens som trots allt finns – att en stor andel preverbala adverbial aldrig kan förekomma ensamma i fundamentet – hänför Julien istället till adverbialens semantiska egenskaper. Närmare bestämt menar Julien (2018) att adverbial som varken kan tolkas kontrastivt eller som satsens tema inte kan förekomma ensamma i fundamentet. Följaktligen är ett adverbial som *rett og slett* ogrammatisk i fundamentet i norska:

- (8) **Rett og slett* elsker mange av dem oppmerksomhet.

Det finns, såvitt jag kan se, åtminstone två starka invändningar mot denna analys. För det första är adverbial det mest frekventa satsledet i fundamentet näst efter subjektet (Jørgensen 1976), och det kan enkelt påvisas att topikalitet eller kontrast inte krävs för fundamentalsplacering av adverbial i svenska (jämför liknande kritik i Lundquist 2018). För det andra *är* ju flertalet av de adverbial som inte kan placeras i fundamentet kontrastiva: såväl *bara* (och dess synonymer) som *nästan* (och dess synonymer) uttrycker just kontrast mellan två sakförhållanden. Juliens analys är således missvisande såväl empiriskt som teoretiskt. Dessutom missar Juliens kritik om de preverbala adverbialens ovilja att placeras i fundamentet delvis målet. Även om begränsningen inte gäller samtliga adverbial som kan placeras preverbalt, är den såväl reell som absolut för en stor grupp av dessa adverbial. Men begränsningen rör inte bara fundamentalsplacering: för att dessa adverbial ska kunna placeras någon annanstans än i deras ordinarie position i mittfältet måste de adjungeras till något annat satsled; detta noteras även av Lundquist (2018: 181). Adverbet *verkligen* kan adjungeras till såväl subjekt, finit verb och predikativ – och förekommer då i de positioner som förknippas med dessa satsled. Jämför placeringen av *verkligen* i följande autentiska meningar.

- (9) a. {*Verkligen* varje match} spelar roll.
 b. Jag {*verkligen* längtar} efter sommaren.
 c. Idag har {*verkligen* ingenting} gått rätt för mig. (Bloggmix 2008)
 d. Det har varit {*verkligen* upp-och-ner} med Markus Rosenberg och det är många som har tappat tron på honom. (Expressen 2012-05-30)
 e. Idag är första gången på {*verkligen* evigheter} som jag och älsklingen äter frukost tillsammans. (Bloggmix 2009)

I exempel (9a, c, d) måste *verkligen* rimligtvis analyseras som just adjungerat till de fraser som fungerar som subjekt respektive predikativ. Att *verkligen* inte fungerar som ett självständigt adverbial blir än tydligare i (9e), där det modifierar en nominalfras inuti en prepositionsfras. I analogi med detta mönster ligger det nära till hands att anta att *verkligen* även kan adjungeras till det finita verbet i [C⁰] i exempel som (9b). Julien (2018) menar dock att preverbala adverbial *inte* på detta sätt utgör en syntaktisk enhet med det finita verbet. Juliens (2018) analys tvingar alltså fram två olika syntaktiska analyser av exemplen i

(9) ovan: en för (9a, c, d, e) och en för (9b). Detta är en tydlig svaghet i hennes analys.³

Semantiskt menar Julien (2018) att de preverbala adverbialen modifierar yttrandets propositionella kärna. Det är för mig inte helt klart vad som avses med detta, då kärnan snarast definieras negativt, dvs. genom de led som *inte* ingår i den. Enligt Julien ingår modala hjälpverb och negationen i den propositionella kärnan, men inte hjälpverbet *ha*. Man kan konstatera att detta antagande går tvärtemot de flesta semantiska analyser, där negation och modalitet ses som extra-propositionella. Ett grundläggande antagande inom formell semantik är att negationen introducerar en existentiell operator som binder alla fria variabler i propositionen (se exempelvis Zeijlstra 2004: 220). En strukturell reflex av detta semantiska synsätt är antagandet att NegP står direkt ovanför vP (längst ner i IP). Att då hävda, som Julien (2018) gör, att negationen ingår i yttrandets propositionella kärna blir märkligt i avsaknad av oberoende argument. Åtminstone som det framställs i Julien (2018) riskerar resonemanget att bli helt cirkulärt: utifrån antagandet att preverbala adverbial modifierar den propositionella kärnan analyseras alla led som kan följa ett preverbalt adverbial som tillhörande den propositionella kärnan.

Flera av de svagheter som Julien pekar på i B&H:s ursprungliga analys är välgrundade, och aktualiserar behovet att modifiera denna analys. Däremot menar jag, utifrån det som diskuterats ovan, att Juliens analys knappast lyckas bättre med att fånga de preverbala adverbialens syntax och semantik.

2.3 Lundquist (2018)

Lundquist (2018) lyfter fram ett antal aspekter av preverbalt placering av adverbial som förbisetts i B&H och Julien (2018). Utifrån denna genomgång konstaterar han att de preverbala adverbialen inte nödvändigtvis utgör en enhetlig kategori. Snarare föreslår Lundquist att man bör urskilja två grupper: den största består av *verbmodifierande* adverbial, där *bokstavligen*, *nästan* och *mer än* är prototypiska medlemmar. Den andra, mindre gruppen består av *satsmodifierande* adverbial, dit *bara*, *rätt och slätt* och *helt enkelt* hör. De verbmodifierande adverbialen bildar, enligt Lundquist, en prosodisk fras med det finita verbet, som därmed accentueras. De satsmodifierande adverbialen, å andra

3. Som beskrivs i B&H, har det föreslagits för tyskans del att adverbial som *nur* 'bara' fungerar som maximala projektioner, dvs. är syntaktiska fraser (se ex. Büring & Hartmann 2001). Ett tungt argument för deras analys är att dessa adverbial *inte* kan placeras preverbalt eller modifiera nominalfraser inuti prepositionsfraser.

sidan, utgör egna prosodiska fraser, vilket ger att det finita verbet inte måste accentueras.

Som Lundquist noterar kan flera svagheter i B&H och Julien (2018) hänföras till det underliggande antagandet att de preverbala adverbialen utgör en homogen syntaktisk och/eller semantisk kategori. Lundquists (2018) indelning visar att det kan vara motiverat att mer noggrant analysera de egenskaper som förenar och skiljer de olika preverbala adverbialen från varandra. Även om Lundquists förslag är alltför skissartat för att kunna användas för mer exakta prediktioner, är det högst sannolikt att indelningen visar på central skillnad mellan olika slags adverbial som förbisetts av både B&H och Julien: vissa adverbial kräver att det efterföljande ledet accentueras, andra gör det inte. Detta i sin tur indikerar att vi har att göra med åtminstone två olika slags adverbial, med skilda syntaktiska, semantiska och prosodiska egenskaper.

3. Metod och material

I de tre artiklar som diskuterats ovan, samt i tidigare arbeten av Sigurd (1986) och Engdahl (1998), nämns totalt ett dussintal olika preverbala adverbial: *bara/endast*, *bokstavligen/formligen*, *inte ens*, *nästan/nära nog/praktiskt taget*, *rätt och slätt*, *helt enkelt*, *så gott som* och *till och med*. Inför den här artikeln har jag gjort en närmare kartläggning av de adverbial som kan placeras preverbalt i svenska. Undersökningen har utgått från tre olika korpusar från Språkbanken (Borin et al 2012): *Familjeliv*, *Skönlitteratur* och *Tidningstexter*. Syftet har varit att spegla olika texttyper och stilnivåer. Korpusen *Familjeliv* består av inlägg från ett populärt diskussionsforum för ämnen som rör familj, fritid och ekonomi. Texterna kan sägas representera ett ledigt, talspråksnära och modernt språkbruk. Texterna i de övriga två korpusarna är av naturliga skäl längre från talspråket, och kan antas följa skriftspråksnormer och -konventioner i högre utsträckning än *Familjeliv*. En mer detaljerad beskrivning av respektive korpus återfinns i appendix.

Undersökningen har skett i två steg. I det första steget kartlades förutsättningslöst vilka adverbial som förekommer preverbalt i materialet. För detta syfte användes den största korpusen, *Familjeliv*. Söksträngen specificeras i (10):

- (10) [pos = "PN" & lbound(sentence)] [word != "kanske" & word != "bara" & pos = "AB"] [pos = "VB"]

Söksträngen excerperar samtliga strukturer där det första ledet i meningen är ett pronomen (PN) följt av ett adverb (AB) och ett verb (VB).⁴ Sökningen har också specificerats så att adverbet inte ska utgöras av *kanske* och *bara*. *Kanske* är relativt frekvent, men räknas inte som ett preverbalt adverbial, eftersom det kan ersätta det finita verbet och förekomma med *ha*-strykning, som i mening (11) nedan.

(11) Han kanske redan läst boken.

Adverbet *bara* kan naturligtvis fungera som ett preverbalt adverbial, men är så pass frekvent att det gör övriga adverb svårare att hitta. De adverb som sedermera hittades lades successivt till söksträngen så att de uteslöts från vidare sökningar.

Ett problem med söksträngen i (10) är att den endast hittar preverbala adverbial som till formen är enkla adverb. Att undersökningen utgått från ordklass snarare än satsdel beror på att den maskingenerade satsdelsanalysen i Korp är osäker. Vissa s.k. flerordsadverb kan ändå fångas upp, eftersom de ofta skrivs samman: *framförallt*, *hursomhelst*. Adverbial som består av särskrivna adverb (ex. *rent ut*) eller av adverb som byggs ut med ytterligare bestämningar (*mer än*, *praktiskt taget*, *så gott som*, *så att säga*) kan alltså inte hittas av söksträngen i (10).

De adverb som hittades under den första delundersökningen lades samman med de adverbial som förekommit i tidigare litteratur. Till denna lista lades även en del adverbiala flerordsuttryck, utifrån SAG:s uppställning över flerordsadverb (SAG 3: 633ff) samt SAG:s lista över fokuserande adverbial (SAG 4: 152ff). Varje adverbial på listan excerperades i nästa steg från materialet med hjälp av söksträngen (12) nedan.

(12) [pos = "PN" & lbound(sentence)] [word = "fullkomligt"] [pos = "VB"]

Söksträngen (12) excerperar samtliga strukturer inledda av ett pronomen (PN), följt av *fullkomligt* och ett verb (VB). Sökningen gjordes om för varje adverbial i varje korpus. För adverbial som har flera möjliga stavningar gjordes enskilda sökningar för varje stavningsvariant och möjlig förkortning: *till och med*, *t.o.m.*,

4. Eftersom den maskingenererade taggningen av satsdelsfunktion visade sig vara relativt opålitlig, fungerade ordklassökningar bättre.

t o m, tom, t.om. etc. Syftet med denna undersökning var att fastställa den relativa frekvensen av preverbal placering för respektive adverbial i olika texttyper, eftersom det är rimligt att anta att frekvensen påverkas av genre, ämne etc. Eftersom storleken skiljer markant mellan de olika korpusarna – korpus *Familjeliv* är nästan 40 gånger större än *Skönlitteratur* – har resultaten för respektive korpus sammanställts var för sig.⁵

Korpus *Familjeliv* stödjer s.k. *utökad kontext*, vilket innebär att alla träffar kan kontrolleras mot det foruminlägg där de ursprungligen förekommer. Detta gör det möjligt att minimera flera välkända felkällor: felaktig taggning i korpusen, slarvfel, satser producerade av skribenter som inte har svenska som modersmål etc. Som ett illustrativt exempel på vikten av utökad kontext kan nämnas adverbialet *fortfarande*. Sökningen gav 14 träffar av *fortfarande* i preverbal position, men inget visade sig vara giltigt. Några följer i (13) nedan. Notera att jag för läsbarhetens skull konsekvent kursiverar adverbialet och ger det finita verbet i fetstil.

- (13) a. Man *fortfarande försöker* stoppa mynt i telefonapparaterna
 b. Vi *fortfarande har* många flyttlådor som står i förrådet
 c. Jag *fortfarande anser* att förslaget är bra och inte alls skrattretande.

Exempel (13a) kommer från en forumtråd med rubriken *Du vet att du levde på 80-talet när...*, där varje inlägg kompletterar rubriken. I (13a) har vi alltså att göra med regelrätt bisatsledföljd, inte preverbal placering av adverbial i huvudsats. Exempel (13b) är en huvudsats, men förekommer i ett inlägg med bl.a. följande satser:

- (14) Huset var byggt i 1982 och inredningen visade det! (...) Vi tog en renoveringspaus under sommar men vi ska snart renovera vårt jättefult kök, pojkens sovrum och entrén.

Det är högst osannolikt att en skribent med svenska som modersmål skulle göra denna typ av grammatiska fel: prepositionsanvändningen framför årtal, obestämd form av *sommar* samt stark adjektivböjning i definit nominalfras (*jätte-*

5. Av söktekniska skäl inleds samtliga excerperade strukturer av ett pronominellt led, vilket innebär att samtliga meningar har ett fundament bestående av exakt ett ord (ett pronomen), som i de allra flesta fall är satsens subjekt. Det rör sig alltså inte om en totalexcerpering. Men eftersom studien inte har som syfte att kartlägga den exakta frekvensen av respektive adverbial har denna begränsning inte någon större konsekvens för resultatet.

fult). Även meningen *inredningen visade det* är en trolig anglicism. Exempel (13b) har alltså utelämnats från undersökningen.

Exempel (13c) har också uteslutits, från ett inlägg av signaturen *Kanelflickan*. Samma skribent står för 3 av 14 exempel på *fortfarande* i preverbal ställning. Den språkliga nivån i hennes inlägg är generellt sett ganska hög, men i ett av hennes övriga inlägg skriver hon om sina egna svårigheter som andraspråksinlärare i svenska.

Slarvfel är betydligt svårare att upptäcka, såvida inte skribenten eller någon annan uttryckligen kommenterar/rättar konstruktionen. Följande exempel hittades med *precis* från signaturen *Anonym (Nyfiken)*:

- (15) Du *precis antog* att båda rapparna var killar baserat på deras hobby/yrke

Några minuter senare rättar sig skribenten och skriver i ett nytt inlägg “Antog precis* skulle det såklart stå!” Denna typ av rättelse är dock ovanlig, och det är naturligtvis omöjligt att utesluta att vissa exempel är rena felskrivningar av det slag som illustreras i (15).

Varken *Skönlitteratur* och *Tidningstexter* stödjer dessvärre utökad kontext, vilket gör det omöjligt att göra motsvarande kontroll på dessa korpusar. Bedömningen har alltså helt gjorts på grundval av det textmaterial som presenteras i sökningen. Å andra sidan följer dessa texter skriftspråksnormer i väsentligen högre utsträckning än texterna från *Familjeliv*; de har dessutom genomgått någon form av korrektur. Däremot är det ju möjligt att texterna är felaktigt taggade och/eller felaktigt analyserade av sökverktyget. Träffar som inte inleds med en versal har konsekvent utelämnats från undersökningen, liksom träffar med uppenbara stavfel etc. Övriga exempel har räknats med.

4. Resultat

I de tre dataseten från korpusarna *Familjeliv*, *Tidningstext* och *Skönlitteratur* förekommer totalt 72 adverbial i preverbal position, fördelat över 25 539 huvudsatser som uppfyller sökvillkoren. Av dessa adverbial är 27 belagda i samtliga tre korpusar. *Familjeliv*, som är den största av korpusarna, är också den korpus som uppvisar störst variation: 70 olika adverbial återfinns i *Familjeliv*.⁶

6. Endast *blott* och *nära nog* finns inte belagda i korpus *Familjeliv*, vilket troligtvis kan hänföras till deras formella/älderdomliga karaktär.

I korpus *Skönlitteratur* förekommer 33 olika adverbial i preverbal position; motsvarande siffra för korpus *Tidningstext* är 45. Detta är värt att notera, eftersom korpus *Tidningstext* hade lägre andel preverbala adverbial än övriga två korpusar.

Den kanske viktigaste slutsatsen från denna översikt är att det i samtliga korpusar förekommer väsentligen fler adverbial i preverbal position än det dryga dussintal som nämnts i tidigare litteratur. Adverbialen *rätt och slätt*, som nämns i både Julien (2018) och Lundquist (2018), och *inte en gång*, som nämns i Teleman et al (1999, 4: 154), återfinns inte i någondera korpus, vilket indikerar att den totala listan med 72 adverbial på intet sätt kan antas vara uttömmande.

Tabell 1 nedan listar samtliga adverbial som förekommer i preverbal position i materialet, sorterade alfabetiskt efter antalet korpusar de förekommer i. En fullständig lista över vilka adverbial som förekommer i respektive korpus återfinns i Appendix.

Förekomst i 3 korpusar	Förekomst i 2 korpusar	Förekomst i 1 korpus
<i>bara, bokstavligen, endast, faktiskt, formligen, fullkomligen, fullkomligt, fullständigt, helt enkelt, inte bara, inte ens, liksom, mer eller mindre, mer än, närapå, närmast, nästan, ofta, praktiskt taget, rentav, riktigt, snarare, snarast, t.o.m., tvärtom, verkligen, även</i>	<i>aldrig, alltid, bl.a., blott, dessutom, dock, enbart, istället, knappt, mest, nog, nu, nyss, nämligen, nära nog, redan, sedan, snart, så att säga, så gott som, säkert, t.ex., totalt, uppriktigt</i>	<i>absolut, alltså, bokstavigt (talat), dessvärre, egentligen, exempelvis, framförallt, givetvis, gradvis, hellre, härmed, inte, ordagrant, rent ut (sagt), smått, som sagt, starkt, sällan, troligtvis, uttryckligen, åtminstone</i>

Tabell 1: Adverbial som förekommer i preverbal position i materialet, listade alfabetiskt efter antal korpusar de förekommer i.

Som framgår av tabell 1 finns de flesta av de adverbial som diskuterats i tidigare litteratur belagda i samtliga tre korpusar: *bara, bokstavligen, formligen, helt enkelt, inte bara, inte ens, nästan, praktiskt taget* och *till och med*. Några av de adverbial som endast finns belagda i två korpusar är mer ålderdomliga och/eller mer formella synonymer till ett mer frekvent förekommande adverbial: *blott/enbart* (istället för *bara/endast*), *nära nog/så gott som* (istället för *nästan*). Värt att notera är att *faktiskt* förekommer i samtliga tre korpusar, trots att B&H lyfter fram det som ett adverbial som inte kan förekomma preverbalt i svenska (se exempel (3) ovan). I (16) nedan illustreras ett exempel på *faktiskt* i preverbal position från respektive korpus.

- (16) a. Jag *faktiskt långtar* efter att dra igång med den rena kuren igen efter nyår. (Familjeliv)

- b. Jag *faktiskt hoppas* det. (Bonniersromaner 1999)
 c. Han *faktiskt är* en längre, snyggare version av mig. (Webbnyheter 2007)

Låt oss i nästa steg se närmare på adverbialens relativa frekvens. Tabell 2a–c nedan listar de 10 mest frekvent förekommande adverbialen i preverbal position för respektive korpus. Totalt rör det sig om 15 olika adverbial, och samtliga finns belagda i alla tre korpusar, om än med varierande frekvens.

Som framgår av tabellerna 2a–c ovan är adverbialet *bara* överlägset mest frekvent i preverbal position i samtliga korpusar. I *Familjeliv* är *bara* nästan 20

	Adverbial	Antal
1.	<i>bara</i>	16 834
2.	<i>verkligt</i>	868
3.	<i>fullkomligt</i>	710
4.	<i>liksom</i>	636
5.	<i>riktigt</i>	389
6.	<i>nästan</i>	239
7.	<i>inte bara</i>	215
8.	<i>t.o.m.</i>	182
9.	<i>fullkomligen</i>	98
10.	<i>fullständigt</i>	92

Tabell 2a: De 10 mest frekventa preverbala adverbialen i korpus *Familjeliv*.

	Adverbial	Antal
1.	<i>bara</i>	629
2.	<i>nästan</i>	76
3.	<i>riktigt</i>	47
4.	<i>liksom</i>	36
5.	<i>t.o.m.</i>	36
6.	<i>inte bara</i>	17
7.	<i>förligen</i>	13
8.	<i>endast</i>	11
9.	<i>inte ens</i>	7
10.	<i>mer el. mindre</i>	6

Tabell 2b: De 10 mest frekventa preverbala adverbial i korpusen *Skönlitteratur*

	Adverbial	Antal
1.	<i>bara</i>	2 518
2.	<i>inte bara</i>	228
3.	<i>riktigt</i>	169
4.	<i>t.o.m.</i>	162
5.	<i>liksom</i>	143
6.	<i>nästan</i>	140
7.	<i>förligen</i>	72
8.	<i>fullkomligt</i>	60
9.	<i>mer el. mindre</i>	35
10.	<i>bokstavligt</i>	23

Tabell 2c: De 10 mest frekventa preverbala adverbialen i korpus *Tidningstexter*

gånger mer frekvent än det näst mest frekventa adverbialet *verkligt*; i övriga korpusar är det drygt 10 gånger mer frekvent än de näst mest frekventa adverbialen.

Ytterligare fem adverbial återfinns bland de 10 mest frekventa i alla tre korpusar: *liksom*, *riktigt*, *nästan*, *inte bara* och *t.o.m.* Det är därför rimligt att anta att dessa adverbial samt *bara* är de stilmässigt mest neutrala i preverbal position i svenska. Vi kan också skönja en viss påverkan av texttyp och stilnivå i de frekvenskillnader tabell 2a–c uppvisar. De två näst mest frekventa adverbialen i korpus *Familjeliv* – *verkligt* och *fullkomligt* – är inte tillnärmelsevis så vanliga i de övriga två korpusarna.⁷ Å andra sidan förekommer *mer eller mindre* och *förligen* relativt sett mer frekvent i både *Skönlitteratur* och *Tidningstext*. Adverbialet *endast* rankas endast bland de mest frekventa i korpus *Skönlitteratur*, vilket troligtvis kan hänföras till dess något formella/ålderdomliga karaktär.

7. I korpus *Skönlitteratur* finns en träff på vardera adverbial; i korpus *Tidningstext* finns 19 *verkligt* resp. 60 *fullkomligt*.

Det är påfallande stora frekvensskillnader mellan olika adverbial. Vi har redan noterat den oproportionerligt stora andelen satser med *bara* i materialet. Datasetet från korpus *Familjeliv* består totalt av 20 890 satser med preverbala adverbial, varav drygt 81 % – eller 16 834 satser – är *bara*-satser. Övriga 69 adverbial i korpus *Familjeliv* fördelar sig alltså över resterande 4 056 satser. Men inte heller dessa adverbial är jämt fördelade, vilket tabell 2a redan ger en fingervisning om. De 9 mest frekventa adverbialen bortsett från *bara* (dvs. adverbialen 2–10 i tabell 2a) står för hela 85 % av dessa 4 056 satser. Resterande 60 adverbial i datasetet förekommer preverbalt i totalt 627 satser; flera av dessa adverbial finns endast belagda i enstaka satser. Liknande frekvensskillnader hittar vi i dataseten från de andra två korpusarna om vi undantar *bara*-satserna: adverbialen 2–10 i både *Skönlitteratur* och *Tidningstext* motsvarar 87 % av det resterande antalet satser med preverbala adverbial i respektive dataset.

I en så pass omfattande korpus som *Familjeliv* (med totalt ca. 58,5 miljoner meningar) bör inte ett enskilt exempel per automatik tas som intäkt för att strukturen är accepterad/ grammatisk – i synnerhet om konstruktionen strider mot flera personers språkintuition och/eller inte finns belagd i någon av de övriga korpusarna. I datasetet *Familjeliv* finns bland de preverbala adverbialen totalt 8 hapax legomena: *dessvärre*, *framförallt*, *gradvis*, *härmed*, *smått*, *sällan*, *troligtvis* och *uttryckligen*. Enligt min egen språkintuition fungerar *smått* och *framförallt* bra i preverbala position, som i exemplen från *Familjeliv* (17) nedan.

- (17) a. Jag *smått lider* varje gång ett kvitto slängs i papperskorgen (typ 8 av 10 fritt uppskattat) eftersom det bara var en stackars trädgren som dog förgäves...
- b. jo faktiskt har det blivit bättre. Vi *framför allt sover* bättre.. inbillning? ingen aning.. är bara glad att vi alla 5 sover som grisar

Övriga exempel är enligt min språkintuition betydligt sämre. Jag lämnar det dock åt läsaren att bedöma graden av grammatikalitet för följande meningar från *Familjeliv*:

- (18) a. Jag *dessvärre hatar*. Men en dag ska jag förlåta. Jag förlåter, gud är den enda som får och kan dömma[sic]!
- b. Jag *härmed bjuder* er till ett trevligt fik hos mig i Brunflo på Nygatan 2!

- c. Man *gradvis ändrar* en befintlig bild till något annat, här på Fl betyder det oftast att ta en snygg kropp och ens eget ansikte och helt enkelt byta face.
- d. Det *sällan märks* någon större skillnad när det sker ett maktbyte och det är mer ett sätt att uppehålla att makten går runt.
- e. Han *troligtvis hatar* mig och skulle inte bry sig om jag gick och dog ens...
- f. Hon *uttryckligen sa* att : “det är jag som har makten” en makt jag då menade på att hon missbrukade helt.

Utöver de 8 hapax legomena som återges i (17) och (18) ovan finns ytterligare 13 adverbial endast belagda i preverbal position i korpus *Familjeliv*. Dessa 13 adverbial listas i stigande frekvensordning i tabell 3 nedan.

	Adverbial	Antal
1.	<i>givetvis</i>	2
2.	<i>hellre</i>	2
3.	<i>ordagrant</i>	2
4.	<i>rent ut (sagt)</i>	2
5.	<i>starkt</i>	3
6.	<i>åtminstone</i>	3
7.	<i>bokstavligt</i>	4
8.	<i>egentligen</i>	4
9.	<i>ex(empelvis)</i>	7
10.	<i>alltså</i>	10
11.	<i>absolut</i>	32
12.	<i>som sagt</i>	37
13.	<i>inte</i>	62

Tabell 3: Adverbial i preverbal position med fler än ett belägg som endast förekommer i korpus *Familjeliv*.

Det mest påfallande i tabell 3 är antalet belägg med *inte* i preverbal position: 62 belägg kan knappast avfärdas som slarvfel eller produktionsfel. Enligt min språkbedömning är samtliga exempel dåliga, men kanske är detta en språkförändring i vardande. Några exempel från korpus *Familjeliv* ges i (19) nedan.

- (19) a. Det *inte är* samvaro med andra vuxna i första hand som drar mig till jobbet heller

- b. Allt *inte* **går** att diska i maskin även om det är otroligt arbetsbesparande
- c. Jag *inte* **har** lust att snuva min sambo på hans föräldradagar.
- d. Det *inte* **är** okej att använda lågutbildade som något sorts exempel på dumhet.
- e. Jag *inte* **kan** kräva total sekretess i privatlivet eftersom vi lever ihop.

Adverbialen *absolut*, *alltså* och *åtminstone* är enligt min uppfattning betydligt bättre, som följande exempel från korpus *Familjeliv*.

- (20) a. Hon *alltså* **utnyttjar** systemet och det gör mig riktigt arg.
 b. Jag *absolut* **älskar** mitt nya liv på landet och njuter av varje dag!
 c. Vintage peach? Det *åtminstone* **låter** helt underbart!

Sammanfattningsvis har vi i detta avsnitt sett att antalet adverbial som kan placeras preverbalt är betydligt fler än vad som framgått och antagits i tidigare litteratur. Även om man bortser från adverbial som endast förekommer i enstaka belägg återfinns i materialet ett 50-tal olika adverbial i preverbal position, och listan är högst sannolikt inte uttömmande. De olika adverbialen visar en mycket stor frekvensvariation, och vi har kunnat konstatera att adverbialen *bara*, *liksom*, *riktigt*, *nästan*, *inte bara* och *t.o.m* är de stilmässigt mest neutrala i preverbal position.

5. Två olika slags adverbial?

Som diskuterades i avsnitt 2.1 ovan utgick B&H från att de adverbial som kan placeras preverbalt inte kan placeras ensamma i fundamentet, vilket ifrågasattes av både Julien (2018) och Lundquist (2018). Utifrån resultatet från den empiriska undersökningen som presenterades i föregående avsnitt står det än mer klart att denna korrelation knappast gäller gruppen som helhet. För att åskådliggöra detta har jag delat upp adverbialen som förekommer i undersökningen i två kategorier: adverbial som inte kan förekomma ensamma i fundamentet, och adverbial som *kan* förekomma ensamma i fundamentet. Uppdelningen är baserad på min egen språkintuition snarare än autentiskt språkbruk, och bör ses i ljuset av detta.

Grupp 1: Ej möjliga ensamma i fundamentet	Grupp 2: Möjliga ensamma i fundamentet
<i>bara, blott, bokstavligen, bokstavligt, enbart, endast, formligen, fullkomligen, fullkomligt, fullständigt, liksom, mer eller mindre, mer än, mera, nära nog, närmast, nästan, ordagrant, riktigt, smått, starkt, så gott som, totalt, verkligen, även</i>	<i>absolut, aldrig, alltid, alltså, bl.a., dessutom, dessvärre, dock, egentligen, exempelvis, faktiskt, framförallt, givetvis, gradvis, hellre, helt enkelt, härmed, inte, inte bara, inte ens, istället, knappt, mest, nog, nu, nyss, nämligen, ofta, redan, rentav, rent ut (sagt), sedan, snarare, snarast, snart, som sagt, så att säga, säkert, sällan, t.ex., t.o.m., troligtvis, tvärtom, uppriktigt, uttryckligen, åtminstone</i>
25 adverbial, totalt 24.219 satser. (Totalt 4.238 satser undantaget <i>bara</i>)	47 adverbial, totalt 1.320 satser

Tabell 4: Två grupper av preverbala adverbial

Indelningen ger en möjlig nyckel till varför tidigare arbeten haft svårt att fånga fenomenet preverbal placering av adverbial. Trots att de flesta adverbial i denna undersökning faktiskt *kan* placeras ensamma i fundamentet (47 av 72), är de 25 adverbialen i grupp 1 totalt sett mer frekventa i preverbal position. Av adverbialen i grupp 2 är det endast *inte bara* och *till och med* som frekvent placeras i preverbal position. Totalt representerar dessa två adverbial 64 % av antalet belägg med adverbial i grupp 2: resterande 45 adverbial fördelar sig alltså över 480 meningar. Sju av åtta hapax legomena tillhör grupp 2; endast *smått* hör till grupp 1 (se exempel (17) och (18) ovan). Av detta kan vi dra två slutsatser angående relationen mellan möjligheten till preverbal placering och möjligheten till ensam fundamentplacering. Å ena sidan falsifierar fördelningen av adverbial i tabell 5 tveklöst B&Hs hypotes om komplementär distribution: de flesta adverbial som kan placeras preverbalt kan också placeras ensamma i fundamentet. Å andra sidan visar tabell 5 på en tydlig frekvenskorrelation: de adverbial som inte kan placeras ensamma i fundamentet förekommer i mycket högre utsträckning preverbalt än övriga adverbial, med undantag för *inte bara* och *t.o.m.*

I det följande argumenterar jag för att denna korrelation kan kopplas till möjligheten att tolka adverbial med snäv räckvidd över enskilda satsled, vilket gör att de kan fungera som ledadverbial.

5.1 Fokuserande adverbial

De flesta av de 25 adverbial som inte kan förekomma ensamma i fundamentet (se tabell 5 ovan) är inherent fokuserande: de framhäver på olika sätt den

grad/utsträckning till vilket det som beskrivs i det efterföljande satsledet gäller. Det är just fokuserande adverbial som SAG (1999: 4, 154) nämner som möjliga att placera preverbalt, även om de endast listar en handfull. En mer noggrann kategorisering av fokuserande adverbial som kan placeras preverbalt ger två distinkta undergrupper:

1. **Approximativa adverbial:** anger i hur hög utsträckning det som betecknas gäller.

Ex: *nära nog, närapå, närmast, nästan, så att säga, så gott som, praktiskt taget, mer eller mindre, mera, smått, starkt*

2. **Totalitetsadverbial:** anger att det som betecknas gäller i maximal utsträckning.

Ex: *absolut, fullkomligt/fullkomligen, fullständigt, totalt, rent ut, riktigt, verkligen, uppriktigt samt bokstavligen/ bokstavligt, formligen, ordagrant*

Som SAG (4: 154) noterar, kan fokuserande adverbial generellt placeras “prefokalt”, dvs. direkt framför det satsled som fokuseras. För adverbialen *mer än* och *så gott som* gäller att de inte ens *kan* placeras självständigt, utan måste adjungeras till det led de modifierar (jmf. diskussionen i Lundquist 2018). Andra adverbial kan placeras självständigt i mittfältet, eller adjungeras till ett enskilt satsled: i exempel (9) ovan illustrerades hur ett fokuserande adverbial som *verkligen* kan adjungeras till subjektet, det finita verbet, predikativet och till prepositionsfrasens rektion. Med andra ord speglar adverbialens syntaktiska placering dess semantiska funktion: när adverbialet adjungeras till ett enskilt satsled är dess fokusdomän snävt avgränsad till detta satsled.

Som vi konstaterade ovan kan flera preverbala adverbial även placeras ensamma i fundamentet. Men placeringen påverkar/påverkas av adverbialens funktion. Vid preverbalt placering fungerar adverbial som *totalt, fullständigt, absolut, uppriktigt* som fokuserande totalitetsadverbial, dvs. de anger att det efterföljande verbet betecknar något som gäller i maximal utsträckning:

- (21) a. Jag *absolut äälskar* sushi, men har de sista fyra gångerna på fyra olika restauranger blivit riktigt besviken :(
- b. Jag *uppriktigt skiter* i att det kostar lite pengar.
- c. Det *fullständigt öser* ner.
- d. Jag *totalt avskyr* att tala med främlingar

Vid fundamentsplacering fungerar dessa adverbial dock annorlunda. Jämför de konstruerade exemplen nedan:

- (22) a. *Fullständigt* kan det nog aldrig bli.
 b. *Absolut* gillar jag sushi, men jag föredrar kåldolmar.
 c. *Uppriktigt* (sagt) skiter jag i att det kostar lite pengar.
 d. *Totalt* (sett) förekommer 18 träffar i korpusen.

I (22a) fungerar *fullständigt* predikativt, medan *absolut*, *uppriktigt* i (22b–c) fungerar som satsadverbial och *totalt* i (22d) som ett omständighetsadverbial. I dessa funktioner har de således inte snäv räckvidd över något enskilt satsled, utan över propositionen som helhet.

En prosodisk konsekvens av att adverbialen fungerar ledfokuserande är att det efterföljande ledet närmast obligatoriskt accentueras. Vid preverbal placering accentueras således det finita verbet.⁸ I materialet finns gott om exempel på hur denna accentuering synliggörs i skrift. I följande exempel – alla tagna från korpus *Familjeliv* – har det finita verbets accentuering grafiskt markerats med förlängd vokal eller versaler.

- (23) a. Jag riktigt SER människorna som en gång bodde och arbetade där.
 b. De verkligen läängtar efter barn.
 c. Jag fullständigt ÄLSKAR spenatsoppa
 d. Det formligen öööööööser ner... =(Hur kul kommer det bli på en skala?!?!
 e. Jag fullkomligt vääägrar att spy till o med då jag själv ligger sjuk

Av de konstruerade exemplen i (24) nedan framgår att det är högst onaturligt att accentuera något annat satsled än det finita verbet (eller dess partikel) när

8. Vid partikelverb är det snarare verbpartikeln som accentueras, vilket följer naturligt av dessa verbs betoningmönster:

(i) Jag riktigt pöser över av godhet när jag tänker på det (Familjeliv: Allmänna rubriker - Ekonomi och juridik)

fokuserande adverbial placeras preverbalt.⁹ Den tänkta accentueringen markeras i versaler nedan.

- (24) a. #Hon *riktigt* tjöt i TELEFONEN.
 b. #De *verkliga*n längtar efter BARN.
 c. #Jag *fullständigt* älskar KATTER.
 d. #Jag *fullkomligt* vägrar att SPY.

Samtidigt verkar det fokuserande adverbialt obligatoriskt deaccentueras i preverbal position (liksom när det adjungeras till andra satsled.) Detta är särskilt anmärkningsvärt eftersom flera adverbial är flerstaviga och knappast kan betraktas som prosodiskt lätta element (ex. *fullständigt, praktiskt taget, så gott som*). Det bör understrykas att detta påstående utgår från hur jag mest naturligt skulle betona de satser som förekommer i datasetet. Men samma accentueringsmönster har noterats av såväl Larsson (1931), Sigurd (1986) och SAG (1999), även om det naturligtvis måste testas empiriskt för att kunna verifieras eller falsifieras för de fokuserande adverbialen som helhet.

Av den nära relation mellan fokus och accentuering som här skisserats följer att preverbal placering av fokuserande adverbial inte bör förekomma med verb som ogärna fokuseras, såsom kopulaverb och hjälpverbet *ha*. Detta visar sig också stämma, och har noterats även av Engdahl (1998). I materialet förekommer endast enstaka exempel på fokuserande adverbial framför kopulaverb och hjälpverbet *ha*, och jag lämnar det upp till läsaren att bedöma i vilken mån meningarna i (25) nedan fungerar:

- (25) a. Jag *nästan* **blev** kär nu
 b. Det *fullständigt* **är** vedervärdigt
 d. Har förstått nu att det är normalt. Alla *verkliga*n **har** de erfarenheterna.

9. Ett möjligt undantag beträffande accentuering av det finita verbet utgörs av fasta uttryck med strukturen VERB + PREPOSITIONSFRAS: *trilla av stolen, hoppa i taket, köra av vägen*. Dessa uttryck har obligatorisk accent på rektionen, och det finita verbet *kan* följaktligen inte accentueras. Trots det är preverbal placering möjlig:

(i) a. Halv elva satt jag dock och nästan trillade av stolen av trötthet.

b. Sedan har jag även fått veta VÄRLDENS bästa grej idag, jag nästan hoppade i taket efter telefonsamtalet, sprudlade av glädje

I dessa fall är det dock möjligt att betrakta hela uttrycket som en syntaktisk och semantisk enhet, vilket ger att adverbialt fortfarande har snäv räckvidd över det omedelbart följande satsledet.

Som Julien (2018) visar går det däremot utmärkt att placera dessa adverbial framför både *vara* och *bli* när verbens semantiska betydelse framhävs, som i (26) nedan (från Julien 2018: 170).

(26) Hun rett og slett bare ER slik.

Sammanfattningsvis kan man säga att den beskrivning som getts ovan tämligen väl överensstämmer med Lundquists *verbmodifierande adverbial*. Jag värjer mig dock mot den termen, eftersom dessa adverbial även kan modifiera andra satsled. Nyckeln till preverbal placering verkar vara att de är *ledadverbial*, dvs. att de har snäv räckvidd över det efterföljande satsledet. För fokuserande adverbial ligger denna möjlighet alltid nära: även vid mittfältplacering fungerar de oftast semantiskt som ledadverbial, genom s.k. *association with focus* (Rooth 1992): adverbialet tolkas med snäv räckvidd över det led som accentueras, som illustreras i (27).

- (27) a. VARJE match spelar *verkligen* roll.
 b. Jag LÄNGTAR *verkligen* efter sommaren.
 c. Det har *verkligen* varit upp-och-NER med Markus Rosenberg.
 d. Idag är *verkligen* första gången på EVIGHETER som vi äter tillsammans.

Men det finns också en relativt stor mängd preverbala adverbial som inte kan betraktas som inherent fokuserande. Några diskuterades ovan (*absolut, uppriktigt*), men vi såg i dessa fall att de fungerade som fokuserande ledadverbial vid preverbal placering. I nästa avsnitt argumenterar jag för att kontrast också möjliggör preverbal placering.

5.2 Konstrastskapande adverbial

Det stora flertalet av de preverbala adverbial som inte är fokuserande är istället kontrastskapande. Det är viktigt att här skilja mellan informationsfokus och kontrastivt fokus. Kontrastivt fokus är mängdskapande: det introducerar alternativ i en viss mängd eller på en viss skala (Rooth 1992). Informationsfokus (eller presenteringsfokus) ska snarare förstås som framhäandet av ny information, även om distinktionen inte alltid är helt uppenbar. Det råder förhållandevis liten konsensus i litteraturen om huruvida kontrastivt fokus ska ses som principiellt skilt från informationsfokus, eller som en underkategori till det. Detta är inte en fråga som kan utredas inom ramen för denna artikel, och jag

hänvisar läsaren till diskussioner i exempelvis É. Kiss (1998), Molnár (2001) och Selkirk (2008). Men det är centralt att skilja mellan de adverbial som framhäver (någon aspekt av) det som betecknas av det efterföljande satsledet, och adverbial som (explicit eller implicit) kontrasterar satsledet mot någonting annat. De kontrastskapande adverbialen kan i stort parafraseras som i (28) nedan.

- (28) i) *bara, blott, enbart, endast* = X och ingenting annat än X
 ii) *tvärtom, hellre, snarare/snarast, istället* = inte X utan Y
 iii) *dessutom, t.o.m., rentav, inte bara/ens, mer än, även* = utöver X även Y
 iv) *helt enkelt, rätt och slätt* = X och inte mer än X

Urskiljande adverbial som *bl.a.*, *exempelvis* och *t.ex.* kan även de ses som kontrastiva: de framhäver en referent/beskrivning i en mängd av tänkbara referenter/beskrivningar.

Undergrupp (i) uttrycker den funktion som är allra mest frekvent i preverbal position, vilket vi såg av det mycket stora antalet satser med *bara* i preverbal position. Notera att dessa adverbial aldrig kan förekomma ensamma i fundamentet, vilket indikerar att de syntaktiskt alltid adjungeras. Övriga kontrasterande adverbial kan dock förekomma ensamma i fundamentet, med undantag för *mer än*. Jag menar att detta speglar möjligheten för dessa adverbial att fungera som kontrastskapande på såväl sats- som lednivå. Vid självständig placering i fundamentet fungerar dessa adverbial otvetydigt som satsadverbial, medan de i preverbal position fungerar som ledadverbial, likt *absolut*, *totalt* och *uppriktigt* i exempel (21) och (22) ovan. Jämför följande autentiska satser med *inte bara*:

- (29) a. *Inte bara* har han en mesröst, han är en otrevlig skitstövel också.
 b. *Inte bara* bästa väninnorna får hennes skit över sig.
 c. De *inte bara* gillar den, de gör vågen när den införs.
 d. Jerker Berg, 75, från Skara har sett *inte bara* Sverige utan stora delar av Europa från ovan.

Det är tämligen okontroversiellt att analysera *inte bara* med snäv räckvidd över subjektet i (29b) och det direkta objektet i (29d). I dessa exempel fungerar alltså *inte bara* som ledadverbial i såväl semantiskt som syntaktiskt hänseende. Det rimligaste vore därför att analysera *inte bara* som ett ledadverbial även i (29c),

med snäv räckvidd över det finita verbet. Men Julien (2018) använde just (29a) och (29c) som exempel på att *inte bara* kan placeras både i fundamentet och preverbalt, med samma betydelse.

Jag menar att *inte bara* i (29a) fungerar som ett satsadverbial, till skillnad från i exemplen (29b–d). I (29a) har adverbialet vid räckvidd över propositionen som helhet, dvs. *han har en mesröst*. Propositionen kontrasteras mot en annan proposition, dvs. *han är en otrevlig skitstövel*. När *inte bara* placeras preverbalt som i (29c), fungerar det däremot som ett ledadverbial – precis som i (29b) och (29d). Funktionen av adverbialet i (29c) är kontrastera verbet *gillar* mot något bättre beskrivande: adverbialet introducerar en skala av gillande där *gilla* anses vara för svagt för att korrekt beskriva subjektets känslor. Den efterföljande propositionen (*de gör vägen när den införs*) tolkas alltså som ett uttryck för starkare gillande. Vi ser även denna tolkningsmässiga skillnad i det faktum att *också* saknas i (29c), men är närmast obligatoriskt i (29a).

Skillnaden i tolkningen av *inte bara* i (29a) och (29c) påminner om den mellan s.k. *deskriptiv* (30a) och *metalingvistisk* (30b) negation (se Horn 1989: kap. 6), som i exemplen nedan:

- (30) a. Jag gillar inte marsipan, det är det värsta jag vet!
 b. Jag gillar inte marsipan – jag ÄLSKAR det!

I (30a) har negationen räckvidd över propositionen som helhet, vilket ger att propositionen *jag gillar marsipan* är falsk. I (30b) däremot, har negationen snäv räckvidd över det finita verbet: propositionen *jag gillar marsipan* är inte falsk, utan sann – men otillräckligt beskrivande. Negationen signalerar att ett högre värde på skalan av gillande gäller. Vi hittar flera exempel på denna metalingvistiska användning av *inte bara* i materialet, som i (31) nedan (kursivering och fetstil är min).

- (31) a. De *inte bara* **kan** hjälpa dig utan de **ska** hjälpa dig med att få ordning på det.
 b. Jag *inte bara* **tror** att de ljuger, jag **vet** att de ljuger.
 c. Det *inte bara* **verkar** så, det **är** så!

När *inte bara* står i fundamentet är den metalingvistiska tolkningen mindre naturlig, vilket även gäller fundamentplacerad negation. Jämför satserna nedan:

- (32) a. #Inte bara gillar de den, de gör vågen när den införs.
 b. Inte gillar han marsipan. #Han ÄLSKAR det!

Att satserna i (32) är märkta kan troligtvis hänföras till att fundamentplacerat *inte* och *inte bara* syntaktiskt sett fungerar som satsadverbial, men måste, för att dessa satser ska fungera, omtolkas som ledadverbial.

Den teoretiska skillnaden mellan led- och satsadverbial får inte alltid några praktiska konsekvenser för tolkningen. Jämför de två yttrandena i (33) nedan, där *inte bara* i (det autentiska) a-exemplet fungerar som ledadverbial, och i (det konstruerade) b-exemplet som satsadverbial.

- (33) a. Den *inte bara stinker* gammal målarfärg och konserveringsmedel, den **smakar** så oxå! (Familjeliv)
 b. *Inte bara stinker* den gammal målarfärg och konserveringsmedel, den **smakar** så också.

Oberoende av adverbialelets placering och funktion får yttrandena samma tolkning. Detta beror på att de två propositionerna är identiska sånär som på det finita verbet. Det spelar således mycket liten roll för yttrandets tolkning om adverbialet kontrasterar det finita verbet eller satsen som helhet. Jämför exempel (29a) ovan där satsadverbialet *inte bara* kontrasterar två helt skilda propositioner.¹⁰

Däremot verkar fokusdomänen för preverbalt placerade kontrastskapande adverbial inte vara lika snävt begränsad till det finita verbet som för fokuserande adverbial. Som illustreras i de konstruerade exemplen i (34) nedan kan fokusdomänen utvidgas till någon annan del av verbfrasen.

- (34) a. Hon *snarare* föredrar GODIS framför MAT.
 b. Vi *framförallt* hyllade MARCUS, eftersom det var han som kom med förslaget.
 c. De *t.o.m.* försökte fånga KATTEN med fjärlshåven.
 d. Hon *dessutom* tjänade PENGAR på det via sin bok.

10. Återigen finns paralleller till negationens räckvidd. I en sats som *Det var inte en människa på stan* blir den faktiska tolkningen densamma oberoende av om det är en satsnegation (*det var inte så att det var en människa på stan*) eller en lednegation med snäv räckvidd över det indefinita subjektet (*det var så att inte en människa var på stan*).

En ytterligare möjlig skillnad mellan fokuserande och kontrasterande adverbial är att de sistnämnda kan accentueras i preverbal ställning: för mig är samtliga satser i (34) möjliga med accentuering på adverbialen. Även detta påstående måste dock testas empiriskt.

Enligt det förslag som skisserats ovan står möjligheten att semantiskt fungera som ledadverbial i direkt relation till möjligheten att placeras preverbalt. Med andra ord: ju enklare ett adverbial kan tolkas med snäv räckvidd över ett enskilt satsled, desto lättare är det att placera adverbialet preverbalt, och tvärtom. Vissa adverbial (de flesta fokuserande och några kontrastskapande) kan endast fungera som ledadverbial, vilket innebär att de alltid adjungeras till det satsled som ingår i deras fokusdomän. Dessa är också mycket vanliga i preverbal position. Omvänt är adverbial som är svåra att tolka med snäv räckvidd ovanliga i preverbal position. I mitt material förekommer epistemiska adverbial (*nog, säkert, troligtvis*) i 12 satser (av 25 539); adverbial som markerar talarens attityd (*dessvärre, egentligen, faktiskt, givetvis*) i 18 satser och tidsangivande adverbial (*aldrig, alltid, nu, nyss, ofta, redan, sedan, snart, sällan*) i 55 satser. Totalt sett motsvarar dessa 85 satser alltså 0,3 % av materialet. Samtliga har för mig tveksam grammatisk status. Adverbialet *alltid* är vanligast med 12 träffar, följt av *nu* (11 träffar) och *aldrig* (10 träffar). Några exempel följer i (35) nedan.

- (35) a. Alla *alltid förutsatte* att vi var bästa kompisar för det var ju BARA ett år mellan oss...
- b. Jag *nu har* hjälm hela tiden, för ett par veckor slarvade jag rätt mycket och kände mig dum över det.
- c. jag *aldrig har* gillat pulvermos äter det icke gör själv blir godare

Jag lämnar det återigen till läsaren att bedöma grammatikaliteten av dessa satser, men noterar att åtminstone (35b) uttrycker någon form av kontrast.

5.3 En not om bara

Som framgick av korpusundersökningen är *bara* det överlägset mest frekventa adverbialet i preverbal position. Både Engdahl (1998) och Lundquist (2018) lyfter fram en del egenheter med *bara*, som förtjänar att kommenteras. En egenhet som båda noterar är möjligheten att utvidga fokusdomänen till den övriga verbfrasen, som i exemplen nedan.

- (36) a. Lisa bara [LÄSTE]_F tidningen. [Hon köpte den inte.]
 b. Lisa bara [läste TIDNINGEN.]_F [Hon lagade inte middagen.]

Givet beskrivningen av kontrastskapande adverbial ovan är denna egenhet dock inte utmärkande för *bara*, vilket vi såg av exemplen i (34). Dessutom kan *bara* vara naturligt accentuerat även i preverbal position, som i följande kommentar av Annika till sin mamma i filmen *Pippi på ryggen*:

- (37) Du *BARA skäller och skäller* jämt!

Även i detta avseende liknar *bara* troligtvis andra kontrastskapande adverbial. Vad som däremot är problematiskt med *bara* är dess mångskiftande betydelse och funktion. För det första kan *bara* fungera som diskurspartikel (oftast uttalat [ba]), och det är högst troligt att åtminstone en del av de drygt 20 000 *bara*-satserna i materialet uttrycker denna funktion. För det andra kan *bara* – även då det fungerar som adverbial snarare än diskurspartikel – ha ganska skiftande betydelse. Den prototypiska kontrastbetydelsen hos *bara* (dvs. X och ingenting annat än X) glider ofta pragmatiskt över i betydelsen “så lite som” eller “något så som anspråkslöst och vardagligt som” (jmf. SAG 4: 164), som i exemplen i (38).

- (38) a. Ligger i soffan och bara slökollar på tv.
 b. En hel orkester som spelar på renhorn?! Nej, vi bara skojar.

I materialet har jag inte kontrollerat dessa olika betydelsenyanser hos *bara*, men den förklaring som skisserats ovan bygger i princip på att *bara* fungerar som kontrastskapande adverbial. Även om man istället skulle betrakta *bara* som fokuserande (icke-kontrastskapande) adverbial i exemplen i (38) kvarstår en prosodisk märklighet. Till skillnad från övriga fokuserande adverbial behöver det finita verbet nämligen inte accentueras: (38a) är naturlig med accentuering på *tv*.

En ytterligare betydelsenyans uppstår tillsammans med verb som uttrycker önskan (såsom *hoppas* och *önska*), nämligen att talaren håller det för sannolikt att önskan *inte* kommer att besannas. Denna betydelse uppstår även i desiderativa huvudsatser som inleds med *bara*. Jämför satserna i (39).

- (39) a. Bara vi hinner med bussen!
 b. Jag bara hoppas du kan lägga det här bakom dig!

Lundquist (2018: 183) kommenterar i en fotnot att “det är möjligt att adverbet *bara/ba* bör behandlas separat också med tanke på hur många funktioner det har.” Jag är böjd att hålla med Lundquist, och hoppas kunna återkomma och djupare analysera *bara:s* särställning i framtida artiklar.

6. Sammanfattning

Denna artikel har närmare kartlagt möjligheten att placera adverbial direkt framför det finita verbet i huvudsatser, s.k. preverbal placering av adverbial. Resultatet från tre separata korpusundersökningar visar att antalet adverbial som kan placeras preverbalt är betydligt fler än vad som tidigare antagits i tidigare litteratur. Totalt har 72 olika adverbial kunnat beläggas i preverbal position, och listan är sannolikt inte uttömmande. Däremot visar undersökningen stora frekvensskillnader mellan olika adverbial: *bara* är överlägset mest frekvent, och många adverbial finns endast belagda i enstaka satser.

Resultatet falsifierar otvetydigt de två hypoteser som presenteras i Brandtler & Håkansson (2017), nämligen att adverbial som förekommer preverbalt i) inte kan förekomma i fundamentet, och ii) måste uttrycka en lexikaliserad motsättning mellan två sakförhållanden. Faktum är att de flesta adverbial som återfunnits i preverbal position i denna undersökning även kan förekomma ensamma i fundamentet. Å andra sidan visar resultatet att de adverbial som inte kan placeras i fundamentet är *vanligast* i preverbal position, samt att kontrast underlättar möjligheten att placera adverbial preverbalt. Detta talar för att de ursprungliga hypoteserna inte helt ska överges, men istället snarast formuleras som tendenser.

Problemet med B&H:s ursprungliga hypotes var att de förutsatte att möjligheten till fundamentplacering var lexikalt bestämd, dvs. att det var en lexikal egenhet hos det enskilda adverbet (syntaktiskt huvud). Som framgått av denna redovisning är det snarare så att flera adverbial kan fungera både som *ledadverbial*, dvs. med snäv räckvidd över det direkt efterföljande ledet, och *satsadverbial*, dvs. med vid räckvidd över propositionen som helhet. Det verkar vara möjligheten att fungera som ledadverbial som avgör möjligheten att placeras preverbalt.

De allra flesta adverbial som förekommer preverbalt är inherent fokuserande, och flera adverbial som i övriga positioner inte fungerar som fokuserande adverbial får denna tolkning när de står preverbalt. Prototypiska medlemmar i denna grupp är *nästan*, *verkligen*, *fullkomligen* etc. Dessa adverbial delar egenheten att de är obligatoriskt deaccentuerade i preverbal position, men kräver

accentuering av det finita verbet. Övriga adverbial är främst kontrasterande; prototypiska medlemmar är *bara*, *tvärtom*, *mer än*. Flera av dessa adverbial kan kontrastera antingen propositionen som helhet (och fungerar då som satsadverbial), eller enskilda satsled (och fungerar då som ledadverbial). De adverbial som i lägst utsträckning förekommer preverbalt är sådana som är svåra att tolka med snäv räckvidd över enskilda satsled, såsom tidsadverbial och epistemiska adverbial.

Undersökningens resultat visar att preverbal placering av adverbial är ett komplext fenomen som bygger på ett intrikat samspel mellan syntax, semantik och pragmatik. Syntaktiskt återstår frågan om dessa adverbials strukturella relation till det finita verbet. Jag har medvetet undvikit frågan i denna artikel, men ställer mig försiktigt positiv till den frasflyttningsanalys som föreslås i Lundquist (2018). Även den semantiska relationen mellan adverbial och finit verb behöver utarbetas i mer detalj, och det är en öppen fråga huruvida dessa adverbial ska kategoriseras som ledadverbial utifrån deras semantiska betydelse eller syntaktiska distribution. Som jag visat i artikeln verkar dessa två aspekter påverkas av varandra. Slutligen behövs empiriska studier för att klarlägga accentueringsmönstret vid preverbal placering av adverbial; de bedömningar som gjorts i denna artikel bygger i alltför hög utsträckning på egna bedömningar. Det alltså är möjligt att denna artikel väckt fler frågor än den faktiskt besvarat. Men jag uttryckligen hoppas att den därmed också inspirerar till vidare utforskningar i ämnet.

Litteratur

- Borin, Lars, Markus Forsberg, and Johan Roxendal. 2012. Korp – the corpus infrastructure of Språkbanken. I *Proceedings of LREC 2012*, Istanbul: ELRA, 474–478
- Brandtler, Johan & David Håkansson. 2017. V2 eller V3? Om preverbal placering av adverbial i svenskan. *Norsk lingvistisk tidsskrift* 35, 11–26.
- É. Kiss, Katalin. 1998. Identificational Focus versus Information Focus. *Language* 74, 245–273.
- Engdahl, Elisabet. 1998. *Inte bara V2*. Ms. Göteborg: Institutionen för lingvistik.
- Horn, Laurence R. 1989. *A natural history of negation*. Chicago: University of Chicago Press.
- Julien, Marit. 2018. Om preverbale adverbialer. *Norsk lingvistisk tidsskrift* 36-1, 161–178

- Jørgensen, Nils. 1976. *Meningsbyggnaden i talad svenska*. Lundastudier i nordisk språkvetenskap C:7. Lund: Lunds universitet.
- Larsson, Carl. 1931. *Ordföljdsstudier över det finita verbet i de nordiska fornspråken*. Uppsala: Appelbergs.
- Lundquist, Björn. 2018. Mer om de preverbala adverbialens syntax, semantik och prosodi. *Norsk lingvistisk tidsskrift* 36-1, 179–195
- Molnar, Valéria. 2002. Contrast — from a contrastive perspective. I H. Hallelgard, Stig Johansson, Bergljot Behrens, och Cathrine Fabricius-Hansen (red.) *Information Structure in a Cross-Linguistic Perspective*, ed. By. Amsterdam/New York: Rodopi, 147-161.
- Rooth, Mats. 1992. A theory of focus interpretation. *Natural Language Semantics* 1, 75- 116.
- Selkirk, Elisabeth O. 2008. Contrastive focus, givenness and the unmarked status of “discourse-new”. *Acta Linguistica Hungarica* 55-3–4, 1–16.
- Sigurd, Bengt. 1986. Om *bara* och andra förväntningsadverb. *Arkiv för nordisk filologi* 101, s.184–193.
- Teleman, Ulf, Staffan Hellberg & Erik Andersson. 1999. *Svenska Akademiens grammatik*. Stockholm: Norstedts
- Wijk-Andersson, Elsie. 1991. *Bara* i fokus. Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 27. Uppsala: Institutionen för nordiska språk.
- Zeijlstra, Hedde. 2004. *Sentential negation and negative concord*. Doctoral Dissertation, University of Amsterdam, Amsterdam.

Summary

This article adds new empirical findings to an ongoing discussion concerning preverbal adverbial placement in Mainland Scandinavian main clauses. Given the strict V2-restriction of Scandinavian main clauses, the occurrence of an adverbial in between the first position and the finite verb is unexpected, as it gives rise to linear V3-word order. The results from a large corpus survey covering three distinct genres show that the possibility of preverbal adverbial placement is decidedly less restricted than previously assumed: no less than 72 different adverbials were found in preverbal position. It is argued that no previous account can successfully capture the syntax and semantics of this rather heterogeneous group of adverbials. However, the shifting relative frequency of different adverbials in preverbal position may provide a key to understanding the phenomenon. The adverbials most frequently found in preverbal position

prototypically function as constituent adverbials: they are either focusing or contrastive adverbials, syntactically adjoined to a constituent (be it the subject, object, another adverbial or the finite verb) rather than to the clause. Other adverbials may function *either* as syntactically independent clause adverbials, adjoined to the clause; *or* as syntactically dependent constituent adverbials, adjoined to a clause constituent. The syntactic distribution mirrors their semantic scope, and affects the prosodic accentuation of the clause. Adverbials that are difficult to interpret with narrow scope over single constituents – such as epistemic and time adverbials – are very rare in preverbal position, accounting for a mere 0,3% of the material. While this article does not propose a theoretical account of the syntax and semantics of preverbal adverbial placement, the empirical findings presented herein paves the way for more theoretically oriented accounts of this phenomenon.

Johan Brandtler
Docent i nordiska språk
Institutionen för svenska och flerspråkighet
Stockholms universitet
S-106 91 STOCKHOLM
johan.brandtler@su.se

Appendix 1: korpusdata

Den empiriska undersökningen har utförts i tre olika korpusar, som samtliga finns tillgängliga via Språkbanken (www.spraakbanken.gu.se): *Familjeliv*, *Tidningstext* och *Skönlitteratur*. Sökningarna har gjorts separat för respektive korpus. Sökningen i korpus *Familjeliv* har begränsats till de 9 delkorpusar som faller inom forumets s.k. *Allmänna rubriker*. En sammanställning av dessa delkorpusar ges i tabell A1:

Korpus 1: *Familjeliv* (Språkbanken)

Delkorpus:	Antal meningar	Senast uppdaterad
Allmänna rubriker – Ekonomi & juridik	2 986 868	2017-09-18
Allmänna rubriker – Familjeliv.se	5 195 388	2017-09-19
Allmänna rubriker – Fritid & hobby	2 405 335	2017-09-19
Allmänna rubriker – Hus & hem	5 336 775	2017-09-21
Allmänna rubriker – Husdjur	2 952 531	2017-09-20
Allmänna rubriker – Kropp & själ	9 148 629	2017-09-21
Allmänna rubriker – Nöje	7 281 183	2017-09-21
Allmänna rubriker – Samhälle	18 264 310	2017-09-21
Allmänna rubriker – Sandlådan	4 874 655	2017-09-22
Totalt:	58 445 674	

Tabell A1: Antal meningar i respektive delkorpus i *Familjeliv*.

Korpus *Tidningstexter* består av 6 delkorpusar som alla inkluderats i undersökningen. Detaljerna för respektive delkorpus ges i tabell A2:

Korpus 2: *Tidningstexter* (Språkbanken)

Delkorpus:	Antal meningar	Senast uppdaterad
GP	19 568 053	2017-10-05
Press	2 875 120	2017-03-17
Webbnyheter	15 112 300	2017-04-23
8 sidor	259 216	2017-10-16
DN 1987	363 248	2017-03-21
ORDAT: Svenska dag- bladets årsbok 1923–1958	71 484	2017-05-16
Totalt:	38 249 421	

Tabell A2: Antal meningar i respektive delkorpus i *Tidningstext*.

Korpus *Skönlitteratur* består av 6 delkorporar som alla inkluderats i undersökningen. Detaljerna för respektive delkorpus ges i tabell A3:

Korpus 3: *Skönlitteratur* (Språkbanken)

Delkorpus:	Antal meningar	Senast uppdaterad
ASPAC svenska	48 731	2017-05-17
Bonniersromaner I (1976–77)	462 625	2017-10-04
Bonniersromaner II (1980–81)	298 361	2017-03-17
Norstedtsromaner (1999)	176 246	2017-03-17
SUC-romaner	327 798	2017-04-26
Äldre svenska romaner	279 704	2017-03-17
Totalt:	1 593 465	

Tabell A3: Antal meningar i respektive delkorpus i *Skönlitteratur*.

Appendix 2: resultat

Tabell A4 listar samtliga adverbial som finns belagda i preverbal position i respektive korpus, samt antal förekomster. Listan är sorterad alfabetiskt efter adverbial.

	Adverbial	Familjeliv	Skönlitteratur	Tidningstext
1.	<i>absolut</i>	32	0	0
2.	<i>aldrig</i>	4	0	6
3.	<i>alltid</i>	9	0	3
4.	<i>alltså</i>	10	0	0
5.	<i>bara</i>	16 834	629	2 518
6.	<i>bl.a.</i>	11	0	3
7.	<i>blott</i>	0	4	1
8.	<i>bokstavligen</i>	31	5	23
9.	<i>bokstavligt</i>	4	0	0
10.	<i>dessutom</i>	5	0	1
11.	<i>dessvärre</i>	1	0	0
12.	<i>dock</i>	5	0	2
13.	<i>egentligen</i>	4	0	0
14.	<i>enbart</i>	8	0	2
15.	<i>endast</i>	8	11	1
16.	<i>ex(empelvis)</i>	7	0	0
17.	<i>faktiskt</i>	7	1	1
18.	<i>formligen</i>	74	13	72
19.	<i>framförallt</i>	1	0	0
20.	<i>fullkomligen</i>	98	1	9
21.	<i>fullkomligt</i>	710	1	60
22.	<i>fullständigt</i>	92	1	16
23.	<i>givetvis</i>	2	0	0
24.	<i>gradvis</i>	1	0	0
25.	<i>hellre</i>	5	0	0
26.	<i>helt enkelt</i>	25	4	1
27.	<i>härmad</i>	1	0	0
28.	<i>inte</i>	62	0	0
29.	<i>inte bara</i>	215	17	228
30.	<i>inte ens</i>	12	7	3
31.	<i>istället</i>	3	0	1
32.	<i>knappt</i>	3	2	0
33.	<i>liksom</i>	636	36	143
34.	<i>mer eller mindre</i>	43	6	35

35.	<i>mer än</i>	5	1	8
36.	<i>mest</i>	22	0	1
37.	<i>nog</i>	7	0	1
38.	<i>nu</i>	3	0	8
39.	<i>nyss</i>	2	0	0
40.	<i>nämligen</i>	1	1	0
41.	<i>nära nog</i>	0	1	4
42.	<i>närpå</i>	5	1	6
43.	<i>närmast</i>	2	2	20
44.	<i>nästan</i>	239	76	140
45.	<i>ofta</i>	1	1	4
46.	<i>ordagrant</i>	2	0	0
47.	<i>praktiskt taget</i>	22	3	5
48.	<i>redan</i>	4	0	3
49.	<i>rentav</i>	19	2	7
50.	<i>rent ut (sagt)</i>	2	0	0
51.	<i>riktigt</i>	389	47	169
52.	<i>sedan</i>	3	0	0
53.	<i>smått</i>	1	0	0
54.	<i>snarare</i>	32	6	19
55.	<i>snarast</i>	2	1	4
56.	<i>snart</i>	2	0	1
57.	<i>som sagt</i>	37	0	0
58.	<i>starkt</i>	3	0	0
59.	<i>så att säga</i>	3	0	5
60.	<i>så gott som</i>	5	1	0
61.	<i>säkert</i>	2	0	1
62.	<i>sällan</i>	1	0	0
63.	<i>t.ex.</i>	7	3	0
64.	<i>t.o.m.</i>	182	36	162
65.	<i>totalt</i>	32	0	2
66.	<i>troligtvis</i>	1	0	0
67.	<i>tvärtom</i>	5	1	2
68.	<i>uppriktigt</i>	3	0	1
69.	<i>uttryckligen</i>	1	0	0
70.	<i>verkligen</i>	868	1	19
71.	<i>åtminstone</i>	3	0	0
72.	<i>även</i>	9	1	5
		20 890	923	3 726

Tabell A4: Adverbial som förekommer i preverbal position i respektive korpus, sorterade alfabetiskt.

Merknadar til bokmeldinga av *Mønster* (NSH I)

Helge Sandøy, Philipp Konzett, Gjert Kristoffersen og Agnete Nesse

Denne artikkelen er svar på omtalen Sverre Stausland Johnsen hadde av boka *Mønster* (NSH I) i *NLT* 1-2019. Redaktørane og forfattarane noterer seg nokre feil som Johnsen påviser, men omtalen inneheld mange galne påstandar, og Johnsen misforstår teksten i NSH I. Det etymologiske synet hans på ‘norsk’ og ‘ikkje-norsk’ blir nedanfor avvist som ufruktbart viss målet er å forstå eigenskapar ved språk og kreftene i språkendringsprosessane, for språket fungerer synkront. I svaret blir òg refleksjonane Johnsen har om årsakene til språkending, imøtegått; læresetningane hans er for enkle til å kunne gjere greie for dei mange mønstera i resultatata frå empiriske granskingar. Prinsippet om enkelheit kan ikkje overstyre eit prinsipp om at påstandar og teoriar skal vere sannsynlege. Kritikken han fører fram i diskusjonen om språkhaldningar, overser skiljet mellom bevisste og underbevisste haldningar, som er både sentralt i sosiolingvistikken og ein føresetnad for drøftinga i NSH I.

Nøkkelord: språkhistorie, sosiolingvistik, språksosiologi, fonologi, morfologi, ordforråd, språkending, språkkontakt, språkhaldningar, analogi, trykk, tonelag, jamvekt, i-omlyd, ordlag, genitiv, empirisk testing

1 Om å skrive bokomtale

Sverre Stausland Johnsen har i *Norsk lingvistisk tidsskrift* nr. 1–2019 ein artikkel der boka *Mønster* (Sandøy 2016) er tema. Boka (heretter referert til som NSH I) er første bindet av *Norsk språkhistorie*. Som forfattarar set vi sjølvstakt pris på vurderingar og på aktuelle rettingar. Johnsen peikar på nokre feil og uheldige formuleringar; og vi takkar for dei merknadane der dei er rettkomne. Men det meste i kritikken hans treng korreksjon.

NLT-redaksjonen gjer s. 3 lesarane oppmerksame på at omtalen “er kategorisert som eit vitskapleg stykkje”. Forfattaren sjølv omtalar artikkelen som “mykje meir enn ein grundig bokomtale” (Johnsen 2019: 79). Men ettersom det samlande temaet for artikkelen gjeld framstillingane i NSH I – kapittel for kapittel – reknar vi han som ei melding av boka.

Bokomtalar er viktige for kunnskapsproduksjonen innanfor alle vitskapsgreiner. Men det må stillast nokre grunnleggande krav til omtalane dersom dei skal verke konstruktivt og kunnskapsfremjande. Eit slikt krav er at bokmeldaren gjer sitt beste for å presentere analysane hen vurderer, så fullstendig som mogleg. Viss ein kritiserer detaljar utan å setje dei i den samanhengen dei står i i boka, risikerer ein at kritikken bommar og i verste fall slår tilbake på meldaren. Når vi skriv at meldaren må gjere sitt beste, tar vi høgd for at hen i nokre tilfelle kan ha misforstått teksten pga. at forfattaren ikkje har formulert seg klart nok. I så fall er det naturlegvis kritikkverdige og bør påpeikast i meldinga.

Når denne aktuelle omtalen i NLT ikkje fungerer slik ei melding bør gjere, kjem det nettopp av at analysane og teksten i NSH I dels ikkje blir fullstendig nok presentert, og dels ikkje presentert i det heile. Dessutan blir det ikkje lagt vekt på å forstå kva forfatarane har hatt som intensjon å formidle. Alle feillesingane og mistolkingane gjer at meldinga gir eit heilt misvisande bilde. Derfor gjer vi det litt uvanlege: Vi kommenterer og drøftar påstandane i omtalen. Vi gjer det både som redaktørar for verket og forfatarar i dette første bindet.

2 Om å bruke forgjengarane våre

Johnsen meiner vi skulle bygd meir på Ivar Aasen og Gustav Indrebø, og særleg jamfører han denne nye språkhistoria med Indrebø si frå 1951. Alle som arbeider med norsk språkvitskap, har stor respekt for det imponerande verket hans Indrebø. Vi føler ikkje behov for å konkurrere. Men eit poeng med initiativet til denne nye språkhistoria var at det er gått 69 år sidan Indrebø-boka kom ut, og at det er gått 78 år sidan Indrebø døyde frå det ufullførte verket.

Det er legitimt å stø seg på nær hundre år gammal forskning. Men det er likevel ikkje greitt å framstille den gamle forskinga som ei vitskapleg sanning som skal stå til evig tid, slik Johnsen framstiller det. Vi som har skrivne i *Norsk språkhistorie*, les Aasen (1813–1896), Indrebø (1889–1942), Seip (1884–1963) og andre frå eldre tid som interessante forskarar vi kan lære av, samtidig som vi – som alle vitskapskvinner- og menn – les gammal forskning i lys av nyare teoriar. Teoriutviklinga i språkvitskapen har vore stor sidan Seip som den siste gav ut ei språkhistorie i 1955, og det ville nettopp vere uvitskapleg å sluke alt

dei skreiv, rått utan å gå til primærkjeldene og bruke dei i lys av nyare teori- og metodeutvikling. For 80 og 100 år sidan hadde forskarane dessutan ikkje moglegheit til å bruke store korpus til å få fram tendensar i språkbruk over tid slik som vi kan nå. Så når Johnsen (2019: 108) meiner at vi “går over bekken etter vatn” når vi undersøker primærkjelder i staden for å skrive av etter Aasen eller Indrebø, ber han oss om å legge lista for vitskapleg språkhistorieskriving mykje lågare enn det som var målet vårt.

Inkonsekvent er Johnsen når han rosar Ivar Aasen for å bygge “på det folk faktisk sa” (Johnsen 2019: 109), men kritiserer oss for å legge vekt på det same (sst.: 82). Han refererer til Chomsky som meinte at det var “språkkunnskapen hjå individet” som skulle beskrivast, ikkje språkbruk. Vi meiner begge delar kan vere del av språkhistoriebeskrivinga.

3 Har ikkje tekstar struktur? (Johnsen 1 og 8)

Johnsen (2019: 79, 116f.) er kritisk til at NSH I inneheld eit kapittel om tekst og sjanger. Vi er einige i at tekstvitskapen på ulike måtar er knytt både til litteraturvitskap og språkvitskap. Men når Johnsen (sst.: 79) skriv at “det burde vera uomtvisteleg” at kapittelet ikkje høyrer heime i dette bindet, meiner vi at han tar for hardt i. Kapittelet “Tekst og sjanger” kunne truleg også passa fint i bind II (Mæhlum 2018), men sidan det i “Tekst og sjanger” blir lagt så stor vekt på tekststruktur og tekstlege mønster, meiner vi det er heilt rett å la tekstgrammatikken bli ei forlenging av dei grammatikkapitla som tar for seg andre nivå i språket. Det er elles vanleg praksis blant tekstvitarar å omtale forskingsfeltet som *tekstgrammatikk*; Johnsen (2019: 116) er dermed ikkje heilt i tråd med rådande termbruk og fagsyn når han skriv at “det ikkje har noko med grammatikken å gjera”.

Derimot har Johnsen rett i at det kunne stått noko om tekstar skrivne før 1100-talet. Her burde det stått ei tilvising til NSH bind IV (Nesse 2018), der det nemleg er to fyldige kapittel om tida før 1050, der runeinnskriftene blir grundig presentert både språkleg og i eit tekstperspektiv.

4 Utviklingslinjene (Johnsen 2 og 9)

Eit ankemål Johnsen har mot NSH I, er at forfattarane ikkje skil mellom opphavleg norske talemålsdrag og det som har komme inn utanfrå, først og fremst dansk. Johnsen står fram som meir enn purist når han meiner at norsk språkhistorie berre burde handle om den delen av norsk som er “nedervt frå ga-

mmalnorsk eller nylaga frå nedervt tilfang” (Johnsen 2019: 80). Han stør seg her på Indrebø, Aasen og andre språkvtitarar frå førre hundreåret og 1800-talet.

Når Johnsen meiner at dette skiljet mellom opphavleg norsk og ikkje-norsk må vere grunnleggande for heile framstillinga, er vi svært ueinige. Han hallar til eit etymologisk opphavs-perspektiv som formidlar eit syn om at ‘norsk’ og ‘ikkje-norsk’ er innebygde eigenskapar som følger språkfenomena gjennom historia. Eit slikt syn prega nok delar av nasjonalromantikken på 1800-talet. Og når Johnsen med referanse til Haugen (1969) påstår at folk har “kjent det både fornærmande og sårande” at bokmålet blir assosiert med dansk (Johnsen 2019: 80), ser det ut til at han er i tråd med slik eldre tenking. Etter 1966 har forskinga på språk- og dialektkontakt blitt så pass allment kjent i befolkninga, mellom anna gjennom pensum i skolen, at dei fleste veit at dei snakkar og skriv eit språk med impulsar frå andre land og andre språksamfunn, og er godt fornøgde med det.

Vi ønsker ikkje å skrive innanfor ein slik nasjonalromantisk tradisjon. I staden vil vi formidle den innsikta frå moderne språkvitskap at språket fungerer i samtida, og nettopp dét pregar eigenskapane det har. For eksempel har språkbrukarane stor evne til å integrere nye ord i det levande morsmålet, og det brukar å ligge stor kreativitet i den samtidige levande språkbruken. Språket utviklar seg gjennom historia, og derfor er ikkje ‘norsk språk’ noko som kan definerast til eit bestemt språkstadium for f.eks. tusen år sidan. Målet vårt har vore å få med oss denne dynamikken i det som er det levande språket. Vi har ikkje ønskt oss nokon sterkt ekskluderande definisjon, men i staden vilja sjå etter kva som er det levande språket på kvart språkstadium. Å gjere det annleis ville ikkje ha vore fagleg haldbart.

I *Norsk språkhistorie* har vi gått langt utanfor det snevre og “norskætta” språket. Bind II har med kapittel om både slang, teiknspråk og korleis det har vore å lære norsk som andrespråk. Bind IV har med kapittel om korleis folk i Noreg skreiv i dansketida. Og bind III er om ideologi; der skriv redaktør Tove Bull dette i innleinga:

... i all vitskap bør alle premissar for dei slutningane ein trekkjer og dei konklusjonane ein kjem fram til, vere tydelege og eksplisitt uttrykte. Det som måtte vere umedvete, bør ein såleis søkje å gjere medvete. Dét er inga lett øving. (NSH III: 29.)

Vi står for eit språkhistoriesyn med plass til det heterogene språket, og med plass til å sjå dette språket både som struktur og som samfunnsfenomen. Og vi

er verken moderne eller spesielle. Allereie i 1935 heldt den norske språkvetaren Alf Sommerfelt eit av dei tidlege radioforedraga på NRK, seinare publisert i boka *Sproget som samfundsorgan*. Der innleier han med å slå fast at “Sproget er altså ikke noget vesen, ikke noget organ. Det er heller ikke noget naturprodukt like lite som f.eks. religionen.” (Sommerfelt 1935: 6–7.)

5 Språkending (NSH I kap. 1)

5.1 Natur eller kultur? (Johnsen 3.1)

Johnsen hadde ønskt seg ei lengre drøfting av grunnleggande omgrep. Det kan vi ha sympati for, men forfattarar må alltid avgrense seg, for alle prosjekt har rammer. Derfor må ein vere pragmatisk når ein plukkar ut omgrepa som skal drøftast. Der ein opplever stor konsensus i fagmiljøet, treng ein ikkje bruke opp spalteplassen på allmenne diskusjonar. Når vi i kap. 1 definerer språket til å vere eit kollektivt fenomen, skal det forklare perspektivet og disposisjonen vidare i dette kapitlet om språkending. Vi har ikkje opplevd at det er noka ueinigheit i fagmiljøet om at dette er fornuftigaste innfallsvinkelen i ei språkhistorie; derfor er ikkje drøftinga av denne premissen lengre enn han er. Det er òg høgst uklart korleis Johnsen er ueinig i dette.

For å få med at språket er relevant innanfor mange perspektiv – og at vi derfor ønsker å ha eit breitt perspektiv på f.eks. årsaksdrøftingane – har Sandøy i språkendingsskapitlet referert nokre poeng frå den vitskapsteoretiske diskusjonen om språk er natur eller kultur, eller om det er eit “fenomen av tredje typen”, som det er blitt kalla, ettersom det kan visast at fenomenet språk og språkending har eigenskapar frå både natur og kultur. Johnsen kritiserer her Sandøy for å ha komme til dette siste standpunktet ved å definere natur så trøgt at konklusjonen må bli slik. At dette kan gjerast til eit definisjonsspørsmål, har han jo rett i, og i denne drøftinga er det ikkje noko poeng å teste ut om språk er det eine eller det andre i ein dualistisk modell. I dette kapitlet skal definisjonane vere fruktbare i ei drøfting som erkjenner det breie perspektivet som mest relevant, og da får ein enklaste framstillinga viss ein skil klart mellom natur og kultur i utgangspunktet. Da kjem ‘fenomen av den tredje typen’ best fram. Johnsen ser ut til å føretrekke at språket er rekna som eit naturfenomen, men da tydelegvis ut frå ein noko vidare definisjon av natur. Da ser vi igjen at det er eit definisjonsspørsmål som avgjer konklusjonen – for Johnsen òg.

Det ville neppe gjere framstillinga vår klarare om vi dytta svært ulike ting inn i same omgrepet. Når han innanfor naturomgrepet f.eks. viser til det binære

skiljet “interne og eksterne tilhøve”, er det noko av det same som ligg i skiljet natur og kultur, og da er ein i alle fall ikkje kommen lenger. Den viktige forskjellen gjeld vidt eller smalt perspektiv. – Det kan her dessutan vere grunn til å minne om at definisjonar ikkje har eigen eksistens; dei har eit formål i ein kontekst.

5.2 Endringsteori (Johnsen 2 og 3)

Johnsen kallar bokomtalen sin for “Grunnleggjande spørsmål om språkending og norsk språkhistorie”, og han brukar bolkane 2 og 3 til å presentere sitt syn på krefter i språkendingsprosessen. Her refererer han verken innhaldet eller ‘bodskapen’ i kap. 1 om språkending; han er tydelegvis heilt ueinig og ønsker derfor å lansere si alternative framstilling – som må vere tenkt å skulle stå fram som grunnleggande kritikk av kap. 1 i NSH I. Inni framlegginga si kjem det utfall mot Sandøy utan at det er gjort greie for grunnlaget for resonnementa hos Sandøy. Slik skal ikkje ein bokomtale vere.

Vi skal derfor nedanfor først gi att noko av perspektivet i kap. 1 i kortform og så kommentere kritikken og modellen hans Johnsen.

5.2.1 Samansett modell

Sosiolingvistikken har i eit par generasjonar arbeidd med å studere samanhengen mellom samfunn og språk, og det er utvikla mykje teoretisk innsikt. Skal ein forstå samanhengar mellom ulike relevante faktorar som verkar inn på språkendingar, er det tenleg å sjå korleis faktorane ligg på ulike nivå. I sosiolingvistikken er det blitt tradisjon for å skilje mellom mikro-, meso- og makroperspektiv, dvs. at ein skil mellom krefter på individnivå, gruppenivå og samfunnsnivå. Skil ein slik, blir det enklare å forstå verkeområdet for dei ymse føringane eller rammene for kva som skjer og kan skje. Sjølv om ei språkending blir gjennomført på individnivået, kan endringa tolkast som resultat av føringar på eit av dei overindividuelle nivåa, og slik vil òg f.eks. den subjektive forståinga av ei endring kunne vere annleis enn den samfunnsmessige forståinga.

I faglitteraturen er det foreslått svært mange forklaringsfaktorar eller drivkrefter i språkendingsprosessane, og språkendingskapittelet i NSH I drar fram m.a. geografiske og administrative grenser, kommunikasjonsvegar, sosiale nettverk og sosialisering. Særleg blir språket sjølv, flytting, ulike former for kontakt og ulike språkhaldningar drøfta. Eit viktig poeng i framstillinga er at forklaringsane til språkending kan vere mange og samansette, og drøftinga prøver nettopp å vise det.

Ettersom språket er så viktig del av kulturen, er førestillingane om språk ein del av samfunnsdiskursen vår og viktig for korleis folk tolkar erfaringane sine. Derfor er den store utfordringa for sosiolingvistikken – særleg makrososiolingvistikken – å kunne frigjere seg mest mogleg frå det subjektive. I språkendringskapittelet er det såleis lagt vekt på å drøfte påverknadsfaktorane med utgangspunkt i testar med empiriske data frå granskingar som er lagt opp med systematisk-komparativ metode, og det er prøvd å stille dei foreslåtte drivkrefte opp mot kvarandre. Med ein slik arbeidsmåte er håpet å kunne komme lenger enn berre å lansere subjektivt inspirerte påstandar.

5.2.2 Johnsen – smalt perspektiv

Johnsen legg i sin forklaringsmodell opp til eit svært smalt perspektiv, som minner om tida før sosiolingvistikken blei etablert. Han har *to* grunnleggande påstandar: 1) at vi endrar språket ved å kopiere etter andre (Johnsen 2019: 85), og 2) at vi kopierer etter dei vi “tykkjer vel om” (m.a. sst.: 88). Begge påstandane avgrensar seg altså til individet. Sjølv kallar han påstandane sine for læresetningar. Ordet læresetning er i ordbøker forresten forklart med synonymet dogme, og dei brukar ein normalt ikkje å etterprøve. Det gjer heller ikkje Johnsen med sine.

Dei to læresetningane for alt kan lett samlast i éi formulering: kopiere etter dei ein likar. Det er prisverdig å unngå å gjere noko for komplisert, men det er likevel slik at ein teori skal ofte gjere greie for eit komplisert fenomen, og da må han vere komplisert nok til å greie det. Vi skal sjå mange gonger nedanfor at Johnsen ignorerer empiri – òg den som står i det aktuelle kapittelet i NSH I – når han skal illustrere og drøfte korleis dei enkle læresetningane hans fungerer.

Ved første syn kan læresetningane verke både kjent og rimelege. Men kopiering er den enkle og vanlege måten å forklare språklæring på, altså å forklare det fasinerande fenomenet at eit komplisert språk kan traderast så uendra og stabilt frå generasjon til generasjon som det normalt blir. Dermed er kopiering forklaring på det motsette av språk*endring*.

Kopiering i språklæringsprosessen kan ha si forklaring i behovet for god kommunikasjon der det er viktig å meistre koden, og i eit sosialpsykologisk behov for identitet. Derfor er utgangspunktet for kopiering at ein tar etter dei næraste rundt seg, dvs. dei ein er mest bunden til. Temaet i språkendringskapittelet er å leite etter forklaringar på korfor det likevel oppstår avvik frå denne kopieringa. Denne distinksjonen har ikkje Johnsen brydd seg om.

Sjølv for språklæring er kopiering for snevert perspektiv. Kopiering representerer ein mekanisk behaviorisme som ignorerer den kognitive innsikta at kvart menneske er skapande vesen når det oppfattar og lærer. På den måten blir språkdraga bearbeidd når dei blir tradert eller spreidd. Spreiinga gjennom kontakt er pga. denne bearbeidinga avhengig av f.eks. alderen på språkkinnlæraren. Nye språkdrag kan dessutan oppstå ved opposisjonsmarkering i kontaktsituasjonar, og dei kan oppstå ved utvikling av kompromissformer i kontaktsituasjonar. Her må samfunnsfaktorar inn i forklaringsmodellen. Individnivået som Johnsen held seg til, held ikkje når ein skal forklare slikt.

Eit fruktbart alternativ til individfokuset er å ta utgangspunkt i dei kollektive normene i fellesskapet og korleis individet orienterer seg der ved å ta del i normdanninga gjennom internalisering, eksternalisering og objektivisering. Den innfallsvinkelen er beskriven i bolk 11.3 i språkendringskapittelet, og teorien har sitt utspring i Berger & Luckmann (1966) og er godt formidla på norsk av m.a. Hernes (2005).

Det viser seg at opninga for avvik frå ei tradert norm skiftar med typen samfunn, og ustabile samfunn har tendens til å få fleire endringar enn stabile. Endringane kan vere at eit språkdrag blir tatt opp frå ei innflytta gruppe, men dei kan òg vere resultat av innovasjonar. Særleg gjeld det slike som skaper fonologisk og morfologisk enklare strukturar. ('Forenkling' er forklart på s. 45f. i NSH I i tråd med både Siegel 1985: 358 og Trudgill 2011: 21ff., og omgrepet brukt på denne måten har vist seg å vere fruktbart i mange studiar.) Innovasjonar kan òg oppstå i isolerte og stabile samfunn, men dei fører gjerne til meir kompliserte strukturar (jf. Trudgill 2012.).

Spontane innovasjonar er noko som pregar språkproduksjonen vår, slik at spørsmålet i dette endringsperspektivet er meir korleis vi skal forstå kva for innovasjonar som utviklar seg og får normstatus i grupper og samfunn og dermed blir 'vellykka innovasjonar' (Milroy 1992). I sosiolingvistikken spelar både motivert og spontan innovasjon ei sentral rolle som forklaring på nye språkdrag innanfor både koiné-studiar og pidgin-studiar, jf. bolkaner 9 og 10.1 i språkendringskapittelet. Særleg koineiseringsstudiar viser at ein må ta utgangspunkt i fellesskapet/språksamfunnet for å forstå normdanningssmekanismane.

Granskingar av ustabile samfunn med stor tilflytting viser korleis ein koineiseringsprosess foregår. Nokre slike er lagt fram i NSH I (bolc 9, jf. òg Netteland 2014 og 2019). Der er utviklinga ofte særprega av forenklingar, som til dels er slike som ikkje er henta frå tilflyttarane. Smeltegrytesamfunn gir nettopp gode vilkår for dialektale innovasjonar. I byar der det er sosial motsetning mellom brukarane av høg- og lågstatusdialekt, kan det oppstå kompromissformer,

som òg er innovasjonar. (Det gjeld f.eks. pronomenforma /e/ i bergensk, jf. Ulland 1984.)

Det Johnsen kanskje siktar mest til med kopiering, er at eit nytt drag kjem opp i kontakten mellom språksamfunn som gjer at språkinnlæraren kan kopiere frå andre enn sine næraste. Men også språkkontakt er av mange typar, som gir ulike vilkår for språkending. Nabokontakt er noko anna enn langdistansekontakt, korttids- og langtidskontakt er ulike (av sosialpsykologiske grunnar), og det er forskjell på om det er vaksne som er i kontakt (av m.a. kognitive grunnar), enn om det er barn som er i kontakt. (Jamfør Trudgill 1986.)

I NSH I er forresten språkkontakt og språkleg påverknad grundig drøfta i eigne bolkar i alle kapitla, og det aller meste av ordforrådskapittelet (kap. 5) gjeld nettopp det. (Elles står det om språkkontakt i bolkane 7.2 og 10 i kap. 1, bolk 5.4.1 i kap. 2, bolkane 2.1.2, 2.3.1, 6.3 og 6.4 i kap. 3, bolk 10 i kap. 4, bolkane 2.3.3, 3 og 5.12 i kap. 6.)

5.2.3 For lettvinne generaliseringar

Johnsen har nokre sterke påstandar i tillegg til læresetningane. Han reknar dei tydelegvis som allmenngyldige utan å argumentere eller vise til moderne empirisk funderte drøftingar. For eksempel denne påstanden: “At det er ein direkte samheng mellom målføreliskskapen og omfanget av kommunikasjon, må gjelda for gamal lærdom” (Johnsen 2019: 85). Her refererer han nettopp til gamle verk: Paul (1920) og Bloomfield (1935). I kulturgeografien kan det vere eit fruktbart grep å ha dette som utgangspunkt når ein leitar etter mønster, for ofte stemmer det. Men allmenngyldig er ikkje dette mønsteret. Sosiolingvistikken har jo vist at kulturell opposisjon mellom sosiale grupper eller mellom naboar kan vere med på å forklare forskjellar som oppstår – trass i nettopp stor kommunikasjon. Den presosiolingvistiske A.B. Larsen meisla ut omgrepet naboopposisjon på 1880-talet (Larsen 1885). Det vil seie at ein skal vere forsiktig med å gjere mønster og tendensar til universelle læresetningar; det er å ignorere den nødvendige kompleksiteten i teorien og mengda av relevante årsaksforklaringar. I mange norske byar har overklassedialekten hatt f.eks. “jei såver”, mens lågare klassar har halde på “æ søv” trass i at kontakten har vore stor og dagleg. Det sosiale mønsteret skapte behov for å markere forskjellar. Sosiale motsetningar kan altså gi god forklaring på at forskjellar både oppstår og held seg. Under visse vilkår ønsker ikkje menneska å snakke likt. Slikt er tatt opp i akkommodasjonsteorien i sosiolingvistikken.

Side 86 kjem ein annan og ikkje ukjent påstand: “Dei [= språkdraga] spreier seg frå dei største byane til mindre byar, og til sist frå småbyar ut til landsbyg-

dene. Språktrekka går med andre ord nedover i eit hierarki.” Igjen er dette påviseleg i fleire tilfelle, og språkendringskapittelet fortel òg om nettopp regionaliseringar der største byen er kjelda for dei fleste ekspansive språkdraga. Men dette mønsteret kan ikkje gjerast til allmenngyldig argument i ei drøfting. I kapittelet om språkending er det nettopp vist tilfelle der endringa ikkje kan ha opphav i noko sentrum (f.eks. fonemsamanfallet av /ɛ/ og /ei/ i bygdene i Romsdal og på Nordmøre, mens bymåla der ikkje har noko tilsvarande, jf. NSH I: 37f.). Dessutan er det interessant at språkregionane ikkje alltid er så store som dei ein reknar med samfunnspolitisk. Granskingar frå Sunnhordland og Hardanger har vist at det neppe er bergensk som styrer endringane der, men meir lokale mønster (Tjelmeland 2016; Lid 2015), slik at den språklege Bergens-regionen er mindre enn somme trur. Vi ser endatil at innanfor “sirkumferensen” å eit dominerande bymål går språkstrukturelle forenklingar på tvers av bymålet, jf. bolk 12 i kapittel 1 i NSH I, der det m.a. går fram at presens *kaste* vinn fram i Øygarden trass i at bergensk har *kastar*.

Igjen ser vi at vi står overfor mange endringsmønster, og dei krev at ein er villig til å bruke fleire forklaringsfaktorar i endringsteorien, og ein må vere villig til å teste dei i konkrete landskap og samfunn.

5.3 Å tolke endringar (Johnsen 2 og 3)

5.3.1 Faktisk kontakt?

Ut frå læresetninga om kopiering etter forbilde ein får gjennom *ekstern kontakt*, avviser Johnsen at det skjer uavhengige innovasjonar i eit samfunn, og slik blir det umogleg at same endringa kan skje fleire stadar. Det Johnsen ikkje seier nokon ting om, er at når ein brukar desse læresetningane, må ein òg dokumentere eller sannsynleggjere at det faktisk har vore kontakt der same endringane skjer. Prøver ein på det, får ein svært mange vanskelege dokumentasjonsopp-gåver både i norsk og internasjonal språkhistorieforskning. Det må f.eks. sannsynleggjerast at det har vore konkret kontakt mellom dei mange svært spreidde itakisme- eller delabialiseringsdialektane, mellom diftongeringisdialektane, mellom leniseringisdialektane utanfor den blaute kyststripa osv. Det første dokumenterte språksamfunnet med den forenkla bøyinga med *-an* i bestemt fleirtal i alle klassar er Røros (jf. Dalen 2008: 110f.). Er det sannsynleg at det har reist rørosingar rundt til alle stadane som nå har fått slik bøyning? Og er det nok med at éin velsett rørosing har vore på besøk, eller bør det vere mange i lang tid og samtidig, osv.? Med å stille slike spørsmål til sannsynleggjeringa blir denne ko-

pieringsforklaringa svært vanskeleg å forsvare i uendeleg mange tilfelle. Kopieringa blir reelt ei komplisert forklaring viss ho skal vere sannsynleg.

I framhaldet skriv Johnsen: “Ein langt meir komplisert hypotese – og derfor òg ein mindre sannsynleg hypotese – er at språktrekket har kome opp kvar for seg i kvart bygdela, akkurat som det var eit slumpehøve at det same språktrekket har kome opp i andre bygder òg” (Johnsen 2019: 86). Det er Johnsen som sjølv set inn ordet ‘komplisert’ i denne påstanden, for det er neppe noko meir komplisert ved språkstruktur som vilkår i endringsprosessen enn ved mange av dei andre vilkåra ein kan drøfte, f.eks. om kontakt og kommunikasjonsomfang. Men med å sette inn akkurat dette adjektivet kan han skyte seg inn under eit kjent vitskapsteoretisk prinsipp (Ockhams barberkniv) om at ein skal føretrekke enkle hypotesar framom kompliserte. Men dermed styrer han sjølv både premissen og konklusjonen.

Prinsippet om å føretrekke dei enkle hypotesane må nok Johnsen ha misforstått når slutninga hans er at ein meir komplisert hypotese er mindre sannsynleg enn ein enklare, jf. sitatet i førre avsnittet. Det gir altså generell forrang til dei enkle forklaringane. Men prinsippet hans Ockham har som premiss at alle andre vilkår for valet mellom det enkle og det kompliserte stiller likt, og det vil òg seie at dei begge må vere like sannsynlege før barberkniven skal takast fram. Spørsmålet om sannsynlegheit er altså overordna enkelheitsprinsippet – og ikkje motsett.

5.3.2 Analogiar og føringar i språkstrukturen

For Johnsen er det viktig å avvise at det finst språklege føringar for endringar. Ein svært vanleg forenklingstype er analogiar, som er ein gjengangar i forklaringar av historiske språkendingar. Vil ein avvise analogi, må mykje historisk lingvistikk skrivast om att.

For å vise korleis Sandøy tar feil i framstillinga av språkstrukturelle vilkår for endring, tar Johnsen opp eksempelet om bortfall av vokalskifte i presens i nokre sterke verb. Johnsen meiner det ikkje er strukturelle føringar for desse tilfella. Men denne endringa er prinsipielt ikkje annleis enn den spontane innovasjonen barn gjer om att og om att når dei i ein viss alder bøyer *gå* – *gådde*, *bli* – *blidde* osv. Det strukturelle vilkåret for desse spontane innovasjonane er at infinitiven sluttar på trykkting stammevokal. Men innovasjonane i desse to nemnde tilfella har ikkje vore vellykka – foreløpig. Men f.eks. *flå* – *flådde* er ein vellykka analogi.

Eksempelet med presens av sterke verb er ein tilsvarande analogi, som har vore vellykka. For eksempel blir *såva* bøygd i analogi med storhopen av sterke

verb, f.eks. ²*skriva* (inf.) – ¹*skrive* (pres.), altså utan vokalskifte frå infinitiv til presens. Dermed går bøyinga frå ²*såva* – ¹*søve* til ²*såva* – ¹*såve*. Vokalskiftet er redundant ettersom presens er markert av både tonemskiftet og endinga *-e*. Desse to presensmarkeringane gjeld både sterke verb og telje-klassen av svake, og dermed utgjer dei ei sterk gruppe som lett kan dra til seg fleire. Verba med vokalskiftet er blitt nokså fåe med tida.

I dialektar utan den historiske svarabhaktivokalen har presens einstavingsform i same verba. Utan vokalskifte blir ei eventuell presensform (f.eks. *såv*) dermed systematisk lik imperativforma (altså *såv*), og i nokre tilfelle òg preteritumsforma (som i *såv*). Det gir altså ein redusert funksjonalitet. I dette dialektområdet held ein fram med bøyinga ²*såve* – *søv*.

Ein kunne kanskje påstå at desse samanfalla ikkje er så alvorlege, for det finst allereie enkeltverb med slike samanfall i norsk. Men når ein ser på det geografiske mønsteret for bortfallet av det aktuelle vokalskiftet, ser ein at det skjer i både by- og bygdemål i svarabhakti-området, men ikkje i området utan svarabhaktivokal i presens. Det indikerer at det strukturelle poenget betyr noko i praksis; det forsterkar motstanden mot endringa.

5.3.3 Empiriske kontrastar kan peike ut den nødvendige forklaringa

Johnsen vil i staden forklare endringa i presens av sterke verb som utslag av at prestisjemålet sigrar. Han forklarar såleis at dette bortfallet av vokalskifte i Hugesund og Sunnhordland kjem av at språkbrukarane har kopiert etter attraktive forbilde frå Bergen og Stavanger, som har hatt sterke presens-former utan vokalskifte lenge. Geografisk får han det jo til å stemme med at det er berre sirka 80 km til den næraste av dei to byane, og faktisk kontakt er såleis sannsynleg. Dermed reknar han med at påstanden hans er klarert, og han ignorerer all annan argumentasjon:

Hypotesen vert med di at dette nye språktrekket har spreitt seg frå bymåla i Bergen og Stavanger. Ingen av dei bymåla har noko stomnskifte i bøyinga av sterke verb ... Med di er hypotesen vår stødd, og me kan slutta at det nye språktrekket i Stord og Hugesund er noko som har spreitt seg frå talemåla i Bergen og Stavanger. (Johnsen 2019: 87.)

Denne måten å arbeide og resonnerer på (jf. “me kan slutta”) gir ikkje sikker kunnskap og solid innsikt. Skal ‘det å vite’ bygge på slike resonnement, fortel setninga rett etter om ei sjølvforsterkande svakheit i granskinga: “Sidan me òg *veit* at dette nok er den aller mest vanlege måten eit nytt språktrekk kjem opp

på, so er det ingen grunn til å tru at me har med ei heimevaksn endring å gjera her.” (Sst., vår kursivering.)

Så enkelt kan ein ikkje resonnerer innanfor forskning. I kanskje dei fleste endringstilfelle må ein ta utgangspunkt i at det kan tenkast alternative forklaringsmåtar, og dei må ein stille opp mot kvarandre. Vi kan så langt seie at både prestisje-forklaringa og analogi-forklaringa er *moglege* forklaringar. Neste spørsmål er kva som kan vere ei *nødvendig* forklaring. Da må ein interessere seg for f.eks. kontrastar.

a) At den omtalte *geografiske* kontrasten i utbreiinga av endring og ikkje-endring samsvarar så godt med tradisjonell presens med eller utan endings-e, kan berre forklarast med analogi. Denne kontrasten blir forsterka med at heller ikkje nordhordlandsk har fått denne endringa til manglande vokalskifte enda området ligg nærare regionscenteret enn både Haugesund og Sunnhordland, for Bergen ligg geografisk i Nordhordland. Nordhordlandsk har nemleg ikkje tostavingspresens i sterke verb og ja-verb. Dette er eit viktig poeng hos Sandøy, men dette poenget blir oversett i meldinga. Johnsen verken refererer eller argumenterer imot.

b) Nærkontakt med talemål utan vokalskifte kunne ein tru skapte lettare overgang til prestisjeformene. Det kunne i så fall forklare at lågstatusmål i byane har slike former pga. den daglege kontakten med eit høgare talemål med prestisjeformer, og ein kunne vente ein by-land-forskjell, eller ein kontrast i *sosial kontakt*. Men det viser seg at i bysamfunn i distrikta med einstavingspresens av sterke verb bymål (f.eks. i Molde, Kristiansund og trøndelagsbyane) har lågstatusdialekten halde på vokalskiftet likeins som bygdemåla sjølv om dei har levd i fleire generasjonar i dagleg kontakt med ein sosiolekt som ikkje har hatt vokalskiftet. Også i lys av denne kontrasten bør analogi-forklaringa stå seg sterkt; ho er den *nødvendige* forklaringa av dei to nemnde *moglege* forklariningane.

(I dei nordnorske byane er det nokre tilfelle av at ikkje-omlydt presens med to stavingar konkurrerer med omlydte med éi staving, f.eks. at både *såver* og *søv* finst. Dette er enkeltord, som er tydelege leksikalske innlån. Det blir støtta av at dei har den ståande r-en i endinga, som i den lokale grammatikken er ein “anomali”. Dette er inga systemopprydding, som analogiar brukar å vere. Her må ein dra inn sosiale forklaringar.)

c) Dette fenomenet er gjerne sett på som ei “bokmålisering”. (Johnsen avviser utan vidare dette som “stråmann”, men bokmåls-argumentet er faktisk ofte brukt om denne endringa – på tilsvarande måte som Johnsen sjølv gjer det seinare i artikkelen sin når han er opptatt av “bokmålisering” av ordforrådet

(Johnsen 2019: 116). Da er det bokmålet ein reknar med har prestisje, og at kontakten med skriftmålet påverkar grammatikken i dialekten ved etterlikning/kopiering. (Eit ev. problem her er at r-en i presens i skriftmålet ikkje følger med over til talemålet på Sør-Vestlandet.) Skal ein teste ein hypotese om bokmålspåverknad, kan ein f.eks. sjå for seg ein *kontrast mellom dei store skolemålsområda*, og da oppdagar vi det merkelege at det nynorske Sør-Vestlandet er området som i stor grad har mista vokalskiftet, mens området som er dominert av bokmål i skolen, held på vokalskiftet. Her hjelper ikkje prestisje-forklaringa noko, og igjen blir analogi-forklaringa den nødvendige.

d) Ein *grammatisk kontrast* kan ein få om ein jamfører denne endringa i vokalskifte med ei anna vanleg endring av presens i norsk, nemleg i verba som har utvikla kortform i infinitiv, f.eks. *ta av taka*. Dei får lett i neste omgang svak presensform, som da blir *tar* naturleg nok i analogi med presensdanninga i nå-klassen (dvs. verb som har trykkung utlydande rotvokal). Denne omlegginga er kjent frå store område i heile landet utan dialektgeografiske avgrensingar av den typen som bortfallet av vokalskifte har. Det svarar til at forbilde-forma i presens, f.eks. *når* med *-r*, finst i heile landet; det er kortform av verbet som er føresetnaden for endringa. Her kan ein sjølv sagt ikkje seie at dette gjer analogi-forklaringa for vokalskiftet nødvendig, men det er i begge tilfella tale om noko strukturelt likt ved at presens regulerer seg etter noko i infinitiven. Mens det grammatisk forbildet (eller den strukturelle føringa) for analogien har ei klår geografisk avgrensing i eine tilfellet, har det ikkje det i hitt. Eksempelet antydar altså at den strukturelle føringa betyr noko.

Til slutt i denne drøftinga: Kapittelet i NSH I avviser ikkje at andre faktorar også kan vere relevante i den geografiske spreingsprosessen. Historiske opplysningar kan nok vise at avvikinga av vokalskiftet har tøygd seg gradvis utover Sør-Vestlandet. Det har gått frå granne til næraste granne, altså ved nabokontakt. Og kanskje litt ved hopping frå sentrum til sentrum. Men altså heile tida innanfor området for tostavspresens.

5.4 Språkhaldningar som forklaring (Johnsen 3.4)

Punkt 3.4 hos Johnsen begynner med å ta opp att påstanden “Språktrekk spreier seg ved at folk kopierer frå kvarandre”, men med det nye at “ein person kopierer meir frå ein han tykkjer vel om, og mindre (eller ingenting) frå ein han tykkjer lite om” (Johnsen 2019: 87f.). Altså er spreinga avhengig av haldningar, og bolken blir brukt til å argumentere mot den skepsisen Sandøy legg fram i kapittelet til at haldningar styrer språkendingane i Noreg. Skepsisen hans har sitt utgangspunkt i resultat frå granskingar – som vist i bulk 11.4 i kapittelet.

I dette tilfellet blir teksten (nemleg bolken 11.4 i kap. 1 i NSH I) referert, men ikkje slik at den nye faglege innsikta forfattaren ønsker å formidle i bolken, blir presentert. Utgangspunktet i NSH I er å prøve å vise korleis det finst fleire måtar å bruke haldningsomgrepet på. I det store europeiske forskarnettverket om språkhaldningar (Slice: Standard Language in a Changing Europe, <https://lanchart.hum.ku.dk/research/slice/>) er det utvikla eit testopplegg der ein skil mellom bevisste og underbevisste haldningar. Det norske prosjektet *Dialektendringsprosessar* har brukt nettopp dette forskingsopplegget. Bevisste haldningar får ein når informantane er klare over at dei får nettopp språklege haldningsspørsmål (f.eks. a: “*Kor fine* synest *du* dialektane som er nemnde ned-afør, er? La 1 på skalaen vere finast og 8 minst fin.”). Underbevisste haldningar blir uttrykt når informantane svarar eller reagerer på språklege stimuli utan å vere klare over at det er språk dei reagerer på. Fordi desse Slice-granskingane har føregått parallelt og metodisk likt i mange land, er resultatata ekstra interessante.

I den bevisste testdelen blir det på alle aktuelle språk i det nemnde spørsmålet brukt tilsvarende ord som primært går på estetikk; og forståinga hos alle språksosiolegar er at svaret i verkelegheita avspeglar ei form for sosial prestisje. I det norske prosjektet *Dialektendringsprosessar* kom ein fram til at det ville vere nyttig å legge til eit spørsmål som låg nærare det som norske sosiolingvistar har diskutert i samband med omgrepa status og statushierarki, for det har eksistert ein nokså sterk konsensus om desse omgrepa i den norske språkdiskursen, men vi har mangla eit empirisk datasett for korleis ‘vanlege folk’ tenker om dette. Derfor la ein til spørsmålet b: “Kva *status* trur du desse same dialektane har *generelt i Norge*? La 1 på skalaen vere høgast og 8 lågast.” Den formuleringa fangar nok opp premissane i konsensusen. Begge spørsmåla a og b gav data om bevisste haldningar, men dei gav heilt ulike resultat, noko som viser kor avgjerande formuleringa er for kva reaksjonar ein får, og dermed òg for kor vanskeleg det er å opprette eitt einskapleg haldningsomgrep.

Johnsen hevdar at ein ikkje kan jamføre resultatata frå dei to spørsmåla, “for dei har endra på fleire ting på ein gong” (Johnsen 2019: 89). Her må han ha misforstått eitkvart. Dette prosjektet hadde ikkje som mål å finne fram til f.eks. kategoriar av bevisste haldningar – da kunne det vere aktuelt å arbeide systematisk med variantar av spørsmålsformuleringar, slike som f.eks. kunne fylle ut ei typologisk matrise. Det var totalt irrelevant her. Nettopp å påvise at ein fekk ein forskjell, var hovudformålet, og da kan ein sjølvsagt vise til nettopp den forskjellen.

Underbevisste haldningar får ein data om ved å lage såkalla masketestar. Mens dei bevisste haldningane er svært einskaplege i Noreg som i andre land, viser resultatata for underbevisste haldningar nærast eit kaos av mønster i dei norske granskingane som Dialektendringsprosessar har gjennomført. Dette er heilt annleis enn resultatata i granskingane på kontinentet, f.eks. dei danske, som er fullstendig homogene og viser at københavndialekten er høgast vurdert. Det resultatet samsvarar så med at dialektendingane i heile Danmark eintydig går i retning av københavndialekten. Noka tilsvarende landsgyldig endring i retning av den norske hovudstadsdialekten kan ein ikkje påvise i Noreg, like lite som granskingar av underbevisste haldningar viser at oslomålet står generelt høgast. Altså fortel desse granskingane at Noreg og Danmark er to nokså forskjellige sosiolingvistiske samfunn. Dette komparative resultatet blir ikkje referert i meldinga.

I staden prøver Johnsen å underminere framstillinga hos Sandøy med “resultat” presentert i Anderson & Bugge (2015) frå same prosjektet (altså Dialektendringsprosessar). Men her kjem ei misfortåing, for poenget med denne statistiske nærgranskinga hos Anderson & Bugge er å undersøke om andre faktorar enn dialekten kan forklare nettopp dei same spesielle norske resultatata som vi omtalte i førre avsnittet.

Johnsen plukkar s. 89 ut ein detalj frå artikkelen med denne formuleringa: “Det faste draget dei fann, var dette: ‘The South Eastern Norwegian Central low variety is the one that stays on top in all the regional centres’ (d.e. Molde, Bergen og Stavanger) (2015: 256).” Formuleringa “Det faste draget” kan få lesaren til å tru at artikkelen har dette som viktig og gjennomgåande poeng, mens det i artikkelen faktisk blir nemnt fleire gonger at rangeringsresultata for faktoren dialekt ikkje er signifikant nokon annan stad enn i Stavanger, og på s. 261 kjem òg ein svært tydeleg tabell over ni undersøkingssadar som viser nettopp dette. Det går òg fram at tre andre faktorar (nemleg alder på talaren, introduksjon til samtalen i lydskuttet, og grunnfrekvens i stemma) oftare kjem ut som signifikante forklaringsfaktorar. Dette understrekar hovudpoenget både i artikkelen og i språkendringskapittelet i NSH I: at dei mange norske resultatata viser eit svært heterogent bilde – i sterk kontrast til det svært homogene danske resultatet (Kristiansen 2009: 185), og derfor skal ein vere forsiktig med tolkingane også av dei tre nemnde faktorane som faktisk oftare viser signifikans. Etersom testen var utforma for å teste faktoren dialekt, er det negative resultatet for den det ein mest skal legge merke til. Testane på dei andre faktorane hos Anderson & Bugge – som den aktuelle datainnsamlinga ikkje var systematisk oppbygd for å teste – blir meir å sjå på som eksplorerande.

Hos Anderson & Bugge (2015: 265) heiter det vidare: “It is possible to interpret the inconsistency in the results as an indication that none of the factors included in our survey were sufficiently relevant to the test-takers.”¹¹ Både tabell 3 og figur 8 synleggjer godt grunnen til den manglande signifikansen for dialektevalueringa: Skårane for dei tre stemmene frå f.eks. Oslo aust sriker svært mykje *på* kvar enkelt undersøkingsstad og *mellom* undersøkingsstadane – og slik er det for skårane generelt. – Dette halmstrået heldt altså ingenting for Johnsen, og referatet hans av Anderson & Bugge er fullstendig gale. Han kan òg ha nytte av enda ei oppsummering av den norske granskinga i Bugge (2018), der ei parallell gransking frå Færøyane blir presentert.

Etter å ha referert oppsummeringa Sandøy gir av dei aktuelle granskingane, føyer Johnsen til: “Det er ikkje rett.” Så legg han til at “Her byggjer Sandøy på Anderson & Bugge (2015)”, men at dei altså har komme til noko anna (Johnsen 2019: 89). Med det antydar han at Sandøy har misforstått resultatata eller artikkelen. Det med “byggjer på” er ikkje rett, for det første fordi teksten til kap. 1 var ferdig i god tid før den nemnde artikkelen var skriven, og for det andre fordi materialet til Anderson & Bugge kjem frå eit større fellesprosjekt, Dialekten-dringsprosessar, der Sandøy var prosjektleiar. Han har sjølv brukt nettopp same materialet i ein publikasjon frå 2013, og han tar sjølv heile ansvar for teksten både i NSH I og i 2013-publikasjonen. Jamfør elles bolk 10 nedanfor om tolkinga hans Johnsen av referansar.

For at eit resonnement om prestisje-påverknad frå f.eks. Oslo på gitte andre dialektar skal gå opp, må både årsak og verknad påvisast, og vi såg nettopp her at årsaka (altså underbevisste haldningar) ikkje kan påvisast. Når det gjeld verknaden, påstår Johnsen (s. 89f.) at “Alle nye språktrekk i Bergen og Stavanger samsvarar med språktrekka i Oslo (Nornes 2011: 114; Aasen 2011: 23–24, 98).” Det er ikkje i tråd med funna til Nornes og Aasen. Nornes viser på den nemnde sida fire språkdrag som samsvarar med drag i oslomålet, men teksten held på neste side fram med fire språkdrag som ikkje gjer det (Nornes 2011: 114–115). Hos Aasen (2011: 98) går det fram av tabellen at alle sju “offensive” variantane viser samsvar med bergensk, men berre fire med oslomålet. Her er det altså tale om direkte referatfjusk.

11. I originalen står det “insufficiently relevant”, noko som blir meiningslaust pga. negasjon lenger framme i setninga. Vi har hatt kontakt med forfattarane, som har stadfesta at dette er trykkfeil.

Med utgangspunkt i desse usanne referata drar Johnsen denne slutninga:

Alt ihoplagt er det eit særst godt samsvar mellom utfallet av masketestane hjå Anderson & Bugge (2015) (og det ein får tru er dei umedvitne haldningane) og dei faktiske språkendingane me ser. Det same gode samsvaret mellom haldningar og språkendingar har me røynt frå andre kantar av landet (Stausland Johnsen 2015a,b).

Dei røynsleane han viser til med sjølvreferansane til 2015 a og b og dei mange referansane og referata i dei to publikasjonane, representerer ikkje noka gransking av underbevisste haldningar og er slik heilt irrelevante i denne samanhengen. (Heller ikkje Kristiansen 1995 tilfredsstillar krava til gransking av underbevisste haldningar.)

Vi saknar òg referanse til den viktige premissen som Sandøy i bolk 4 i endringskapitlet forklarar og legg til grunn for å tolke ut retninga i språkendingane i eit språksamfunn, nemleg: Viss hypotesen er påverknad frå eitt språksamfunn til eit anna, må resultatata i alle dei språklege variablane som hypotesen gjeld, vise same påverknadsretninga. Denne grunnleggande og logiske premissen (“social factors bear upon the system as a whole”) blei formulert allerede i barndommen åt sosiolingvistikken (Weinreich, Labov & Hertzog 1968: 185), og han er ein konsekvens av det lingvistiske arbitraritetsprinsippet: Det er ikkje nokon indre, naturleg eller logisk samheng mellom det semantiske og sosiale innhaldet på eine sida og forma på det språklege uttrykket på hi sida. Påverknad/dominans frå samfunn A skal dermed kunne merkast på kva som helst variabel i språket som heilskap. Derfor må òg resultat på ein variabel som ikkje viser påverknad frå A, men heller mogleg påverknad frå samfunn B, svekke hypotesen. Dermed kan ein ikkje plukke subjektivt ut variablar for å underbygge eit resonnement. På same måten som den statistiske testinga sikrar mot tilfeldige resultat i kvantitative haldningsdata, skal den nemnde tolkingspremissen for endringsretninga sikre at ein ikkje drar lettvinne slutningar ut frå variablar som er utvalt subjektivt eller tilpassa ein gitt forskingssituasjon. Alt dette er utlate i omtalen av NSH I, og slutningane der blir derfor for lettvinne.

I siste avsnittet om haldningar underbygger Johnsen påstanden sin om samheng mellom haldningar og språkending med å vise til ei personleg oppleving, altså det ein kallar anekdotiske data. Dét er jo nettopp slike data både språksosiologisk og sosiolingvistisk gransking prøver å unngå fordi ein har erfaring for kor stor avstanden kan vere mellom personleg oppleving og kvantitative resultat av data innsamla med minst mogleg subjektiv innverknad. Same

avsnittet er dessutan nokså uklart i resonnementet pga. at Johnsen ikkje skil mellom bevisste og underbevisste haldningar.

Den manglande forståinga av haldningsteorien kjem òg fram i den metodiske kritikken av haldningsgranskingane som er presentert. Johnsen kjem nemleg inn på at “denne uvissa [dvs. Sandøy si uvisse, må vi rekne med] om kva haldningar har å seia for språkendingar, kan vera at dei ikkje har spurt etter dei avgjerande haldningane” (Johnsen 2019: 90). For det første: Når Johnsen avsluttar med at dei negative resultatane av masketesten “ikkje [er] prov på at alle slags haldningar ikkje påverkar språkbruket” (sst.: 90), har han altså ikkje lese grundig nok den formuleringa han på same sida siterer etter Sandøy (NSH I: 99): “det er *uråd å påvise* ein klar og gjennomgåande samanheng”. (Framhevinga med kursiv står i NSH-teksten.) ‘*Uråd å påvise* samanheng’ er ikkje det same som å prove at det ikkje er samanheng. Her er ein vitskapsteoretisk vesentleg forskjell. For det andre: Når Johnsen sjølv har brukt haldningsresultata frå prosjektet Dialektendringsprosessar (og Anderson & Bugge 2015) til å lage sikre påstandar, blir det underleg og motsetningsfylt at han nå går med på at det er ein usikker samanheng, slik Sandøy nettopp meiner. Da undergrev han seg sjølv. For det tredje: Johnsen er opptatt av at ein må måle “gjævleik” (Johnsen 2019: 90), for læresetninga hans seier at talarane kopierer etter personar dei likar godt. Han kjem ikkje med forslag til alternativ metode, og det er heller ikkje lett. Den granskingsmetoden Dialektendringsprosessar har brukt, har faktisk greidd å spørje etter det som er “dei avgjerande haldningane” (jf. sst. 90) i mange andre land, og dei norske granskingane er dei mest omfattande og systematiske som er gjennomført i landet. Metodisk er dei europeiske haldningsgranskingane uttesta gjennom mange år og har vist seg så fruktbare i jamførande analysar at Johnsen kan ikkje berre avvise dei. Dei er utvikla for å kunne unngå å basere seg på intuisjon og subjektive tolkingar. Her tar Johnsen for lett vint på teori- og metodeutviklinga i denne forskingsdisiplinen.

Generelt i dei europeiske granskingane viser dei *bevisste* haldningane ikkje samsvar med språkendingstendensane, og teoretisk føyer det seg inn i den generelle innsikta om at svar i slike granskingar er svært bundne av den kulturelle eller politiske samanhengen dei blir gitt i, og at dei ikkje “stikk så djupt”. Derimot har masketestane (reaksjonstestane) av *underbevisste* haldningar vist svært godt samsvar med språkendingstendensane, altså at språkendingane går i retning av dei dialektane/språkvarietetane som er høgast vurdert i testen. Danmark er det landet som viser mest “perfekt klaff” i denne testen. Men Noreg og Færøyanane – som dei einaste landa hittil – viser ikkje slikt samsvar. Det vil seie at det der ikkje er klare og gjennomgåande mønster i dei underbevisste haldnin-

gane til dialektar. Dette er svært interessante resultat, for dei må vise ein viktig forskjell på f.eks. Danmark og Noreg, og dessutan har denne prinsipielle forskjellen i resultatata stor teoretisk interesse – på same måten som når ein får ulike resultat i reagensrøyra i laboratoriet. Korleis og kvifor det er slik som vist her, er drøfta på s. 88–92 i NSH I.

Når det gjeld dei bevisste haldningar, har Johnsen jamført framstillinga i NSH I med framstillingar i andre publikasjonar av same granskingane og funne at statusdialekten blir kalla ulike ting (“Oslo” og “austlandsk”), og han konkluderer med at “då kan ikkje desse granskingane vera grunnlag for ... argumentasjonen” (Johnsen 2019: 88). Her er Johnsen inne på eit metodisk poeng: Viss ulike nemningar i testane har konsekvensar for svara ein får inn, har sjølvsgatt Johnsen sett. Men slik konsekvens har ikkje den skiftande nemningsbruken i dette tilfellet. Det er i seg sjølv eit interessant fenomen, som det ikkje var plass til å drøfte i kapittelet.

Bakgrunnen for det metodiske er denne: I granskinga av bevisste haldningar blei informantane bedt om å rangere ymse dialektar på to skalaar (jf. spørsmål a og b ovanfor). Blant dialektane som skulle rangerast, var det viktig å ta med heimemålet, dialektar frå regionen og det ein hadde ein hypotese om ville bli rekna som høgstatusdialekten. Desse namnelistene kunne dermed ikkje vere identiske i alle undergranskingane, for kva som var heimemål og andre regionale mål, skifta frå stad til stad; og forholdet til regionale sentrum var skiftande. Kvar lokal gransking kunne derfor utvikle desse namnelistene med ein viss fri-dom, men alltid med dei same ytre rammene heimemål og statusmål. Det blei òg til at ein i nokre undergranskingar brukte stadnamn, i andre granskingar dialektnamn, i nokre ein presis lokalitet, i andre ein overgripande region, for det er ikkje lett å vite på førehand kva som er dei best fungerande folkelingvistiske termene. Målet frå hovudstadsområdet blei dermed omtalt som både “Frogner/Oslo” og “Austlandsk”/“Østlandsk”.

Metodisk kan dette opplagt problematiserast, og i prosjektet blei det mykje diskutert, for det er ikkje klart kor presis oppfatning vanlege språkbrukarar elles i landet har av talemålsforskjellane i dette området. Men det metodiske eksperimentet med ulike nemningar viste det folkelingvistisk interessante faktumet at resultatata blei dei same uavhengig av nemningane, slik at denne nemningsvariasjonen ikkje ser ut til å bety noko. Dette kan verke underleg for ein austlending, men på Vestlandet, der desse granskingane blei gjennomført, er nok det prototypisk austlandske først og fremst det ein assosierer til Oslo-området – og ikkje det ein kategoriserer som austlandsk i dialektgeografien. Denne mangelen på dialektgeografisk presisjon er ikkje annleis enn den vestlendingar, trøn-

derar og nordlendingar opplever når dei blir omtalt av folk frå andre landsdelar. Og historisk er det kanskje mogleg å kople denne folkelege bruken av ‘austlandsk’ til at ein har tradisjonelt brukt andre nemningar for området utanfor Sør-Austlandet. For eksempel har ‘Opplanda’ opp til vår tid vore nemninga for Oppland + Hedmark (= Innlandet fylke).

Altså: Dette spørsmålet om folkelege nemningar på dialektane kunne settast inn i ei folkelingvistisk drøfting, men folkelingvistikken prioriterte vi ikkje inn i dette språkendringskapittelet. Kan hende skulle vi valt å gjere det annleis, men det ville ført med seg andre perspektiv som høver betre i andre framstillingar, som vonleg vil komme. Det resultatet at referansen for høg status gjekk konsekvent til hovudstadsområdet uavhengig av ymsande nemningsbruk, var såleis godt nok grunnlag for å gjennomføre resonnementet om språkhaldningar i dette kapittelet.

5.5 *Målretta?* (Johnsen 3.2)

Å skulde tekstforfattaren for å ha eit teleologisk syn på språkending når det motsette er sagt og forklart, er uheldig i ei vitenskapleg bokmelding. I NSH-kapittelet er det brukt formuleringar om at språkstrukturen har visse ‘føringar’ eller ‘preferansar’ for endringsresultat nettopp for å markere at resultatet ikkje er avgjort berre av denne eine faktoren (‘språket sjølv’). Det er langt frå på eine sida å *innverke litt* gjennom nokre vilkår til på hi sida å *avgjere alt*. Dette poenget med at språkstrukturen ikkje avgjer, er understreka grundig i teksten heilt frå opningssida av kapittelet der motsetninga til “styringar med føreseieleg resultat” er nemnt. På s. 36 er det jamført med det statistiske omgrepet ‘prognose’, og i framhaldet er tydinga i orda årsak, årsaksfaktor og føring presisert.

Når ein har eit breitt perspektiv på endringane og reknar med mange faktorar, blir òg modellen for endring komplisert. Viss ein har ein snever forklaringsmodell, kjem ein mykje nærare eit teleologisk syn. (Særleg viss ein misbrukar Ockhams barberkniv!)

Det vage ordet føring når det gjeld den språkstrukturelle faktoren, kan f.eks. gjelde optimal avstand mellom vokalane, som Johnsen sjølv er inne på med sitata i punkt 3.2.1 (Johnsen 2019: 83f.). Men denne kritikken blir meiningslaus når “føring” fleire gonger blir tolka og omtalt som ‘teleologi’ og ‘målretta’. Dette er direkte villeiande og så nær det er mogleg å komme sitatfjusk. S. 87 rammar det òg Lars S. Vikør (1999: 23), der Johnsen refererer han med å bruke ordet ‘målretta’. Det ordet brukar ikkje Vikør i den aktuelle publikasjonen.

Tilsvarande vraglesing kjem i punkt 3.2.2. Her (Johnsen 2019: 84) siterer han Sandøy slik: “[d]esse føringane [...] har empirisk støtte i at mønster tar

seg opp att i mange språk og fleire gonger i historia” (NSH I: 58). Så held Johnsen fram: “Men det må gjelda for ein logisk brest, for *at* noko finst, er ikkje prov på ein viss hypotese om *kvifor* det finst.” Her les han altså “støtte” hos Sandøy som “prov”.

6 Fonologi (NSH I kap. 2)

Vi tar her opp berre avsnitt der vi er usamde med Johnsen, men vi vil òg nemne at det i omtalen er framsett verdifull kritikk av enkeltpunkt i dette kapitlet.

6.1 Utviklinga av tonelag (Johnsen 4.1.2)

Her viser Johnsen til tre forskjellige stadar i boka, som han hevdar alle viser at Kristoffersen meiner at tonelagskontrasten må ha utvikla seg etter gammalnorsk tid, ikkje i løpet av. Om ein les dei tre korte formuleringane vi trur han siktar til, isolert, kan dei gi inntrykk av at Kristoffersen kategorisk meiner at tonelaga ikkje var kontrastive i gammalnorsk. Vi er einige i at dette kunne ha vore formulert klarare. Men Johnsen underslår sjølve analysen på s. 149, der dette blir grundigare forklart med at når den bestemte artikkelen veks saman med einstava substantiv, får språket kontrast mellom to melodiar i fleirstavingsord, dvs. melodien som før gjaldt berre einstavingsord, og den som før gjaldt berre fleirstavingsord. Dermed oppstod det ein melodisk forskjell på *leikinn* (akk. m. eint., av eldre *leik hinn*) ‘leiken’ og *leikinn* (adj. nom. m. eint.) ‘leiksam’.

Her har Johnsen med andre ord ikkje gitt eit fullgodt referat av nettopp det sentrale avsnittet i boka om denne endringa. I staden brukar han dei tre korte utsegnene til å gi eit skeivt og urett bilde av korleis boka skildrar denne utviklinga. Retorisk spør han korleis språkbrukarar kunne skilje mellom “*leikinn* ‘gamanet’ og *leikinn* ‘leiksam’ på gamalnorsk, om det ikkje var ved hjelp av tonelaget” (Johnsen 2019: 92). Den fonetiske realisasjonen kjenner vi av naturlege grunnar ikkje til, og gammalnorsk dekkjer fleire hundreår, hundreår der utviklinga av tonelag må ha skjedd over lang tid. Dette er det sentrale poenget på s. 149.

6.2 Lange konsonantar (Johnsen 4.1.4)

Johnsen hevdar s. 93 at Kristoffersen “i praksis” seier at den avsluttande konsonanten i overlange einstavingsord har vore kort, og at ord som *gråt* og *grått* følgeleg må ha hatt same uttale. Dette brukar han to sider på å “tilbakevise”.

Overskrifta på denne delen av boka er *Fonologi*, og det Kristoffersen skriv om, er korleis kontrasten mellom lange og korte konsonantar bør representerast *fonologisk*. Det sentrale poenget her er at ein konsonant som står framom stavingsgrensesymbolet, bidreg til kvantiteten i stavinga, mens dei som står etter, ikkje gjer det. Ved lange vokalar er dette måten Kristoffersen representerer den underliggende fonologiske kontrasten på mellom normallange og overlange stavingar. Ein trena fonolog kan straks sjå at dette er ein enklare måte å skilje mellom moraiske og ikkje-moraiske konsonantar. Da Kristoffersen skreiv kapittelet, var han i tvil om han skulle bruke morabaserte trestrukturar av den typen han har brukt i f.eks. Kristoffersen (2000) og (2011), men kom fram til at dei truleg ville bli for tekniske. Etter å ha lese korleis Johnsen misforstår dette, ser vi at avgjerda kanskje ikkje var den beste likevel.

Uansett blir underliggende kontrastar normalt realisert som kontrast også i den fonetiske overflata. Det står *ikkje* i teksten at kontrasten det er tale om her, blir nøytralisert, så Johnsen har ikkje dekning for å seie at han “i praksis” blir nøytralisert. Mot eller med betre vitende blir derfor den lange gjennomgangen hans av døme som skal vise at analysen ber feil av stad, rein stråmannsargumentasjon. Det teksten *kan* kritisera for, er at han ikkje gjer det klarare korleis ein tenker seg at den moraiske konsonanten fonetisk må ha blitt uttalt til forskjell for den ikkje-moraiske i *grát*. Men det er vanleg å knyte saman moraisitet og fonetisk durasjon. Enda klarare hadde dette kanskje blitt om representasjonane i skjema 1 på s. 110 hadde blitt sett opp som /so:ɫ/ vs. /hol.ɫ/ /so:t.t/, altså med lange konsonantar som geminatar uavhengige av final vs. medial posisjon. Men nøytralisering er uansett noko Johnsen tillegg teksten i *strid med* det som faktisk står der.

6.3 Jamvekt (Johnsen 4.2.1)

Johnsen kan tolkast slik at han i det store og heile er positiv til analysen Kristoffersen presenterer på s. 181 i NSH I. Men når Kristoffersen freistar å gi Johan Storms jamvektsobservasjon ei oppdatert tolking med utgangspunkt i moderne teori, kan det verke som om Johnsen ser dette som ein reduksjon av det Storm bidrog til i forståinga av fenomenet. Det kan vi ikkje sjå er tilfellet. Vi har nok like stor respekt for arven etter Storm som den Johnsen uttrykker for sin eigen del.

Johnsen meiner òg at analysen hos Kristoffersen fører til at eit ord som *kasta* må få jamvekt, av di dei to korte vokalane ikkje kan realisere heile tonelagsmelodien. Men jamvekt krev at *to* vilkår må vere oppfylt: kort rotstaving og tonelag 2. I *kasta* er berre det andre av desse vilkåra innfridd. Når det er sagt, er

det eit interessant spørsmål korleis vi identifiserer tonelagskontrasten i ord med minimal stemtheit. Men det ligg langt utanfor rammene for ei historisk framstilling av fenomenet.

6.4 Trykk (Johnsen 4.2.2)

Johnsen ser ut til å akseptere hovudanalysen av trykkplassering i moderne norsk på s. 152–155. I alle fall finn han han “interessant”. Men analysen av initialtrykket i importord i austlandsk og trøndersk avviser han. Dessverre underslår han også her hovudargumentasjonen og tar i staden utgangspunkt i eitt einaste døme, som han ikkje har henta frå teksten, men som han meiner er problematisk. Så brukar han det til å avvise den analysen han ikkje har presentert for lesaren.

Hovudgrunnlaget for argumentasjonen i kapittelet er at når vokalen i stavinga som ber det “framande” trykket, er lang, blir denne lengda bevart når trykket i austlandsk og trøndersk blir flytta til første stavinga, jf. uttalen av *universitet* og *komité*. Johnsen nemner ikkje dette poenget med eitt ord. I staden vel han å bygge motargumentet på det eine dømet sitt: *metall*, som han meiner har same trykkmønster som *gammal* og derfor ikkje har noko bitrykk på siste stavinga. Men *metall* har kort vokal i stavinga med det “framande” trykket, og han tar her ikkje omsyn til at kvantitetsskilnader er vanskelegare å identifisere i stavingsrim med kort vokal pluss konsonant enn med lang vokal. I tillegg representerer ordet *metall* ein såkalla trykkollisjon (*stress clash*). Johnsen nemner ikkje desse veikskapane ved dømet sitt. Han hevdar utan dokumentasjon at det ikkje kan vere nokon forskjell på sistestavingane i *metall* og *gammal* når det første blir uttalt med initialtrykk. Dette er eit empirisk spørsmål som fortener ei nærare gransking i søraustlandsk. Men igjen er det verdt å minne om at kapittelet handlar om fonologi.

Fonologisk har dei to vokalane i endestavinga heilt ulike eigenskapar, som kjem fram når vi legg til ei vokalisk ending. Da forsvinn vokalen i *gammal*, jf. *gamle* og *gamla*, mens han ikkje forsvinn i *metallet/metalla*. Og før Johnsen kan prove at durasjonen til rimet i andrestavinga er signifikant kortare i t.d. *²metallet*, igjen uttalt med initialtrykk, enn i f.eks. *¹ett-tallet*, der det er brei semje om at andrestavinga ber *fonologisk* sekundærtrykk, har dømet inga argumentatorisk vekt. (Vi reknar ikkje med at tonelagsskilnaden vil ha nokon verknad her.)

7 Morfologi (NSH I kap. 3)

7.1 I-omlyden (Johnsen 5.1)

Eit gammalt diskusjonsemne i språkhistoriegranskinga har vore om søraustlandsk (og svensk og dansk) har hatt i-omlyd i presens av sterke verb på eit tidleg stadium, dvs. om det har vore f.eks. *ø* eller *o* i presens av *sove* (jf. *søv/sover*). Diskusjonen har oppstått pga. at dei skriftlege kjeldene har innehalde begge typar presensformer, og dermed blir det typisk nok ope for fleire tolkingar. Denne uvissa viser Indrebø òg til i *Norsk Målsoga* (Indrebø 2001: 134).

Johnsen (2019: 105) stussar på at det i kap. 3 er sagt at det “ikke [er] spor av i-omlyd i kildene” (NSH I: 259). Som nemnt finst det slike spor, og denne negasjonen bør sjølvsagt rettast. Men det er ikkje påstått i NSH I at søraustlandsk ikkje hadde eller ikkje hadde hatt i-omlyd. Viss Johnsen hadde forlenget sitatet sitt s. 105 med éi setning, ville det ha gått fram at forfattaren opnar for i-omlyd med å vise til den faglege diskusjonen med grundige referansar og med ein kryssreferanse til kap. 2 (bolk 3.1.3). I kapittel 2 (om fonologi) blir det nemleg på s. 116 referert meir frå den faglege diskusjonen og den forklaringa at i-omlyden i den aktuelle bøyingsforma først fanst i heile dette området, men at han så blei trengt tilbake pga. utjamning frå infinitiv (dvs. analogi). Ein slik konklusjon har òg støtte i at den gamle i-omlyden er dokumentert i både jyllandsk, svensk og søraustnorsk.

7.2 Ordlaging (Johnsen 5)

Etter det vi kjenner til, ligg det med bolken om ordlaging i *Norsk språkhistorie* nå for første gong føre eit oversyn over utviklinga av norsk ordlaging som er basert på produktive mønster i dei ulike periodane. I tidlegare framstillingar skilde ein som regel ikkje mellom synkron ordstruktur og sjølv ordlagingsprosessane som faktisk er produktive, og ordlaginga fekk berre stemoderleg behandling. Ordlagingsdelen i *Norsk språkhistorie* er på over 40 sider og utgjer i stor grad eit nybrottsarbeid. Til jamføring er ordlaging omtalt på om lag ni sider i Seip (1955: 81f., 204-208, 327-330) og om lag sju sider hos Indrebø (2001: 81, 123f., 162-166, 373).

Johnsen fører opp to hovudankepunkt mot utgreiinga av ordlaginga i *Norsk språkhistorie*. Den første innvendinga går på at det i ordlagingsbolken “står mest ingenting om ordlagingsmønstera før gamalnorsk tid” (Johnsen 2019: 106). Det stemmer nok at hovudvekta i ordlagingsdelen er lagt til perioden frå gammalnorsk til moderne tid, noko som gjeld for heile morfologikapittelet og i stor grad også syntakskapittelet. I det opphavlege utkastet til ordlagingsdelen

fekk utviklinga før gammalnorsk tid fyldig omtale. Av plassomsyn måtte teksten kortast ned, og løysinga blei da å konsentrere framstillinga om det som har skjedd frå og med gammalnorsk tid. Nedkortinga har nok ført til at visse fenomen har fått lita eller inga merksemd i teksten. Dette er sjølvsagt inga god orsaking for eventuelle manglar, men får her duge som bakgrunnsforklaring. Sjølv om ordlagingsdelen ikkje har ein åtskild bolk om tida før gammalnorsk, så dekker utgreiinga om opphavet og utviklinga av ordlagingsmønster, særleg samansetting, likevel også tilhøve i urnordisk og jamvel urgermansk tid. Også på dette området er omtalen i *Norsk språkhistorie* fyldigare enn den i Seip og Indrebø. Til dømes er det grundig diskutert korleis både samansetting og avleiing har vakse fram som ordlagingsmønster i norsk og germansk språkhistorie.

Meir konkret etterlyser meldaren meir informasjon om fenomenet avlyd, som ifølge han er “noko som er mykje bruka i ordlaginga” (Johnsen 2019: 106). Dette er ein nokså kontroversiell påstand. Ut ifrå det vi veit, har avlyd truleg aldri vore eit produktivt ordlagingsmønster i norsk språkhistorie (jf. Beito 1986: 48f.), og det er heller ikkje omtalt som slikt i (oppdatert) forskning på ordlaging i germansk (jamfør f.eks. Ringe 2006). Avlyd var heller lydendringar som i førgermansk tid verka på ulike relaterte ord, og som så i etterkant har stått fram som lydvekslingar mellom ordformer. Men synkrone samband mellom ordformer er ikkje det same som produktive ordlagingsmønster. Avlyd og spor etter han burde kanskje ha blitt nemnt i boka, anten i morfologi- eller i fonologikapittelet, men det er ikkje belegg for Johnsen sin påstand om at avlyd er “noko som er mykje bruka i ordlaginga” (Johnsen 2019: 106). Det finst rett nok ord-samband med vokalveksling som kan ha oppstått etter urgermansk tid, f.eks. *dingle* og *dangle*, *dirre* og *darre*. Men i den grad dette er eit produktivt ordlagingsmønster, er det for det første marginalt, og for det andre er slike lagingar truleg døme på einstaka analogiar etter den gamle avlyden (jf. Beito 1986: 106). Til liks med brorparten av (diakrone) framstillingar av ordlaging ser Johnsen her ut til å blande i hop synkrone relasjonar mellom ordformer (dessverre som regel omtalt som ordlaging) med ordlaging som produktiv prosess.

Johnsen sitt andre hovudankepunkt mot ordlagingsdelen er at teksten – på linje med mest alt anna i boka – handlar om ‘norsk-dansken’ og ikkje om ‘norsken’. Ifølge Johnsen får lesaren “[i] dei tilfella der det nynorske skrift- og tale-målet har noko anna enn bokmålet, [...] gjerne berre framlagt tilhøva i bokmålet, men med namnet “norsk” (Johnsen 2019: 120). Det første dømet han fører opp på dette, er diskusjonen av adjektivisk suffiksavleiing på *-bar*. (Jamfør nylagingar som *diggbar* og *zoombar*). Her etterlyser meldaren ei opplysning om at “det norske suffikset *-ande* [...] svarar mest heilt opp til *-bar* [...]” (sst.).

Det stemmer nok at adjektiv på *-ande* i mange tilfelle svarar til samrøtte adjektiv på *-bar*, og det kunne ha blitt nemnt i det aktuelle avsnittet. Grunnen til at adjektiv på *-ande* likevel ikkje er omtalt, er at dei – i motsetnad til adjektiv på *-bar* – ikkje er klare nok døme på ordlagning. Ordformer på *-ande* inngår som partisippform i bøyingsparadigmet til mest alle verb. Dei kunne eventuelt ha blitt omtalt i bolken om kortavleiing, men slik blei det ikkje. Grunnen til det ligg mest i at det å bruke ei partisippform i adjektivisk funksjon skil seg frå det å lage eit nytt ord utan tillegg av suffiks, altså det vi ser i kortavleiingar som *e-poste* (verb) av *e-post* (substantiv).

Eit anna døme på at “norsken” blir tilsidesett til fordel for “norsk-dansken” i ordlagingsbolken, skal ifølge Johnsen (2019: 120) vere at det i omtalen av suffikset *-sl* blir nemnt at det “[i] einskilde tilfelle har [...] fortrent gamle lagningar på [...] *-(n)ad*, såleis i [...] *trivsel* m. for eldre *þrifnaðr* m.” (NSH I: 291). Setninga er nok ikkje heilt eintydig formulert, men meininga var at *trivsel* på eit tidspunkt hos somme språkbrukarar har erstatta *trivnad*. Det stemmer at *trivnad* framleis er i vanleg bruk i nynorsk ved sida av *trivsel*. Det står også i same avsnittet at det etter gammalnorsk tid òg har komme til ord på *-nad* i staden for eldre avleiingar, f.eks. *lydnad* (gno. *hlýðni* f.), *vågnad* (gno. *vágan*), men at suffikset nærare vår tid mest berre er nytta i (puristiske) avløyсарord i nynorsk, f.eks. *letnad* (for *lettelse*). Også Beito (1986: 114) konkluderer med at suffikset utover dette ikkje er produktivt.

Dei to siste døma Johnsen fører opp i denne delen av kritikken, er prefiksavleiing på *frum-* og *ov-*. Ifølge meldaren kan vi i NSH I på sidene 286–287 “lesa at det gamalnorske prefikset *frum-* ikkje lenger finst i ‘notidsnorsk’” (Johnsen 2019: 120). Nokså tidleg i ordlagingsdelen får ein vite at målet med framstillinga er “å granska mønster som kan reknast som meir eller mindre produktive” (NSH I: 273). Når det i oversynet på side 287 i NSH over substantivisk prefiksavleiing med hjelp av nedervde prefiks ikkje er ført opp nokon døme på avleiingar på *frum-* i notidsnorsk, så tyder det ikkje at sjølve prefikset ikkje finst i notidsnorsk, men at ordlagingsmønsteret truleg ikkje er produktivt lenger. Som Johnsen skriv, er det rett nok “[l]ike fullt [...] 60 oppslagsord med prefikset *frum-* i *Norsk ordbok*, og mange av dei er kjende frå målføra (NO 3: 870-874)” (Johnsen 2019: 120). Nokre av desse orda, f.eks. *frumkommunisme*, tyder på at prefiksavleiing på *frum-* kan ha hatt ei viss nylagingsevne også i moderne tid. Det er noko som burde ha blitt fanga opp i arbeidet med ordlagingsdelen, og som bør bli granska nærare fram mot ei eventuell ny utgåve av verket. Det same gjeld prefiksavleiing på *ov-*; så takk til Johnsen for å ha peikt på denne bresten.

Derimot tar meldaren i miss når han tolkar desse manglane som utslag av ei medviten tilnærming, ja nesten eit komplott, som gjekk ut på å ikkje ta omsyn til ovringar som er belagt i “norsken”, men ikkje i “norsk-dansken”. Det er altså ikkje slik at *-ande* og *ov-* har fått den omtalen dei har fått, fordi slike ord er “lite brukande i det norsk-danske skriftspråket” (Johnsen 2019: 121).

7.3 Genitiv (Johnsen 9.1)

Johnsen meiner det skulle vore meir og grundigare skrive om utviklinga av genitiven frå gammalnorsk. Det er lett å forstå han der, for dette er eit interessant emne. Men det har måtta tevla i kampen om tema som skulle takast opp til drøfting. Kritikken frå Johnsen for å bruke to eksempel frå tekstar av Absalon Pedersson Beyer som belegg på bruken av genitiv i norsk (i syntakskapittelet) kan vere relevant, men Beyer er ikkje fri for å bruke norske drag, f.eks. dobbel bestemt form (Lundeby 1965: 188).

Men om drøftinga av genitiv er kort, er det ikkje rett at det i NSH I er hevda at “genitiven lever att frå gamalnorsken, berre at bruket har gått frå å vera ei ekte kasusending til å verta eit slikt klitikon (s. 245, 420–421)” (Johnsen 2019: 119). På s. 245 i NSH I står det faktisk at den nye konstruksjonen

har ... fått meir leksikalsk innhald (om lag same som possessivet *min/din/sin*), og det er mindre tett knytt til ordstommen. Det inneber òg at possessivklitikonet har eit snevrare bruksområde enn genitiv hadde som kasus. Som det går fram av namnet, er det berre nytta om tilhøyrsløse.

Denne omtalen ser vi òg seier noko om det semantiske innhaldet i den nye konstruksjonen, så påstanden om at teksten berre seier noko om det formelle uttrykket, stemmer ikkje. At innhaldet er omtalt som tilhøyrsløse, kjem av at nemninga eigedoms-genitiv blir for snever, sjølv om dei fleste brukstilfella gjeld eit eigedomsforhold. Særleg i kontrastiv bruk kan det semantiske området tøyast litt lenger enn ‘eigdom’. Då kan det heite både *kattens klør* og *mora si farge*, og dette vidare betydningsområdet kan ein få fram med det foreløpig svakt definerte, men romslegare ‘tilhøyrsløse-genitiv’. Kvar dei semantiske grensene nøyaktig går for denne bruken i norske dialektar, er enno ikkje godt nok utforska.

Johnsen siterer òg Ivar Aasen frå *Norsk grammatik* om at s-genitiv ikkje finst i norsk:

De forskjellige gamle Genitiver [...] ere overalt bortfaldne [...]. Kun i Sammensætninger og visse Talemaader findes Spor [...] (1997: 174–175). ...

Genitiver [...] ere [...] i Almindelighed fremmede for Dagligtalen, som i disse Tilfælde udtrykker Genitiv ved en Omskrivning enten med en Præposition (til, aat, av) eller et tilføjet Pronomen (sin, hans, hennar) (1864: 163).

Det er interessant at Aasen her har tatt feil, og samtidig er det han som først dokumenterte at s-genitiven faktisk finst i norsk. Det gjorde han i notata sine våren 1845 da han oppheldt seg i Telemark, for tilhørsleuttrykk med ‘s’ er eit drag som det finst ein del av i telemål og særleg i aust-egdemål, som i ‘dotteras hus’ og ‘huset Olavs’. Men her høyrer det med at Aasen mistolka observasjonane sine og rekna denne s-genitiven som påverknad frå dansk skriftmål (nemleg “dannede efter Skriftsproget”, jf. Bondevik o.fl. 1997: 56). Det er urimeleg, for dansk hadde ikkje genitivsuttrykk der eigaren kunne stå både framom og etter eigeommen som i dei nemnde eksempla. Denne syntaktiske konstruksjonen må vere nedarva frå gammalnorsk. Men Aasen var mest opptatt av morfologien, nemleg at s-en blei brukt ved ord som i gammalnorsk måtte ha heilt andre endingar, f.eks. ved ‘dotter’, og dermed var det ikkje “ægte”, slik han uttrykker seg når han tar opp att same dokumentasjonen i *Det norske Folkesprogs Grammatik* (1848). Som vi såg i sitatet ovanfor frå *Norsk Grammatik*, tar han ikkje ein gong med desse funna i 1864-boka. Aasen var nemleg ikkje opptatt av kreativiteten i mellomnorsk der genitivsmønsteret blei sterkt omskipa, som nemnt ovanfor. Dessutan kjente han heller ikkje til det større nordiske mønsteret i omlegginga av genitiven både semantisk og strukturelt, der i alle fall færøysk, norsk, älvdalsk og norrlandsk viser felles utvikling i mangt og gjer det rimeleg at s-konstruksjonen òg kan finnast i norsk uavhengig av dansk.

Johnsen refererer Indrebø (2001: 235) slik: “I nynorsk er genitiv eit reint skriftspråksfenomen” (Johnsen 2019: 120). Men heller ikkje dette referatet er til å lite på, for det Indrebø skriv s. 235 er at “genitiv [er] nytta meir i nynorsk skrift”, og den formuleringa kjem etter at han så vidt har vore innom genitivsbruken i telemålet. (I praksis overprøvde og underkjente altså Indrebø her konklusjonen hans Aasen.) Men den semantiske innsnevringa i bruken seier ikkje Indrebø noko om. Trass i alt er det meir presist det ein finn i NSH I.

7.4 Trykkfeil og mindre mistak

Johnsen kommenterer fleire mindre mistak i framstillinga, og desse merknadane kan bli nyttige for arbeidet med å lage ei revidert utgåve av verket. Stundom verkar det derimot som om meldaren har vore litt i ivrigaste laget med å peike på feil og lyte. Såleis meiner meldaren f.eks. at ein får tru det er ein trykkfeil når det “står på side 294 at suffikset *-semd* i gamalnorsk er framhaldet av **-ip*

i urnordisk” (Johnsen 2019: 103). Det urnordiske suffikset **-ip* kjem i gammalnorsk til uttrykk som *-ð* i f.eks. ord som *fegrð* f. ‘venleik’ (til *fagr* adj. ‘fager, ven’). Her har vi fått ein vokalskilnad i rota, noko som indikerer at avleiinga kom til før synkopetida, og at eit eldre **fagriþō* blei til *fegrð*. Omlyd og/eller bryting av rotvokalismen i substantivet i mange slike ordpar har ført til at det lydlege sambandet mellom adjektivet og substantivet er svekt i gammalnorske ordstrukturmønster. Denne tilsøringa og det at suffikset har mist vokalen sin, har truleg bidratt til at ordlagingsmønsteret alt i gammalnorsk tid var uproduktivt (jf. Seip 1924). Det er grunnen til at det i figur 5 på side 294 ikkje er teikna inn eit beinveges framhald av det urnordiske suffikset **-ip* i gammalnorsk. Derimot kan suffiksavleiingsmønsteret seiast å ha bevart ei viss nylagingsevne heilt fram til vår tid, nemleg i meir eller mindre puristiske nynorske avløysingar på *-semd* til adjektiv på *-sam* (f.eks. *nøysemd* f. av *nøysam*; jf. Widding 1953). Sluttkonsonanten *d* i orda på *-semd* går sjølvstilt tilbake på *-ð* i gammalnorsk og *-ip* i urnordisk.

Ein alternativ måte å analysere dette ordlagingsmønsteret på er å seie at vi har å gjere med suffiksavleiing på *-d* av adjektiv på *-sam*. Grunnen til at mønsteret i figuren likevel er representert med *-semd*, er at ein da unngår å måtte inkludere vokalskifte i ordlagingsstammen frå */a/* til */e/* som del av ordlagingsprosessen. Slikt vokalskifte finn ein nemleg elles ikkje i produktive ordlagingsmønster i notidsnorsk. I ordlagingsdelen er mønsteret *-sam* → *-semd* derfor analysert som såkalla avleiing med suffiksbyte (jf. Thorell 1981: 78f.). Dette burde det ha stått meir om i ordlagingsdelen, men at suffikset *-semd* i gammalnorsk er framstilt som framhaldet av **-ip* i urnordisk, er altså ingen trykkfeil.

I bolken om substantivbøying er det eit avsnitt om endinga i ubestemt form fleirtal av inkjekjønnsord (NSH I: 248). Her er nokre målføre plassert langs ein skala som gjennom synkron variasjon skal illustrere ei endring frå eit system der alle typar inkjekjønnsord manglar ending i ubestemt fleirtal (f.eks. *hus*, *bord*, *lerret*, *eple*, *embete*), til eit system der alle typar inkjekjønnsord har ei ending (f.eks. *huser*, *border*, *lerreter*, *epler*, *embeter*). I denne skjematisk framstillinga er det første systemet representert ved nynorsk, mens nokre vikkværske målføre og egdske kystmål representerer det andre systemet, eller som det står i boka (s. 248): “I motsett ende av skalaen finn vi særleg vikkværske målføre og egdske kystmål der den nye klassen med endingar har vorte einerådande.” Johnsen sin kommentar til dette er at “det finst ikkje noko målføre i landet der det er tilfellet, noko målførebøker og *Målføresynopsisen* greitt fortel oss” (Johnsen 2019: 103). Her er det Johnsen som tar feil. Ordet *einerådande* siktar her til at det finst mål-

føre der inkjekjønnsord av alle dei diskuterte typane, dvs. einstava og fleirstava sterke og tostava og fleirstava linne substantiv, har ei ending i ubestemt fleirtal. Dette får ein stadfest i *Målføresynopsisen*, og det er òg slik det blir framstilt i (nokre) lærebøker (f.eks. Skjekkeland 1977: 83; Skjekkeland 2005: 99f.). I tillegg til vikværske målføre og egdske kystmål finn vi gjennomført fleirtalsending i ubestemt form av inkjekjønnsord også i tradisjonelt saltmål (jf. Brekke 2000: 68f.).

8 Ordforrådet (NSH I kap. 5)

Ein kritikk av dette kapittelet er at det fortel så mykje om kvar orda opphavleg kom frå, i staden for å seie kva språk dei kom ifrå til norsk, for dét kan vere vel så interessant for norsk språkhistorie. Det har noko for seg, og forfatternen til kapittelet er innoem temaet fleire gonger. Men å gå etter kvart ord på denne måten er ei forskingsoppgåve som ingen har utført, og det er for mykje forlangt at kapitelforfattaren skal bygge opp framstillinga etter kvar orda har hatt siste “mellomlandinga” før dei kom inn i norsk språk.

Denne kritikken om siste mellomstasjon for importorda blir paradoksal når Johnsen sjølv er opptatt av at orda som kjem inn i Indre Østfold, er danske. Dei aktuelle orda som har komme inn dei siste par hundreåra, har neppe komme direkte frå dansk (sjå nedanfor). Dei har meir sannsynleg komme frå kontakt med talemålet i norske byar og med skriftmålet brukt i norske kontekstar. Desse orda, f.eks. *gjerde*, *vindu* og *glede*, har altså mest sannsynleg hatt ei mellomlanding innanlands, og det er den som er interessant når ein skal forstå kreftene bak endringa. Det er ikkje nokon innebygd eigenskap ‘dansk’ i desse orda som gir noka rimeleg forklaring.

På side 114 skriv Johnsen at det er “bokmålet som styrer utskiftinga av ordtilfanget i dei norske målføra”, og sidan han meiner at bokmål er dansk, er konklusjonen at det går for seg “ei avnorsking og fordansking av ordtilfanget.” Det siste poenget her har vi før kommentert som lite interessant viss ein vil forstå språkhistoria ut frå den synkrone funksjonen som språket har.

Dessutan er påstanden om at “bokmålet styrer”, for sterk og for lettvin. Også i ordforrådet er kraftspelet i endringsprosessen meir komplisert; det er inga einvegskøyring frå bokmål inn i talemålet. Ein må ev. òg sjå etter kor mykje bokmålet har tatt opp av norske folkemålsord, og ein må sjå etter kva som kjem inn i talen uavhengig av skriftmålet. Igjen er nok empirien meir komplisert enn det teorien hans Johnsen kan gjere greie for.

Johnsen har sjølv laga ein liten studie av ordforrådet i ordsamlinga hans Wilse (1780) frå “Spydeberg og viidere”, som det heiter i boktittelen, og Johnsen har sett på den utskiftinga i ordforrådet som må ha komme etter 1780. Denne utskiftinga skal vise kor stor danskpåverknaden har vore etter Wilse laga boka. Johnsen spør seg ikkje om Wilse kan ha vore ute etter å dokumentere det mest særmerkte ordforrådet, og at andre alternativ (altså nyare ord og ordformer) godt kan ha vore innkomne allereie på hans tid, men vore rekna som uinteressante i denne samanhengen pga. at dei var så like velkjente danske ord. Dette er ein fundamental metodisk svikt som gjer resultata som Johnsen meiner å ha funne, mindre sætande. Danskane Wilse var nettopp opptatt av det særnorske og det ekte, og han hadde som eitt av formåla med boka at ho kunne vere til hjelp “for Danske i Omgang med den Norske Almue”. Da brydde han seg ikkje om å ta med ev. levande ord som var felles med danskane.

Lista Johnsen har sett opp på side 115 over danske “lånord” i Indre Østfold, inneheld forresten òg tilfelle som ikkje er heilt ut lånord, men heller lånte former med stor stammelikskap som *drøy* for *dryg*; og *rød* for *raud* kunne òg ha utvikla seg på norsk frå ei nøytrumsform med monoftongering ved vokalforkorting: *røtt*. Her kunne det altså vore grunn for fleire modifikasjonar; men det er eigentleg ikkje det sentrale i denne diskusjonen.

Johnsen verkar lite opptatt av å halde seg til gjennomførte granskingar. Han brukar siste del av artikkelen til å greie ut om korleis han ser for seg at nye språktrekk oppstår, og korleis språktrekk spreier seg frå ein dialekt til ein annan. Her brukar han i stor grad introspeksjon i kritikken av ordforrådskapittelet, som når han på s. 110 slår fast at “dette ordet [eta] vert utskift med lånordet *spise* no om dagane.” Det er her vanskeleg å ta tungt på kritikken mot at kapittelforfattaren Tor Erik Jenstad (NSH I: 455) har nemnt at *eta* er motstandsdyktig mot endring, når Johnsen sjølv ikkje kan vise til meir vitskaplege granskingar.

9 Tilvisingar

Meldaren etterlyser fleire tilvisingar i verket. Han meiner at forfattarane, bortsett frå Endre Mørck, i alt for liten grad viser til “kvar dei har henta opplysningane sine ifrå, so at lesarane kan gå til kjeldene sjølve og etterprøva det som står der” (Johnsen 2019: 126). Også her tar Johnsen for hardt i. Til dømes er delane Konzett har skriva i morfologikapittelet, spekka med tilvisingar, også til eldre litteratur som korkje Seip eller Indrebø viser til. Eit unntak er bolken om substantivbøying, som i stor grad bygger på Mørck (2013), som igjen bygger på fleire tidlegare utgreiingar, noko som det tydeleg er opplyst om i NSH I (s.

254). På eit vis blir Johnsen her råka av sin eigen kritikk, for han viser ikkje til kor han saknar tilvisingar.

Vi meiner sjølve det er svært mange faglege referansar i NSH I. Men dei som står der, skal ikkje tolkast slik Johnsen ser ut til å gjere. Når vi har sett inn referansar i parentes visse stadar i tekstane, er det for at lesaren skal kunne finne annan viktig litteratur om det aktuelle temaet. Det er altså ei hjelp for den lesaren som er spesielt interessert og vil grave vidare. Johnsen oppfattar det tydeleg slik at ein referanse i ein tekst betyr at tekstforfattaren har henta framstillinga si frå publikasjonen det blir referert til, og at forfattaren går god for framstillinga i den refererte publikasjonen. Men viss det er eit poeng å framheve at ein gitt person har utvikla ein teori eller ein idé, skal dét komme fram i sjølve formuleringane (f.eks. “Som Johnsen skriv ...”). Men så lenge det ikkje er formulert slik, er det forfattaren som tar det fulle ansvaret for innhaldet. Dette er normal praksis i faglitteratur.

Eit slikt tilfelle har vi f.eks. når det gjeld referansen til Sandøy (1994) i kap. 2. Den impliserer ikkje at Kristoffersen stør sjølve analysen hans Sandøy. Analysen i avsnittet ber så vidt vi kan sjå, heller ikkje spor av den som Sandøy legg fram i artikkelen sin. Referansen er tatt med for å vise at denne typen ord har vore analysert før. Den nemnde artikkelen av Sandøy er nok einaste historisk-fonologiske analysen av supertunge stavingar i gammalnorsk. At analysen til Sandøy er “sær”, får stå for Johnsen si rekning; og at ein ikkje skal referere til analysar som er ukjent for dei fleste lesarar, i ei bok som nettopp har som mål opplyse lesarane, er eit underleg og lite fruktbart prinsipp.

Sandøy har i bolk 8.3 i kap. 1 framstilt eit perseptorisk vilkår for at fremre vokalar oftast er urunda og bakre oftast runda, og den framstillinga er det sjølv-sagt Sandøy som går god for. Men han viser til at Keith Johnson (2012) på sidene 111–119 gir ei drøfting som er relevant i denne samanhengen. Bokmeldaren Sverre Stausland Johnsen prøver på s. 83 å la det sjå ut som om Sandøy har misforstått eller feilreferert fonetikaren Johnson med å antyde ei motsetning med å innleie til eit Johnson-sitat slik: “... men her er det Johnson skriv: ...”. For det første er det som sagt Sandøy som er ansvarleg for denne framstillinga i NSH I, og for det andre har meldaren faktisk henta dette Johnson-sitatet sitt frå s. 142, som er i eit anna kapittel hos Keith Johnson enn det Sandøy viser til, jf. sidetala ovanfor.

Referansen til Anderson & Bugge (2015), som vi nemnde ovanfor, føyer seg inn i same mønsteret om å tolke meir inn i referansane enn at dei er ei hjelp til vidare lesnad.

10 Avslutning

Johnsen introduserer artikkelen sin som “ein grann omtale og gjennomgang av det første bandet i verket *Norsk språkhistorie*” (Johnsen 2019: 77). Av ein “grann” (= ‘grundig’) omtale på om lag 60 sider bør ein kunne vente at meldaren presenterer innhaldet i boka på forfatarane sine premisser slik at lesaren får danna seg eit bilde av kva boka handlar om, og kva vinklingar forfatarane har valt. Ikkje minst gjeld det dei punkta meldaren vil kritisere. Denne lange meldinga gir ein gjennomgåande svært knapp presentasjon av innhaldet i boka. Ho kan neppe kallast grundig; dei stadige grove feila i referata frå både NSH I og andre refererte publikasjonar understrekar òg det.

Ein meldar skal sjølvsagt gi eit oversyn over både kritikkverdige og rosverdige sider ved det omtalte verket. Kritikk manglar det ikkje på, men Johnsen er lite raus til å framheve positive sider ved arbeidet. Det positive blir ofte berre nemnt i korte, generelle vendingar (f.eks. slik: “[i] heilo er [...] gjennomgangen god, men det er heller mange mistak [...]”; Johnsen 2019: 102). Godorda kan verke som reine pliktøvingar utan presis referanse.

Det er sjølvsagt nær på ei umogleg oppgåve å gi ein solid fagleg og kritisk omtale av ei bok der så mange spesialiserte disiplinar er representert. Når vi no har gått igjennom omtalen, ser vi at han er full av mange mistak om både “mange” og “grove mistak” (Johnsen 2019: 79, 127).

Både meldaren og redaktøren av NLT ville elles ha hatt nytte av å lese det som står om “negative reviews” i retningslinjene for bokmeldingar i tidsskriftet *Language*, eit av dei fremste internasjonale språkvitskaplege tidsskrifta (<https://language.org/index.php/language/book-reviews>).

Litteratur

- Anderson, Ragnhild & Edit Bugge. 2015. Dialect and other explanatory factors in subconscious verbal guise tests. *Acta Linguistica Hafniensia* 47-2, 244–267.
- Beito, Olav T. 1986. *Nynorsk grammatikk. Lyd- og ordlære*. 2. utgåve. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Berger, Peter R. & Thomas Luckmann. 1966. *Den samfundsskabte virkelighed. En videnssociologisk afhandling*. København: Lindhardt og Ringhof.
- Brekke, Olga. 2000. *Saltendialekten. En grammatikk*. Fauske: Skjerstad og Fauske bygdeboknemnd.
- Bugge, Edit. 2018. Attitudes to variation in spoken Faroese. *Journal of Sociolinguistics* 22/3: 2018, 312–330.

- Bloomfield, Leonard. 1935. *Language*. London: George Allen & Unwin.
- Bondevik, Jarle, Oddvar Nes & Terje Aarset (red.). 1997. *Målsamlingar frå Christiansands og Agershuus Stifter av Ivar Aasen*. (Skrifter frå Ivar Aasenselskapet. Serie A. Tekster nr. 4.) Bergen: Norsk Bokreidingslag.
- Dalen, Arnold. 2008. Trøndermåla frå vår tid og tilbake til reformasjonen. I Arnold Dalen mfl., *Trøndersk språkhistorie. Språkforhold i ein region*. Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab. Skrifter 2008, 3. Trondheim: Tapir, 13–140.
- Haugen, Einar. [1969]. *Riksspråk og folkemål. Norsk språkpolitikk i det 20. århundre*. Oslo: Universitetsforlaget. – Engelsk originalutg. 1966: *Language conflict and language planning. The case of modern Norwegian*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Hernes, Reidunn. 2005. Kvar i verda finst språket? Ei drøfting av sosiolingvistikken sitt studieobjekt – i spenningsfeltet mellom individ og kollektiv. *Målbryting* 7, 145–168.
- Indrebø, Gustav. 2001. *Norsk Målsoga*. 2. utg. ved Johan Anthon Schulze. Bergen: Norsk bokreidingslag. – 1. utg. 1951 ved Per Hovda & Per Thorson. Bergen: [Norsk bokreidingslag].
- Johnsen, Sverre Stausland. 2015 a. Språkendingar langs Oslofjorden. I Helge Sandøy (red.): *Talemål etter 1800. Norsk i jamføring med andre nordiske språk*. Oslo: Novus, 125–158.
- Johnsen, Sverre Stausland. 2015 b. Dialect change in South-East Norway and the role of attitude in diffusion. *Journal of Sociolinguistics* 19/5: 612–642.
- Johnsen, Sverre Stausland. 2019. Grunnleggjande spørsmål om språkending og norsk språkhistorie. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*: 77–138.
- Johnson, Keith. 2012. *Acoustic and auditory phonetics*. 3. utg. Malden, Mass.: Wiley-Blackwell.
- Kristiansen, Elsa. 1995. *Holdninger til vikværsk. En kvantitativ analyse av skoleelevers holdninger til noen trekk i drammensdialekten*. Hovudoppg. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Kristiansen, Tore. 2009. The macro-level social meanings of late-modern Danish accents. *Acta Linguistica Hafniensia* 41, 167–192.
- Kristoffersen, Gjert. 2000. *The Phonology of Norwegian*. Oxford University Press.
- Kristoffersen, Gjert. 2011. Quantity in Old Norse and modern peninsular North Germanic. *Journal of Comparative Germanic Linguistics* 14, 47–80.

- Larsen, Amund B. 1885. Oversigt over de trondhjemske dialekters slægtskabsforhold. *Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab. Skrifter* 1885: 37–117.
- Lid, Hallvard. 2015. “Men Odda e’jo da naturle’sentere’fj’oss, dao” *Ei sosiolingvistisk gransking av variasjon og endring i dialekta i Ullensvang herad*. MA-oppg. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Lundeby, Einar. 1965. *Overbestemt substantiv i norsk og de andre nordiske språk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Milroy, James. 1992. *Linguistic variation and change. On the historical sociolinguistics of English*. (Language in society, 19.) Oxford: Blackwell.
- Mørck, Endre. 2013. Mellomnorsk språk. I Odd Einar Haugen (red.). *Handbok i norrøn filologi*. Bergen: Fagbokforlaget, 640–689.
- Mæhlum, Brit (red.). 2018. *Praksis*. Norsk språkhistorie, hovudred. Helge Sandøy & Agnete Nesse. Bd. 2. Oslo: Novus.
- Målføresynopsisisen. URL: <http://inger.uib.no/perl/search/search.cgi?appid=145&tabid=2165>.
- Nesse, Agnete (red.). 2018. *Tidslinjer*. Norsk språkhistorie, hovudred. Helge Sandøy & Agnete Nesse. Bd. 4. Oslo: Novus.
- Neteland, Randi. 2014. *Koinéforming av industristedtalemål. En sosiolingvistisk studie av språkutviklingen i Sauda og Årdal de siste hundre årene*. Doktoravh. Bergen: Universitetet i Bergen. Digitalt: bora.uib.no/handle/1956/8834
- Neteland, Randi. 2019. *Koine formation and society. A sociolinguistic study of migration, dialects, and norms in Norwegian industrial towns*. Lanham–Boulder–New York–London. Lexington Books.
- NO = *Norsk ordbok*. 1966–2016. Ordbok over det norske folkemålet og det nynorske skriftspråket. Red. av Alf Hellevik ofl. 12 bd. Oslo: Det Norske Samlaget.
- NSH I = Sandøy 2016.
- Nornes, Marianne Valeberg. 2011. *Bergensk i Bergenhus. Ei sosiolingvistisk oppfølgingsgransking av talemålet i Bergenhus bydel*. Masteroppg. Bergen: Universitetet i Bergen. Digitalt: folk.uib.no/hnohs/DEP/MarianneNornes.pdf, søkt 03.01.2014.
- Paul, Hermann. 1920. *Prinzipien der Sprachgeschichte*. 5. utg. Halle a. S.: Max Niemeyer.
- Ringe, Don. 2006. *A linguistic history of English. Volume I. From Proto-Indo-European to Proto-Germanic*. Oxford: Oxford University Press.

- Sandøy, Helge. 1994. The nature of ‘overlong syllables’ in the Scandinavian languages. I W.U. Dressler, M. Prinzhorn & J.R. Rennison (red.): *Phonologica. Proceedings of the 7th international phonology meeting 1992*. Torino: Rosenberg & Sellier, 233–242.
- Sandøy, Helge (red.). 2016. *Mønster: Norsk språkhistorie, hovudred. Helge Sandøy & Agnete Nesse*. Bd. 1. Oslo: Novus.
- Seip, Didrik Arup. 1924. Om vilkårene for nedertyskens innflytelse på nordisk. I *Festskrift tillägnad Hugo Pipping på hans sextioårsdag den 5 november 1924* (= Svenska litteratursällskapet i Finland 175). Helsingfors: [Mercators tryckeri], 472–477.
- Seip, Didrik Arup. 1955. *Norsk språkhistorie til omkring 1370*. 2. utg. Oslo: Aschehoug. – 1. utg. 1931.
- Siegel, Jeff. 1985. Koines and koineization. *Language in Society* 14: 357–378.
- Skjekkeland, Martin. 1977. *Målføre og skriftmål*. Oslo/Bergen/Tromsø: Universitetsforlaget.
- Skjekkeland, Martin. 2005. *Dialektar i Noreg. Tradisjon og fornying*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Sommerfelt, Alf. 1935. *Sproget som samfundsorgan*. Oslo: Stenersen.
- Thorell, Olof. 1981. *Svensk ordbildningslära*. [Stockholm]: Esselte studium.
- Tjelmeland, Liv Torunn. 2016. *Språket i Åkrafjorden – ei sosiolingvistisk granskning av dialekten i to fjordbygder*. MA-oppg. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Torp, Arne. 1973. Om genitivsomskrivninger og -s-genitiv i norsk. En syntaktisk og dialektgeografisk undersøkelse av possessivuttrykk i sørnorske dialekter i jamføring med nordiske og andre germanske språk. *Maal og Minne* 3–4, 124–150.
- Trudgill, Peter. 1986. *Dialects in contact*. Oxford: Blackwell.
- Trudgill, Peter. 2011. *Sociolinguistic typology. Social determinants of linguistic complexity*. Oxford: Oxford University Press.
- Ulland, Harald. 1984. Det bergenske ego. Om formene eg, e og jei i bergensk. I Helge Sandøy (red.): *Talemål i Bergen* 3. Bergen: Nordisk institutt, Universitetet i Bergen.
- Vikør, Lars. 1999. Austlandsmål i endring. I Turid Kleiva ofl., *Austlandsmål*. Oslo: Samlaget, 13–48.
- Weinreich, Uriel, William Labov & Marvin I. Herzog. 1968. Empirical foundations for a theory of language change. I Winfred P. Lehmann & Yakow Maliel (red.): *Directions for historical linguistics. A symposium*. Austin – London: University of Texas Press, 95–199.

- Widding, Ole. 1953. Endelserne -semd og -semi i norrønt sprog. *Maal og Minne*, 23–31.
- Wilse, J[acob] N[icolaj]. 1780. *Norsk Ordbog eller Samling af Norske Ord i sær de som bruges i Egnen af Spydeberg og viidere paa den Østre-kant af Norge, med Forerindring om Mundarten, samt Tillæg af nogle Egnens Ord-sprog og Egen-Navne*. Kristiania: S.C. Schwach.
- Aasen, Ivar. 1848. *Det norske Folkesprogs Grammatik*. Kristiania.
- Aasen, Kristine Nymark. 2011. *Stavanger-dialekten 30 år etter. Ei sosiolingvistisk oppfølgingsgransking av talemålet i Stavanger*. MA-oppg. Bergen: Universitetet i Bergen.

Summary

This is an answer to Sverre Stausland Johnsen's review article in *NLT* 1-2019 which is a discussion of NSH I (*Mønster*), the first volume of the four volume *Norsk språkhistorie* (Norwegian language history). The editors and the authors thank Johnsen for having pointed out some mistakes in the volume. However, his review contains a considerable number of misreadings and poorly founded claims. At the outset, we regard his etymological approach to the concepts of Norwegian and not-Norwegian as unproductive and severely outdated. Today, the goal of any history of a language must be to gain insight into how language works synchronically at any historical stage and into *all* the driving forces behind the changes that has led to its present state. We also argue that Johnsen's alternative explanations (he calls them 'doctrines') are too shallow to be able to account for the many patterns of changes demonstrated in empirical research. His principle of simplicity (i.e. Occam's razor's principle) cannot overrule the much more fundamental principle that theories and assertions must be plausible and be able to account for all relevant observations. His criticism levelled against our discussion of language attitudes demonstrates that he ignores – without arguing against it – the distinction between conscious and sub-conscious attitudes, which is central in sociolinguistics and a prerequisite for the reasoning in NSH I.

Helge Sandøy
Nordisk, LLE,
Universitetet i Bergen
Boks 7805, 5020 Bergen
helge.sandoy@uib.no

Philipp Conzett
Universitetsbiblioteket
UiT Noregs arktiske universitet
Postboks 6050 Langnes, 9037 TROMSØ
philipp.conzett@uit.no

Gjert Kristoffersen
Nordisk, LLE,
Universitetet i Bergen
Boks 7805, 5020 Bergen
gjert.kristoffersen@uib.no

Agnete Nesse
Nordisk, LLE,
Universitetet i Bergen
Boks 7805, 5020 Bergen
agnete.nesse@uib.no

NOTE FRÅ REDAKTØREN, JBJ:

Stykkjet til Sverre Stausland Johnsen vart tatt inn i tidsskriftet som ein vitskapleg artikkel og ikkje ei bokmelding. Det var av di det var altfor langt for ei vanleg bokmelding, og av di det var meir argumenterande enn det vi elles finn i slike meldingar. Det inneber at stykkjet stod saman med artiklane og ikkje meldingane, og ikkje minst at det vart fagfelleverdert anonymt av to ekspertar, i likskap med alle vitskaplege stykkje i Norsk Lingvistisk Tidsskrift.

Denne merknadsartikkelen har vi derimot ikkje fått fagfelleverdert. Vi tenkjer slik at det er fire fagfolk som saman har skrive ei fagfelleverdert bok, og at merknadene dei gir her, byggjer på det ein finn i boka.

Et grammatisk uttrykk for nærhet: psykologisk proksimale possessiver i norsk

Kari Kinn

Denne korte artikkelen diskuterer possessivkonstruksjoner som *Anne min*, som uttrykker psykologisk nærhet. Det argumenteres for at disse konstruksjonene er et proksimalt motstykke til psykologisk distale demonstrativer (Johannessen 2006 og senere arbeider), og at de kan analyseres som et eksempel på talerorientert betydning knyttet til syntaktiske trekk i kanten av fasene i den syntaktiske derivasjonen.

Nøkkelord: psykologisk proksimale possessiver, psykologisk distale demonstrativer, nominalfraser, talerperspektiv, faser

1. Innledning¹

Johannessen (2006, 2008a,b, 2012) viser at *han* og *hun* i norsk har en funksjon utover å være vanlige personlige pronomen. De kan ta et substantiv som refererer til et menneske som komplement, og uttrykke psykologisk avstand til dette mennesket; de kalles da psykologisk distale demonstrativer (PDD). Noen eksempler, hentet fra Johannessen (2008b) (originalt fra NoTa-korpuset, mine uthevinger), er gitt i (1):

- (1)
- a. men hva med han derre m leste du om *han tyskeren* som hadde kuttet utstyret av en fyr og spist det? (NoTa, M, 18)
 - b. du vet *han kjørelæreren* jeg har? (NoTa, F, 18)
 - c. *hun von der Lippe* hun e hadde lært seg skikkelig (NoTa, F, 80)
 - d. *hun dama* hun blei jo helt nerd da (NoTa, M, 18)

1. Jeg vil takke to anonyme fagfeller samt redaktør Janne Bondi Johannessen og redaksjonssekretær Signe Laake for konstruktive tilbakemeldinger. Artikkelen bygger på avsnitt 3.2 i Kinn (kommende).

Psykologisk distale demonstrativer brukes typisk når enten taleren eller adressaten ikke selv kjenner personen som omtales, eller når taleren vil uttrykke en negativ holdning til denne personen. I denne korte artikkelen vil jeg argumentere for at norsk også har et psykologisk *proksimalt* motstykke til psykologisk distale demonstrativer, altså et grammatisk uttrykk for psykologisk nærhet. Dette kaller jeg *psykologisk proksimale possessiver* (heretter forkortet PPP); et eksempel er gitt i (2).

- (2) Gratulerer med dagen *Sander vår!*
(Bursdagshilsen i blogg, 2010)²

Artikkelen er strukturert som følger: I del 2 presenterer jeg eksempler på PPP-konstruksjonen med egennavn og fellesnavn. I del 3 diskuterer jeg psykologisk proksimalitet som et syntaktisk trekk. Del 4 avslutter artikkelen.

2. PPP-konstruksjonen med egennavn og fellesnavn

PPP-konstruksjonen består av et substantiv og et etterstilt første persons possessivt pronomen.³ Konstruksjonen fungerer som en type kjælenavn; den brukes i kontekster hvor taleren vil uttrykke psykologisk nærhet og affeksjon. PPP-konstruksjonen ser ut til å primært forekomme som vokativ, og den nevnes kort av Julien (2016: 90): “The use of first person possessive pronouns in vocatives would be an interesting topic in itself, especially since it often appears to add a flavour of endearment to the utterance [...]” Lødrup (2011a, 2011b) viser eksempler på hva jeg vil regne som PPP-konstruksjoner i forbindelse med mer generelle diskusjoner av possessiver, men uten at den psykologisk proksimale betydningen tas opp. Utover dette har PPP-er, meg bekjent, ikke blitt diskutert mye i tidligere litteratur.⁴ Noen flere eksempler er gitt i (3):

-
2. <https://svingenslillehus.blogspot.com/2010/05/verdens-beste-sander-fyller-5-ar.html>, åpnet 7. juni 2018
 3. Jeg snakker om PPP-konstruksjonen uten å tillegge termen *konstruksjon* noen spesiell teoretisk betydning.
 4. PPP-konstruksjonen har likhetstrekk med det Halmøy (2016: 294ff) kaller “the Emotive Adjectival Construction” (EAC) (se også Opsahl 2009: 85). EAC består av et adjektiv og et substantiv i bestemt form (*snille damen*), og kan, som PPP, uttrykke psykologisk nærhet eller hengivenhet. Det er imidlertid noen viktige forskjeller mellom EAC og PPP: Mens EAC kjennetegnes av å inneholde et adjektiv, må ikke PPP nødvendigvis inneholde noen modifierende ledd utover det etterstilte possessivet. Dessuten kan EAC også brukes til å uttrykke negative følelser (*dumme damen*) (Halmøy 2016: 296).

- (3) a. Natt'a, *Anne min*. Jeg får vel kalle deg det?
(Fra romanen *Størst av alt*, Lillian Wirak Skow, 2010)
- b. *Søte Håkon vår* du fyller 8 år den 18. juni, hipp hurra for deg!
(Bursdagshilsen i *Avisa Nordland*, 2013)⁵
- c. Jeg vil for alltid bære med meg minne om deg *Kari min* i mitt hjerte (Minneord, 2017)⁶
- d. [...] du vil aldri bli glemst, *Godgutten min*
(Kennel-hjemmeside, 2015)⁷
- e. [...] Elsker deg masse *vennen min* :-)
(Tekstmelding sendt inn til radioprogram)⁸

I (3a–c) ser vi PPP-konstruksjonen med egennavn (personnavn); jeg regner (3d–e), med substantiver som i utgangspunktet er fellesnavn, også som PPP. Noen talere rapporterer at de ikke ville brukt PPP med egennavn selv, men det er lett å finne eksempler, og jeg antar at den psykologisk proksimale betydningen, eller “kjælenavneffekten”, er gjenkjennelig for alle norske morsmålstalere. Det intimitetsskapende ved PPP-konstruksjonen er spesielt tydelig i (3a), som er hentet fra en scene hvor et ungt par ønsker hverandre god natt. Den unge mannen spør eksplisitt om det er greit at han kaller kjæresten sin for *Anne min*; han vil altså ikke trå henne for nær ved å bruke PPP-konstruksjonen for tidlig.⁹

Det ser ut til at genuskongruens i PPP-konstruksjonen varierer, i det minste med egennavn: I (3a) brukes possessivet *min* sammen med et kvinnenavn, ikke hunkjønnnsformen *mi*, til tross for at både dialogen og teksten generelt oppviser et tregenussystem (det er mange eksempler på *ei* som ubestemt artikkel). Vi kan videre legge merke til at dersom substantivet i en PPP-konstruksjon er modifisert av et adjektiv, som i (3b), *søte Håkon vår*, er det ingen foranstilt bestemt artikkel (altså ikke dobbel bestemthet; **den søte Håkon vår*). Dette er et karakteristisk trekk ved PPP-konstruksjonen og vokativer mer generelt (se

5. <https://www.an.no/vis/personalia/greetings/3561747> (åpnet 22/11/2017).

6. <https://wang.vareminnesider.no/> (åpnet 22/11/2017, full URL utelatt).

7. <http://kennelulwazi.com/våre%20hunder/gandhi/index.html> (åpnet 22/11/2017).

8. <http://www.p4.no/underholdning/p4-lytternes-beste-kjerlighetsmeldinger/artikkel/336327> (åpnet 22/11/2017).

9. Det finnes tilfeller hvor et egennavn i PPP-konstruksjonen har bestemthetssuffiks (*Håkonen vår*). Häberg (2010:9), med referanse til Delsing (2003), omtaler dette suffikset som en postpropriell artikkel “brukt for å danne kjæleform av forenamm”. Mitt utgangspunkt er at det er possessivpronomenet og ikke bestemthetssuffikset som skaper kjælenavneffekten, ettersom det er tydelig at kjælenavneffekten kan oppstå uten at bestemthetssuffikset er til stede.

f.eks. Julien 2014), og det tyder på at disse ikke har noen DP-projeksjon (Lombardi 1994), siden den foranstilte bestemte artikkelen i norsk antas å være i D (Julien 2002, 2005).¹⁰

Det bør også nevnes at det er mulig å finne PPP-konstruksjonen i ikke-vokative kontekster, som i (4):

- (4) [...] ta godt vare på *Håkon vår*
(Kommentar på band-hjemmeside, 2011)¹¹

I denne artikkelen konsentrerer jeg meg imidlertid om PPP i vokativer, hvor den psykologisk proksimale lesningen ser ut til å oppstå obligatorisk i forbindelse med etterstilte første persons possessiver. I ikke-vokativer medfører ikke etterstilte første persons possessiver nødvendigvis noen spesiell effekt, i hvert fall ikke med fellesnavn; se eksempel (5):

- (5) Jeg skal besøke søsteren min.

Denne setningen kan brukes selv om taleren ikke vil uttrykke affeksjon for sin søster.

3. Psykologisk proksimalitet som en syntaktisk spesifisering

I det følgende vil jeg se nærmere på den psykologisk proksimale betydningen og hvordan den oppstår. Jeg vil argumentere for at den har bestemte syntaktiske forutsetninger og ikke kan tilskrives pragmatikk eller leksikalsk semantikk alene. Jeg vil til slutt komme med et analyseforslag.

10. Et annet element som antas å være i D er den preproprielle artikkelen som finnes i mange norske dialekter (*Jeg kjenner han Ola*) (Julien 2005). En anonym fagfelle spør om talere som bruker prepropriell artikkel kan kombinere denne med PPP-konstruksjonen (med egennavn). Ettersom prepropriele artikler generelt ikke forekommer i vokativer, kan dette kun testes i de mindre typiske tilfellene hvor PPP-konstruksjonen brukes uten å være vokativ (se eksempel 4). Av talerne jeg har spurt som snakker dialekter med prepropriell artikkel, var det ingen som selv aktivt brukte PPP med egennavn. Imidlertid uttalte flere av dem av dem at konstruksjonen hørtes mindre naturlig ut med prepropriell artikkel enn uten.

11. <http://www.torgeirogkjendisene.no/10/48/2/bangkok-og-cha-am-thailand-19-29-september/>, åpnet 28/11/2017

3.1 Syntaks vs. pragmatikk

Ut fra hva vi har sett så langt, kan man spørre seg om den psykologisk proksimale betydningen i PPP-konstruksjonen er rent pragmatisk. Med pragmatisk mener jeg at den er et utenomsyntaktisk fenomen som automatisk følger når visse substantiver (og da spesielt egennavn) kombineres med et første persons possessivt pronomen. Man kunne for eksempel tenke seg at den proksimale betydningen var konvensjonalisert som en følge av at man ikke kan eie andre mennesker, samtidig som ingen av de andre betydningene som possessiver vanligvis uttrykker er aktuelle (som slektskap eller forhold mellom del og helhet, Dixon 2010: 262). Imidlertid oppstår ikke den psykologisk proksimale lesningen i alle possessivkonstruksjoner: Hvis det possessive pronomenet er foranstilt, uteblir den. For å illustrere dette kan vi se for oss en situasjon hvor en høyt respektert person i en toppstilling skal gå av med pensjon, og en kollega skal holde tale. Taleren kunne godt tenkes å si setningen i (6a), med et foranstilt possessivt pronomen. Setningen i (6b), med et etterstilt possessiv, ville derimot ikke vært passende:

- (6) a. *Vår kjære Anne*, vi ønsker deg alt godt i årene som kommer.
 b. *#Kjære Anne vår*, vi ønsker deg alt godt i årene som kommer.

Setningen i (6b) er en PPP-konstruksjon, og den signaliserer for mye intimitet i den gitte konteksten. Dette problemet oppstår ikke i (6a) med et foranstilt possessiv. Dette tyder på at den psykologisk proksimale betydningen er syntaktisk betinget.

3.2 Syntaks vs. leksikalsk semantikk

Vi har sett eksempler på PPP-konstruksjonen både med egennavn og fellesnavn. Når det gjelder fellesnavn som godgutt og venn, (3d–e), kan man lure på om den psykologisk proksimale betydningen kun stammer fra substantivets leksikalske semantikk: Ofte har fellesnavn i PPP-konstruksjonen et kjælenavnaktig preg som gjør at de kan uttrykke affeksjon også når de ikke opptrer sammen med et etterstilt første persons possessiv.

Imidlertid er PPP-konstruksjonen også mulig med substantiver som ikke har affeksjon som noen inherent semantisk bestanddel; den psykologisk proksimale lesningen oppstår fortsatt. Dette er illustrert i eksempel (7):

- (7) Gratulerer masse med dagen lille *brannmannen vår!*
 (Bursdagshilsen i Fredrikstad Blad, 2014)¹²

12. www.f-b.no/vis/personalia/greetings/7330499 (åpnet 22/11/2017).

Dersom den psykologisk proksimale betydningen kun stammet fra substantivet, ville det være uventet å finne PPP-konstruksjonen med et substantiv som *brannmann*, som i (7).

Substantiver med et leksikalsk innhold som vanskelig lar seg forene med intimitet og affeksjon, fungerer dårlig i PPP-konstruksjonen. Sammenlikn (8a) og (8b):

- (8) a. Kom hit, kjæresten min!
b. #Gå bort, fienden min!

Her oppstår det en konflikt mellom substantivets leksikalske betydning og den syntaktisk betingede psykologisk proksimale betydningen.

3.3 Et analyseforslag

Et karakteristisk trekk ved PPP-konstruksjonen er at den gir uttrykk for talerens perspektiv; psykologisk nærhet angis med taleren som referansepunkt. Dette er typisk for uttrykk som, i vid forstand, har deiktisk betydning (se Diewald 2012: 454, med referanse til Bühler 1982[1934]). Det finnes flere formelle tilnærminger til talerens perspektiv, deiksis og talehandlinger (for eksempel Tenny & Speas 2003, Giorgi 2010, Haegeman & Hill 2013, Hill 2014, Sigurdsson 2014b, Wiltschko 2014, Wiltschko & Heim 2016, Biberauer 2018); disse fører på ulike måter videre Ross' (1970) performativ-hypotese (*performative hypothesis*). Jeg vil presentere en analyse inspirert av Sigurdsson (2014b), som knytter talerens perspektiv (og deiksis mer generelt) til trekk i kanten av setningens faser (*phases*, Chomsky 2001 og senere arbeider). Disse trekkene kan kalles kantlinkere (*edge linkers*). De viktigste kantlinkerne i vår sammenheng er følgende:

- (9) a. Λ_A , som representerer logoforisk agens (taleren).
b. Λ_p , som representerer logoforisk patiens (adressaten).

Ord, fraser eller morfemer som refererer til taleren eller adressaten (for eksempel første eller annen persons pronomen), står i en Agreement-relasjon til Λ_A eller Λ_p ; denne relasjonen forankrer referansen diskursen (se også Sigurdsson 2011, 2014a).¹³

13. En anonym fagfelle spør om hvordan kantlinkerne oppstår, og om det finnes uavhengig støtte for dem i andre språk. Innenfor Sigurdssons (2011, 2014b) rammeverk er Agreement med kantlinkere (enten de logoforiske kantlinkerne som

Et viktig poeng hos Sigurðsson er at det finnes kantlinkere i kanten av hver fase (selv om hver fase ikke nødvendigvis har et fullt sett); dette innebærer at vi kan regne med kantlinkere på to nivåer i setningen (CP- og vP-fasen). Det er blitt relativt vanlig å anta at også DP er en fase (se for eksempel Svenonius 2004, Julien 2005, Chomsky 2008: 143 og oversiktsdiskusjoner hos Frascarelli 2006 og Bošković 2012); i tråd med dette regner jeg med kantlinkere også i nominaler.¹⁴

Jeg følger Julien (2005), som foreslår følgende struktur for DP-er i skandinavisk (se Juliens bok for nærmere diskusjon):

(10) [DP... [CardP... [_αP... [_{nP}... [NumP... [NP...]]]]]]

Julien argumenterer for at fulle nominalfraser, i likhet med setninger, har to faser: I tillegg til DP er det en lavere fase, nemlig *nP*.¹⁵ *nP* er projeksjonen hvor bestemthetssuffikset har sitt opphav, mens foranstilte bestemte artikler ved dobbelt bestemthet, og også den psykologisk distale demonstrativen (PDD), spleises inn i D (Julien 2002, 2005, Johannessen 2008b).

Jeg nevnte innledningsvis at PPP-er er et proksimalt motstykke til PDD-er. For å sette de to fenomenene ytterligere i sammenheng vil jeg si noen ord om hvordan PDD-er kan analyseres (som en forlengelse av forslaget hos Johannessen 2008b), før jeg går videre til PPP-er.

PDD-er uttrykker som nevnt psykologisk avstand. Jeg foreslår at psykologisk avstand i forhold til taleren (eller adressaten) er syntaktisk representert på en måte som likner deiktisk genuskontroll (*deictic gender control*) (Sigurðsson 2014b: 185–186). Et eksempel på deiktisk genuskontroll er gitt i (11), fra is-

diskuteres her, eller Topic-trekk, som også er kantlinkere) en generell egenskap ved språk; de er en forutsetning for at definte argumenter skal få referanse. Det finnes flere syntaktiske fenomener som kan gjøres systematisk rede for om man antar kantlinkere (se Sigurðsson 2014a: 77ff for diskusjon). Et eksempel er langdistanserefleksiver i islandsk, som typisk viser til subjektet til et utsagnsverb i en oversetning (Thráinsson 2007: 148, 177 med videre referanser). Disse refleksivene, som tilsynelatende er bundet av en anteseden utenfor setningen (et brudd på Prinsipp A i tradisjonell bindingsteori), kan isteden analyseres som bundet av en kantlinker innenfor samme fase.

14. Av plasshensyn kan jeg ikke gå inn i diskusjonen om hvorvidt DP skal regnes som en fase (eller hvordan faser skal defineres), men helt generelt kan man si at faseanalysen er konsistent med de mange parallellene mellom nominaler og setninger som har vært observert i de siste tiårene (for eksempel Abney 1987, Szabolcsi 1989, Chomsky 2007: 25–26 og Wiltschko 2014).
15. Se også Cornilescu & Nicolae (2011), Simpson & Syed (2016), Syed & Simpson (2017) og Roberts (2017) om nominalfraser som to-fase-strukturer.

landsk, hvor et første persons entallspronomen (*ég*) utløser genuskongruens til tross for at pronomenet selv ikke har noen genusdistinksjoner (nominativsformen er *ég* uavhengig av hvem som er taleren, men formen på determinativet *sjálfur* varierer etter talerens kjønn).

- (11) *Ég gerði þetta sjálfur/sjálfr/*sjálft*
 jeg gjorde dette selv.M/F/*N
 ‘Jeg gjorde dette selv.’

[Islandsk, Sigurðsson 2014b: 185]

Deiktisk genuskontroll innebærer at de relevante kantlinkerne (Λ_A for taleren i (11)) er utstyrt med genusspesifikasjon som videreføres til pronomenet. I et eksempel som (11) har kantlinkeren verdien $\Lambda_{A/M}$ hvis taleren er mann og $\Lambda_{A/F}$ hvis hun er kvinne; verdien føres videre til pronomenet ved Agreement og gir genuskongruens (*sjálfur* for M, *sjálfr* for F; nøytrumsformen *sjálft* er utelukket). Jeg foreslår at PDD-er som uttrykker psykologisk distanse fra taleren på en liknende måte får sin psykologisk distale betydning via en kantlinker med spesifikasjonen $\Lambda_{A/PSYK-DIST}$.¹⁶ PDD-er står, som nevnt, i D (Johannessen 2008b), og jeg regner med at kantlinkeren $\Lambda_{A/PSYK-DIST}$ også hører til i denne funksjonelle projeksjonen.¹⁷ Strukturen er illustrert i (12):

- (12) han tyskeren
 [DP [D $\Lambda_{A/PSYK-DIST}$ han] [_nP [_n tyskeren]_i] [_{Num}P [_{Num} t_i] [_{NP} [_N t_i]]]]]

For PPP-konstruksjonen kan vi anta en liknende derivasjon, men med noen forskjeller. For det første vil den relevante kantlinkeren ha en *proksimal* spesifikasjon istedenfor distal; vi kan kalle den $\Lambda_{A/PSYK-PROKS}$. For det andre vil jeg foreslå at det ikke er DP-fasen, men nP-fasen som er den relevante for PPP-konstruksjonen (se Kinn (kommende) for mer diskusjon).¹⁸

16. Vi har sett at det i noen tilfeller er addressaten og ikke taleren som er referansepunkt for den psykologiske distansen. I disse tilfellene regner jeg med at det er kantlinkeren Λ_p og ikke Λ_A , som er spesifisert for psykologisk distanse.

17. Det kan presiseres at Sigurðsson opererer med en egen genus-kantlinker, G_a i kanten av DP-fasen, som overtar genusspesifikasjonen fra logoforiske kantlinkere i kanten av C. Jeg antar isteden at det er logoforiske kantlinkere (Λ_A og Λ_p) i alle fasekanter; dette innebærer at fasene i stor grad har en parallell struktur (Poletto 2006).

18. At den relevante kantlinkeren ikke er i D, følger naturlig av at PPP-konstruksjonen og vokativer generelt ikke har noen DP-projeksjon, som nevnt i avsnitt 2. Imidlertid argumenterer flere forfattere for en Voc-projeksjon på toppen av vokative nominal-

Etterstillingen av det possessive pronomenet kommer av at substantivet flytter fra N og opp til n , forbi possessivet som står i Spec-NP; dette er likt som i andre postnominale possessivkonstruksjoner (se (5) ovenfor) (Julien 2005: 143). Forskjellen er at det possessive pronomenet i PPP-konstruksjonen står i en Agreement-relasjon med $\Lambda_{A/PSYK-PROKS}$; slik oppstår den psykologisk proksimale lesningen. For illustrasjon, se (13); relasjonen mellom det possessive pronomenet og kantlinkeren er markert med pil:¹⁹

(13) Anne min

[_{nP} [_n $\Lambda_{A/PSYK-PROKS}$ Anne] [_{NumP} [_{Num} Anne] [_{NP} min_{A/PSYK-PROKS} [_N Anne]]]]

Det er verdt å merke seg at PPP-konstruksjonen betydningsmessig sett har likhetstrekk med diminutiver; det er vanlig at diminutiver brukes for å uttrykke affeksjon (se Jurafsky 1996 med videre referanser). Diminutiver er relevante fordi diminutivdannning gjerne analyseres som en prosess som finner sted lavt i det nominale domenet; Wiltschko (2006) lokaliserer diminutivsuffixet i f.eks. tysk og nederlandsk til n , en funksjonell projeksjon over N, sammenliknbar med n i strukturen jeg legger til grunn her. Jeg antar at PPP-konstruksjonen og diminutiver har strukturelle likheter på den måten at en kantlinker i n er involvert i diminutiver som uttrykker affeksjon, og at PPP-konstruksjonen oppstår via syntaktiske operasjoner som involverer det samme trekket. Parallellen mellom PPP-konstruksjonen og diminutiver finner en viss støtte i skriftspråket: Her ser vi at PPP-konstruksjonen i blant forekommer med en bindestrek mellom substantivet og possessivpronomenet, som i (14):²⁰

fraser (Hill 2007, 2014; Espinal 2013; Stavrou 2014; Julien 2014, 2016), og det er mulig at VocP er en fase (se særlig Bošković 2014 om definisjonen av faser). Likevel antar jeg altså her at det er den lavere nP -fasen som er mest relevant for PPP-konstruksjonen.

19. En anonym fagfelle bemerker at det er uklart hvorfor den psykologisk proksimale lesningen oppstår obligatorisk i vokativer, men ikke ellers. Her trengs det nærmere granskning, men svaret kan muligens ligge i samspillet mellom kantlinkere som koder taleren og kantlinkere som koder adressaten. Vokativer involverer nødvendigvis adressaten, og jeg går ut fra at det er en Agreement-relasjon mellom det vokative uttrykket og en adressat-kantlinker. Kanskje er taler-kantlinkeren i utgangspunktet ikke aktiv i vokativer, med mindre den er spesifisert for tilleggsinformasjon (som PSYK-PROKS), slik at første persons pronomen kun forekommer hvis de har en taler-relatert tilleggsbetydning. Et åpent spørsmål er hvordan prenominalt possessiver i vokativer deriveres, og om de har noen tilleggsbetydning.
20. Dette mønsteret har jeg kun sett med egennavn.

- (14) Gratulerer med dagen, kjære søte fine nydelige *Marianne-min*
(Bursdaghilsen på Facebook, 2017)

Bindestreken tyder på at språkbrukeren oppfatter en tett forbindelse mellom substantivet og possessivpronomenet; kanskje betyr det at possessivpronomenet i PPP-konstruksjonen er et diminutivsuffix (se for øvrig Lødrup 2011b og Svenonius 2017, som analyserer etterstilte possessivpronomen i Oslo-vestdialekten som suffikser).²¹

Likheten mellom PPP-konstruksjonen og diminutiver gjør det interessant å undersøke hvordan PPP-konstruksjonen forholder seg til *andre* diminutiver. Nærliggende eksempler er *-mor* og *-far*, som kan brukes som suffikser til å forme kjærlige diminutivformer av egennavn:

- (15) Hipp, hipp, hurra for verdens beste *Tone-mor!*
(Bursdagshilsen i Haugesunds Avis, 2014)²²

En del talere som godtar diminutivformer og PPP-konstruksjoner hver for seg, er negative til å kombinere dem, altså å bruke diminutivformer i PPP-konstruksjonen. Disse talerne oppviser et mønster som vist i (16):²³

- (16) a. Anne min [PPP-konstruksjon]
 b. Annemor [Diminutivform]
 c. ??Annemor min [Diminutivform brukt i PPP-konstruksjon]

Jeg foreslår at den tilsynelatende lavere graden av akseptabilitet i (16c) kan føres tilbake til derivasjonen vist i (13): Diminutivformen og det possessive pronomenet står i komplementær distribusjon fordi det ikke er mulig for begge å ha en Agreement-relasjon til $\Lambda_{A/PSYCH-PROX}$ samtidig.

21. Jeg forholder meg imidlertid kun til PPP-konstruksjonen her, ikke possessivpronomenet i andre kontekster.

22. www.h-avis.no/vis/personalia/greetings/7533159, åpnet 20. juni 2018

23. Dette er basert på uformelle svar fra norske morsmålsbrukere i miljøet rundt meg. Det finnes talere som godtar (16c), inkludert konsulent 2 i vurderingen av denne artikkelen, som riktignok bemerker at han eller hun måtte hatt genuskongruens på possessivet (*Annemor mi*). Mer forskning er nødvendig for å forstå variasjonen her.

4. Konklusjon og videre perspektiver

I denne korte artikkelen har jeg diskutert possessivkonstruksjoner som *Håkon vår* og *vennen min* i vokative kontekster (kalt PPP-er). Jeg har argumentert for at kjælenavneeffekten i slike uttrykk er syntaktisk betinget, og at disse possessivene derfor kan sees som et psykologisk proksimalt motstykke til psykologisk distale demonstrativer (PDD-er) (Johannessen 2006 og senere arbeider).

Jeg har ikke undersøkt den historiske bakgrunnen til PPP-konstruksjonen.²⁴ Men om vi antar at den psykologisk proksimale betydningen er en sekundær utvikling, kan den sees i sammenheng med endringsprosessen som har blitt beskrevet som *subjektifisering* (*subjectification*) (Traugott 1989; Traugott & Dasher 2002: 30; López-Couso 2010); subjektifisering innebærer utvikling av nye betydninger som involverer nettopp talerens perspektiv og holdninger. Subjektifisering karakteriseres gjerne som en semantisk endring hos enkeltleksemer, og har vært mest diskutert innenfor funksjonalistisk orientert litteratur. Imidlertid lar dette seg også godt analysere innenfor et formelt rammeverk som knytter talerens perspektiv tettere til syntaks, slik jeg har foreslått for PPP-konstruksjonen.

Referanser

- Abney, Steven. 1987. *The English Noun Phrase in its Sentential Aspect*. Cambridge, MA: MIT dissertation.
- Biberauer, Theresa. 2018. Peripheral significance: A phasal perspective on the grammaticalisation of speaker perspective. *Handout, Diachronic Generative Syntax* 20. York, 21. juni.
- Bošković, Željko. 2012. Phases in NPs and DPs. I Ángel J. Gallego (red.), *Phases. Developing the Framework*. Berlin: De Gruyter Mouton, 343–383.
- Bošković, Željko. 2014. Now I'm a phase, now I'm not a phase: On the variability of phases with extraction and ellipsis. *Linguistic Inquiry* 45-1, 27–89.

24. I tillegg å se nærmere på PPP-konstruksjonen i norsk hadde det vært interessant å studere de andre skandinaviske språkene, og da særlig dansk. Selv om dansk generelt ikke tillater etterstilte possessivpronomen, observerer Marianne Rathje i sin språkspalte i *Politiken* at dansker i sosiale medier bruker uttrykk som “manden min” og “barnet mit”, og at de selv forklarer at dette er “kjælenavnsagtigt og udtrykker hengivenhed.” (<https://politiken.dk/kultur/art6192603/Krummer-du-ogs%C3%A5-t%C3%A6r-n%C3%A5r-folk-talerom-manden-min>, publisert online 6. november 2017, åpnet 11. juli 2018). Jeg er ikke kjent med vitenskapelige publikasjoner som omtaler fenomenet i dansk.

- Bühler, Karl. 1982[1934]. *Sprachtheorie: Die Darstellungsfunktion der Sprache*. Stuttgart: UTB.
- Chomsky, Noam. 2001. Derivation by phase. I Michael Kenstowicz (red.), *Ken Hale: A Life in Language*. MIT Press, 1–53.
- Chomsky, Noam. 2007. Approaching UG from below. I Uli Sauerland & Hans-Martin Gärtner (red.), *Interfaces + Recursion = Language? Chomsky's Minimalism and the View from Syntax-Semantics*. Berlin: Mouton de Gruyter, 1–30.
- Chomsky, Noam. 2008. On phases. I Robert Freidin, Carlos Otero & Maria-Luisa Zubizarreta (red.), *Foundational Issues in Linguistic Theory*. Cambridge, MA: The MIT Press, 133–166.
- Cornilescu, Alexandra & Alexandru Nicolae. 2011. Nominal peripheries and phase structure in the Romanian DP. *Revue roumaine de linguistique* 56-1, 35–68.
- Delsing, Lars-Olof. 2003. Syntaktisk variation i nordiska nominalfraser. I Øystein Alexander Vangsnes, Anders Holmberg & Lars-Olof Delsing (red.), *Dialektsyntaktiska studier av den nordiska nominalfrasen*. Oslo: Novus, 11–64.
- Diewald, Gabriele. 2012. Grammaticalization and pragmaticalization. I Bernd Heine & Heiko Narrog (red.), *The Oxford Handbook of Grammaticalization*. Oxford: Oxford University Press, 450–462.
- Dixon, Robert M.W. 2010. *Basic Linguistic Theory*, bind 2, Grammatical Topics. Oxford: Oxford University Press.
- Espinal, M. Teresa. 2013. On the structure of vocatives. I Barbara Sonnenhauser & Patrizia Noel Aziz Hanna (red.), *Vocative! Addressing between System and Performance*. Berlin/Boston: De Gruyter, 109–132.
- Frascarelli, Mara. 2006. Phases and interpretation. I Mara Frascarelli (red.), *Phases of Interpretation*. Berlin: Mouton de Gruyter, 1–14.
- Giorgi, Alessandra. 2010. *About the Speaker. Towards a Syntax of Indexicality*. Oxford: Oxford University Press.
- Haegeman, Liliane & Virginia Hill. 2013. The syntacticization of discourse. I Raffaella Folli, Christina Sevdali & Robert Truswell (red.), *Syntax and its Limits*. Oxford: Oxford University Press, 370–390.
- Halmøy, Madeleine. 2016. *The Norwegian Nominal System: A Neo-Saussurean Perspective*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Hill, Virginia. 2007. Vocatives and the pragmatics–syntax interface. *Lingua* 117, 2077–2105.
- Hill, Virginia. 2014. *Vocatives. How Syntax Meets with Pragmatics*. Leiden: Brill.
- Håberg, Live. 2010. Den prepropriele artikkelen i norsk. Ei undersøking av namneartiklar i Kvæfjord, Gausdal og Voss. Masteroppgave. Oslo: Universitetet i Oslo.

- Johannessen, Janne Bondi. 2006. Just any pronoun anywhere? Pronouns and “new” demonstratives in Norwegian. I Torgrim Solstad, Atle Grønn & Dag Haug (red.), *A Festschrift for Kjell Johan Sæbø – in Partial Fulfilment of the Requirements for the Celebration of his 50th Birthday*. Oslo: Novus Press, 91–106.
- Johannessen, Janne Bondi. 2008a. Psykologiske demonstrativer. I Janne Bondi Johannessen & Kristin Hagen (red.), *Språk i Oslo. Ny forskning omkring talespråk*. Oslo: Novus, 63–77.
- Johannessen, Janne Bondi. 2008b. The pronominal psychological demonstrative in Scandinavian: its syntax, semantics and pragmatics. *Nordic Journal of Linguistics* 31-2, 161–192.
- Johannessen, Janne Bondi. 2012. Han professoren og sånn festschrift – om modale determinativer. I Hans-Olav Enger (red.), *Grammatikk, bruk og norm. Festschrift til Svein Lie på 70-årsdagen 15. april 2012*. Oslo: Novus, 151–172.
- Julien, Marit. 2002. Determiners and word order in Scandinavian DPs. *Studia Linguistica* 56-3, 264–314.
- Julien, Marit. 2005. *Nominal Phrases from a Scandinavian Perspective*. Amsterdam: John Benjamins.
- Julien, Marit. 2014. Vokativar i norsk. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 32, 130–165.
- Julien, Marit. 2016. Possessive predicational vocatives in Scandinavian. *Journal of Comparative Germanic Linguistics* 19, 75–108.
- Jurafsky, Daniel. 1996. Universal tendencies in the semantics of the diminutive. *Language* 72, 533–578.
- Kinn, Kari. Kommende. High and low phases in Norwegian nominals: Evidence from ellipsis, psychologically distal demonstratives and psychologically proximal possessives. I András Bányi, Theresa Biberauer, Jamie Douglas & Sten Vikner (red.), *Syntactic Architecture and its Consequences: Synchronic and Diachronic Perspectives*. Berlin: Language Science Press.
- Lødrup, Helge. 2011a. Hvor mange genus er det i Oslo-dialekten? *Maal og Minne*, 120–136.
- Lødrup, Helge. 2011b. Norwegian possessive pronouns: Phrases, words or suffixes? I Miriam Butt & Tracy Holloway King (red.), *Proceedings of the LFG11 Conference*. Stanford: CSLI Publications, 339–359.
- Longobardi, Giuseppe. 1994. Reference and proper names: A theory of N-movement in syntax and logical form. *Linguistic Inquiry* 25-4, 609–665.
- López-Couso, María José. 2010. Subjectification and intersubjectification. I Andreas H. Jucker & Irma Taavitsainen (red.), *Historical Pragmatics*. Berlin: De Gruyter Mouton, 127–163.

- Opsahl, Toril. 2009. "Egentlig alle kan bidra!" En samling sosiolingvistiske studier av strukturelle trekk ved norsk i multietniske ungdomsmiljøer i Oslo. Doktoravhandling. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Poletto, Cecilia. 2006. Parallel phases: A study on the high and low periphery of Old Italian. I Mara Frascarelli (red.), *Phases of Interpretation*. Berlin: Mouton de Gruyter, 261–294.
- Roberts, Ian. 2017. The Final-over-Final Condition in DP: Universal 20 and the nature of demonstratives. I Michelle Sheehan, Theresa Biberauer, Ian Roberts & Anders Holmberg (red.), *The Final-over-Final Condition: A Syntactic Universal*. Cambridge, MA: MIT Press, 151–186.
- Ross, John R. 1970. On declarative sentences. I Roderick Jacobs & Peter Rosenbaum (red.), *Readings in English Transformational Grammar*. Waltham, Mass: Ginn & Co, 222–277.
- Sigurðsson, Halldór Ármann. 2011. Conditions on argument drop. *Linguistic Inquiry* 42-2, 267–304.
- Sigurðsson, Halldór Ármann. 2014a. About pronouns. *Working Papers in Scandinavian Syntax* 92, 65–98.
- Sigurðsson, Halldór Ármann. 2014b. Context-linked grammar. *Language Sciences* 46, 175–188.
- Simpson, Andrew & Saurov Syed. 2016. Blocking effects of higher numerals in Bangla: A phase-based analysis. *Linguistic Inquiry* 47-4, 754–763.
- Stavrou, Melita. 2014. About the vocative. I Lilia Schürcks, Anastasia Giannakidou & Urtzi Etxeberria (red.), *The Nominal Structure in Slavic and beyond*. Berlin: De Gruyter, 299–342.
- Svenonius, Peter. 2004. On the edge. I David Adger, Cécile de Cat & George Tsoulas (red.), *Peripheries: Syntactic Edges and their Effects*. Dordrecht: Kluwer, 259–287.
- Svenonius, Peter. 2017. Declension class and the Norwegian definite suffix. I Vera Gribova & Stephanie S. Shih (red.), *The Morphosyntax-Morphology Connection*. Oxford: Oxford University Press, 325–359.
- Syed, Saurov & Andrew Simpson. 2017. On the DP/NP status of nominal projections in Bangla: Consequences for the theory of phases. *Glossa* 2-1, 68, 1–24.
- Szabolcsi, Anna. 1989. Noun phrases and clauses: is DP analogous to IP or CP? I *Proceedings of the Colloquium on Noun Phrase Structure*. Manchester.
- Tenny, Carol & Peggy Speas. 2003. Configurational properties of point of view roles. I Anne-Marie Di Sciullo (red.), *Asymmetry in Grammar*, vol. 1. Amsterdam: John Benjamins, 315–344.
- Thráinsson, Höskuldur. 2007. *The Syntax of Icelandic*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Traugott, Elizabeth Closs. 1989. On the rise of epistemic meanings in English: An example of subjectification in semantic change. *Language* 65-1, 31–55.
- Traugott, Elizabeth Closs & Richard B. Dasher. 2002. *Regularity in semantic change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wiltschko, Martina. 2006. Why should diminutives count? I Jan Koster, Harry van der Hulst & Henk van Riemsdijk (red.), *Organizing grammar: Linguistic Studies in Honor of Henk van Riemsdijk*. Berlin: Walter de Gruyter, 669–679.
- Wiltschko, Martina. 2014. *The Universal Structure of Categories. Towards a Formal Typology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wiltschko, Martina & Johannes Heim. 2016. The syntax of confirmationals. A neo-performative analysis. I Gunther Kaltenböck, Evelien Keizer & Arne Lohmann (red.), *Outside the Clause. Form and Function of Extra-Clause Constituents*. Amsterdam: John Benjamins, 300–340.

Summary

This short paper discusses possessive constructions such as *Anne min*, lit. ‘Anne my’ in Norwegian, which express psychological closeness and affection. It is argued that these constructions are a proximal counterpart to psychologically distal demonstratives (see Johannessen 2006, 2008a,b, 2012), and that they can be analysed as an example of speaker-perspective meanings conditioned by syntactic features at the edge of each phase in the syntactic derivation.

Kari Kinn
Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studier
Universitetet i Bergen
Postboks 7805
5020 Bergen
kari.kinn@uib.no

Philip Holmes and Hans-Olav Enger. *Norwegian. A Comprehensive Grammar.* London and New York: Routledge. 2018. 553 pages.

The book under review is the outcome of collaborative work by two of well-known linguists representing different grammatical traditions, who nevertheless complement one other quite well. It offers a valuable source of information about the grammar of modern Norwegian in the Bokmål standard and about the orthographic rules that apply to this variant of the language. As the authors themselves stress in the Preface of their grammar, “this is the first attempt to write a truly comprehensive English-language grammar of Bokmål” (p. ix), and in this respect it is indeed a unique publication. This makes it very practical for learners, particularly given the scope of the use of the Bokmål standard among Norwegian speakers – as the authors themselves estimate, “a reasonable guess is that 7 out of 8 Norwegians write Bokmål” (p. 2).

According to the information provided by the publisher, the grammar is above all intended for “the serious student of Norwegian” as well as for “students of comparative linguistics”, and in my view it fully satisfies both those intentions. Considering the descriptions of grammatical categories, we can add that it is also targeted at self-motivated students interested in translation who have a solid command of English, which is consistently taken as a major point of reference in explaining grammatical rules. Phonetic issues are omitted from this description of Norwegian grammar because, the authors argue, the great dialectal diversity of spoken Norwegian and the great tolerance of Norwegians for such diversity essentially render it impossible to identify a single ‘standard’ of spoken Norwegian. This fact, which could be seen as revealing a certain weakness or incompleteness of the grammatical description provided, paradoxically represents an additional source of encouragement to study Norwegian grammar in greater depth – as a language whose native speakers do not exclude those who use it without meeting the demands of a precisely defined standard, but are rather intrigued by those who speak differently, perhaps also less grammatically. Especially at the start of the language-learning process, it would be hard to find a more comfortable implication in learning grammar.

The book starts with an Introduction, in which Holmes and Enger address the question of “What is Norwegian?” In just six pages, they manage to give readers a reliable introduction orienting them in the complex linguistic situation present in Norway, while at the same time encouraging them to study Norwegian grammar more intensively. They draw attention to the relationship between the two variants of written Norwegian – Bokmål and Nynorsk – and how they

function in the socio-cultural context. The approach so presented enables the reader to understand why the authors chose to treat only one of these standards (and the variation within it), while not writing off the other. Rather, the authors claim that Nynorsk was not treated in this volume for a lack of time/space, implying that its grammatical description has merely been postponed until later.

The authors of *Norwegian: A Comprehensive Grammar* adopt the traditional classification of words into parts of speech, which undoubtedly opens up the grammar to a broader group of readers. Good examples of this can be found in the approach to adverbs, or in the category of *Pronouns and determiners*, which, as the authors point out (p. 135, 154), are treated as two different word classes in the broadest grammatical description of Norwegian, *Norsk Referansegrammatikk* (1997). In Holmes and Enger's grammar they are treated together, as "different uses of (the same) words", which renders the complex character of pronouns as a word-class and may encourage students interested in linguistics to investigate the cognitive foundations of how grammatical categories function in language, as complex, prototype-based networks with indistinct boundaries.

The issues discussed in the grammar are illustrated by well-chosen examples (many of them taken or adapted from a corpus), sometimes referring to prominent individuals and current events, which gives the publication a dynamic flare and certainly facilitates remembering the content. On p. 187, for instance, the usage of the Norwegian quantifier *flest* 'several', which unlike *flere* 'several' can occur after its accompanying noun, is illustrated with the example *Nordmenn flest var ikke så begeistret for Trump* 'Most Norwegians were not very enthusiastic about Trump'. While learning a grammatical rule, the student can associate it with an opinion that has existed in public debate in Norway. References to extra-linguistic content intended to pique the interest of readers can also be found in the many commentaries it provides. A good example of this is the explanation on p. 143 about the Norwegian approach (different, we should add, from the Swedish one) to the use of the personal pronoun *hen*, which is neutral in terms of gender. Thanks to such an approach, the authors present Norwegian as a dynamic social phenomenon, subject to change and shaped by the will of its users, as expressed in the linguistic conventions they employ, including on the grammatical level.

The explanations are free of linguistic jargon. The vast majority of them are full and concise. Among the numerous examples, we can mention here the good explanation of the issue of reflexivity (pp 167–172) and the whole of Chapter 10, dealing with sentence structure and word order. The authors (like teachers engaged in pedagogic work) are not afraid to provide the student with useful

pieces of informal advice, meant to facilitate independent grammatical study and the development of linguistic competence. For instance, on the issue of conjugating verbs, which is no simple matter in Norwegian, the authors offer advice in the form of a well-known saying – “birds of a feather go together”, together with a rule-of-thumb explanation that a “verb will often inflect like another verb with which it rhymes” (p. 210), encouraging readers to take up the challenge and experiment with the language in communication already at an early stage of study. Ultimately, the use of an ungrammatical form is not likely to render an utterance incomprehensible, as “the chances are that a Norwegian will understand anyway” (p. 211), the authors write reassuringly. This thoroughly didactic approach, assuming that it takes time to absorb the grammar of a language and allowing for grammatical mistakes, is a unique trait of Holmes and Enger’s publication. Here, the study of grammar is meant above all to be a source of pleasure, satisfaction, and practical knowledge.

Nevertheless, the grammar cannot be said to provide a reference source for students irrespective of their level of grammatical knowledge. The potential reader is expected to have at least some basic awareness of grammatical concepts and categories. Explanations addressed to individuals who have never encountered a grammatical description of this sort occur relatively rarely. Irrespective of their degree of advancement in this respect, however, readers can also count on the authors’ assistance in the form of the included extensive glossary explaining numerous linguistic terms (those not explained in the descriptions of individual grammatical categories), supplemented with an English-Norwegian and Norwegian-English glossary of such terms.

Moreover, readers taking *Norwegian: A Comprehensive Grammar* in hand, should realize that many grammatical phenomena are explained in it from the perspective of an English speaker, which sometimes unnecessarily complicates the description (even under the assumption that the vast majority of people in today’s world know English to some extent). It should not be forgotten, however, that Holmes and Enger’s grammar requires that the student consider each piece of content and study it attentively, because only through such an approach to grammatical issues can the reader be sure to learn the language and gain practical command of it. This is facilitated by a user-friendly paragraph structure and by a system of intertextual references.

Against the backdrop of other grammars, the authors of this one take a uniquely translation-oriented approach to certain grammatical issues. They stress that one of their objectives is to teach readers “how to render Norwegian accurately into English” (p. ix). Even if this assumption relies upon a certain

simplification of what translation actually involves, it certainly opens up students' awareness of such issues, enabling them to realize how grammatical structures carry meanings and as such are a very important aspect of translation. The authors of the grammar demonstrate this approach also indirectly, in their own very apt renditions of Norwegian linguistic examples into English and, in exceptional cases, of English expressions into Norwegian (e.g. p. 354).

Practical study of Norwegian grammar is also aided by the way the authors combine grammar with certain elements of phraseology, as is evident for instance in the case of expressions of time (p. 133) or the use of interjections (p. 364–366). A similarly helpful trait is the way the book deals with different styles in contemporary Norwegian.

Like any grammar, *Norwegian: A Comprehensive Grammar* inevitably takes certain stances on grammatical issues that are open to debate. For instance, it defines such categories as Definiteness or Indefiniteness formally (not notionally). The former is therefore reduced to the presence of the definite article, the latter to the presence of the indefinite article. However, there are also uses of nouns without any article, the so-called 'naked noun' in the singular. The book takes a predominantly contrastive perspective, and issues are presented in simple juxtapositions such as Definite article in Norwegian – Indefinite article in English, etc. The student therefore learns where to "insert" a certain article or where to remove it, which represents a quite old-fashioned approach to the problem. This is especially true from the perspective of readers who do know English and can utilize Holmes and Enger's grammar as a source of knowledge about Norwegian, but in whose native languages Definiteness and Indefiniteness are expressed by other means and so mastering the system of article use in Germanic languages poses a serious challenge to learners. Such an approach will leave many such learners with only a very superficial understanding of these categories. Only a serious student with an attentive eye may perhaps notice that, for instance, each Norwegian noun (not including an end article) in such expressions as *I den **natt** da han ble forrådt, ...* 'On the same night in which he was betrayed, ...' (I Corinthians 11:23), *Det er den eneste **glede*** 'That is the only joy' (p. 155), *Det gode **liv** er en drøm* 'The good life is a dream' (p. 156), *Det hvite **hus*** 'The White House' (p. 157), or *Denne forunderlige **by** som ingen forlater før han har fått merker av den* 'This strange city [viz. Oslo] that nobody leaves before it has marked him' in a citation taken from Hamsun (p. 159), etc. is indeed definite and not indefinite, as the authors maintain.

The grammar therefore encourages questions about the understanding and description of grammatical categories in language. In my view, it makes a valu-

able and practical contribution to presenting Norwegian to an international audience, and it should undoubtedly be on a nearby shelf of every student interested in modern Norwegian and comparative linguistics. However, such students may be also encouraged to notice a slight error on p. 6 where the authors claim that what was once known as Serbo-Croatian is now the set of four languages Bosnian, Serbian, Croatian, and Macedonian. The latter should be definitely Montenegrin (as Macedonian is similar to Bulgarian, not to Serbo-Croatian in any construal).

Ewa Data-Bukowska
Jagiellonian University of Cracow
ewa.data-bukowska@uj.edu.pl

Jan Terje Faarlund: *The Syntax of Mainland Scandinavian*. Oxford: Oxford University Press, 2019. 330 pp.

With the publication of this book, Jan Terje Faarlund, professor emeritus of Scandinavian Linguistics at the University of Oslo, makes a comparative overview of Danish, Norwegian and Swedish available to linguists who are unable to read these languages. I believe this is the first book of its kind. To find a similar attempt we have to go back to the 1940s when Lage Hulthén published his comprehensive comparison of the syntax of Nordic languages, see Hulthén (1944, 1947). Hulthén's study is however written in Swedish and is based on written sources mainly from the end of the 19th century and the beginning of the 20th. The main sources for Faarlund's book are the three reference grammars published in Norwegian, Swedish and Danish between 1997 and 2011: *Norsk referansegrammatikk* (Faarlund, Lie & Vannebo, 1997, abbreviated NRG), *Svenska Akademiens grammatik* (Teleman, Hellberg & Andersson 1999, abbreviated SAG) and *Grammatik over det Danske Sprog* (Hansen & Heltoft 2011, abbreviated GDS). These grammars are accessible to linguists who speak any one of the described languages, whereas the primary intended readership for Faarlund's new book is presumably the linguistic community outside Scandinavia. This is also the reason why this review is written in English.

In the Preface, Faarlund states that “the object language of this book is Mainland Scandinavian, considered as one language” and that the book

will present a synthesis of the shared features across Scandinavia, as well as what is specific to each standard variety. [...] Although there are differences in phonology, grammar and lexicon, which sometimes may present a challenge to inter-Scandinavian communication, the Mainland Scandinavian languages should be treated linguistically as one language.” (p. 2)

The differences that exist are mainly found in phonology, inflectional morphology and orthography. Faarlund concentrates on the standard languages but occasionally discusses non-standard varieties that represent interesting syntactic phenomena. The theoretical background for the book is given as ‘minimalism’, without further specification, and this is also used as the descriptive framework. A short overview of central syntactic notions, such as the distinction between *lexical* and *functional* categories and the operations *merge* and *adjoin*, is given (pp. 3–5). Faarlund seems to presuppose that the reader is already familiar with this ‘average’ minimalism, or knows where to find a suitable introduction. The

clause is divided into three layers, or ‘domains’, where the lowest layer is the VP, the lexical domain. Above the VP we find the grammatical domain, the TP, where tense, mood, voice and other functional grammatical features appear. Elements in the highest domain, CP, determine how the sentence can be used in context. This division is reflected in the organization of the book which starts with chapters on the lexical phrases, followed by the grammatical TP domain and the contextual CP domain. Finally, anaphoric binding, conjunction and ellipsis are dealt with in separate chapters.

Data presentation

The examples in the book are taken from the reference grammars NRG, SAG and GDS, mentioned above, from specific publications or from the internet. In the case of Norwegian, the author has sometimes constructed examples. Only very rarely is the source of an example indicated and then mainly when it comes from a research publication dealing with the phenomenon under discussion. This is unfortunate as this makes it harder to assess the representativeness of the chosen examples and to look up further details e.g. concerning agreement. In this respect, Hulthén’s work is more informative since he always gives the page of the relevant grammar, novel or newspaper from where an example is taken, using abbreviations. For most phenomena, Faarlund gives examples from all the three standard languages, abbreviated D, N and S. Sometimes he distinguishes the two written Norwegian standards; Norwegian *bokmål* Nb, the variety that has developed from the written Danish that was used as the official language in Norway during the 15th to 19th centuries, and Norwegian *nynorsk* Nn, the written standard based on the Norwegian dialects that were less affected by Danish (p. 2). In (1) I give an example of the way the data are presented (see p. 21ff.). The first column shows a bare definite noun and the second a noun modified by an adjective. I follow Faarlund’s glossing. Common gender is glossed as CG and neuter as N.

(1) D	drenge
boy.DEF
‘the boy’	den store dreng
the.CG big boy
‘the big boy’
Nb	barnet
child.DEF
‘the child’	det lille barnet
the.N little child.DEF
‘the little child’

S	flickorna	de unga flickorna
	girls.DEF	the.PL unga girls.DEF
	'the girls'	'the young girls'

As can be seen in the first column, all three languages mark definiteness on the noun. Faarlund accounts for this by assuming that the noun moves to the head of the Determiner phrase D where it lexicalizes the definiteness feature. This is in line with previous research by e.g. Delsing (1993) and Julien (2005). When a definite noun is preceded by a modifier, as in the second column, this movement is somehow blocked in Norwegian and Swedish and we get the so called 'double definiteness' marking on both the determiner and the noun. In Danish there is no definiteness marking on the noun. Faarlund suggests that this difference follows from a difference in where the definiteness feature is merged (in an intermediate functional projection in Norwegian and Swedish, only in D in Danish). The accompanying tree diagrams are clear enough but the account seems rather stipulative.

The glossing of the examples is minimal and often limited to the feature under discussion. This means that information about the gender of a noun often is not given, which is unfortunate since this is an area where the languages vary. Danish and Swedish use a two-gender system, neuter versus common gender. In Norwegian *nynorsk* and in most Norwegian dialects there are three genders, masculine, feminine and neuter. Norwegian *bokmål* speakers vary between two and three genders (p. 8). When there are morphological differences between the two Norwegian varieties, both varieties are shown, for instance in chapter 2 on nominals and in chapter 3 on adjectives. In later chapters, often just one example from one of the varieties is given.

Adjectives agree with the nouns they modify in gender and number. About the 'weak' form of the adjective, which is used in definite noun phrases, Faarlund writes that it ends in *-e* in Danish and Norwegian and in *-a/e* in Swedish and that it lacks gender or number distinctions (p. 14). This is correct as far as grammatical gender is concerned, but hides another difference between the languages. In contemporary Swedish, the choice between the endings *-a/e* has come to signal the sex of a common gender referent, as illustrated in (2) (SAG 2: 227ff.). Examples supplied by me are marked (EE).

- (2) S a. den lilla flickan (EE)
 the.CG little girl
- b. den lille pojken
 the.CG little boy
- c. det lilla barnet
 the.N little child
- d. *det lille barnet

For neuter nouns, only the *-a* ending can be used; (2c) is hence used for children of both sexes.

The chapters on the verb phrase (chapter 5), the finite clause (chapter 6), the independent sentence (chapter 7) and subordinate clauses (chapter 8) make up the bulk of the book, around 200 pages, and cover a number of interesting constructions. Rather than enumerating all of these, I have here chosen to discuss a few in somewhat more detail.

Argument structure, small clauses and presentational sentences

In discussing the verb phrase, Faarlund relies both on purely syntactic criteria and on criteria having to do with argument roles such as unaccusativity. There are *transitive* verbs which require a complement, like *finne* ‘find’, and *intransitive* verbs “that can never take a complement” (p. 82). As an example of an intransitive verb, Faarlund gives the verb *arbeta* ‘work’ and the examples in (3a,b).

- (3) S a. Per arbetade.
 Per worked
- b. *Per arbetade middag.
 Per worked dinner
- c. Per arbetade på avhandlingen. (EE)
 Per worked on dissertation.DEF

He does not discuss (3c) in this context. It turns out that Faarlund assumes that an intransitive verb can never take a *nominal* complement.¹ Hence *arbeta* is intransitive despite the fact that it can take a PP complement as in (3c). Evidence

1. This definition is not found in the book but in NRG (1997: 663ff.)

that this PP is an argument, and not an adjunct, comes from the fact that it has to be included in VP-pronominalization when the VP is replaced by the neuter pronoun *det* (4a) and that it cannot be added as an adjunct (4b) (see p. 43).

- (4) S a. Per arbetade på avhandlingen. Det gjorde han varje dag. (EE)
 Per worked on dissertation.DEF it did he every day
 ‘Per was working on the dissertation. He did so every day.’
- b. Per arbetade. *Det gjorde han på avhandlingen.
 Per worked it did he on dissertation.DEF

Faarlund refers to PP complements as *prepositional objects* (p. 106ff.) and also restricts the use of *object* to nominal complements.

An innovative and interesting proposal in this book is that practically all types of verbs are analyzed as taking small clause (SC) complements (see pp. 109–139). This applies to copula verbs, transitive verbs, intransitive and unaccusative verbs. (5) gives an example with a copula taking a prepositional SC complement (from p. 130). The SC subject *en bog* ‘a book’ can either stay in situ (5a), in which case the expletive *der* is inserted in Spec,TP, or raise to Spec,TP and subsequently to Spec,CP, as shown in (5b). Faarlund here changes the example to the definite *bogen* ‘the book’, without commenting. The reason is presumably that it is quite marked in Danish to start a sentence with an indefinite subject (see GDS 2011: 31). (5d) shows the assumed structure of the VP.

- (5) D a. Der er en bog på bordet.
 EXPL is a book on table.DEF
 ‘There is a book on the table.’
- b. Bogen er på bordet.
 book.DEF is on table.DEF
- c. *Der er bogen på bordet.
 EXPL is book.DEF on table.DEF
- d. [_{VP} er [_{PP} [_{DP} en bog] [_{P'} [_P på] [_{DP} bordet]]]]

Definite arguments are obligatorily raised to the subject position (in TP), as shown by the ungrammatical (5c). In order to account for this, Faarlund appeals to what he calls the “indefiniteness constraint”. “An expletive cannot cooccur with a definite internal argument” (p. 84). The reason Faarlund formulates this

as a constraint on the internal argument seems to be that he assumes that SC subjects are raised to the object position, thereby becoming internal arguments of the embedding verb (p. 109).

Essentially the same structure with a prepositional SC is assumed for unaccusative verbs of position and motion, like *ligge* 'lie', as well as for transitive verbs, like *lægge* 'put'.

- (6) D a. Der ligger en bog på bordet.
EXPL lies a book on table.DEF
'There is a book on the table.'
- b. Bogen ligger på bordet.
book.DEF lies on table.DEF
- c. [_{VP} ligger [_{PP} [_{DP} en bog] [_{P'} [_P på] [_{DP} bordet]]]]
- (7) D a. Hun lægger en bog på bordet.
she puts a book on table.DEF
- b. [_{VP} hun [_{V'} lægger [_{PP} en bog [_{P'} [_P på] [_{DP} bordet]]]]]]
- c. *Der lægger hun en bog på bordet.
EXPL puts she a book on table.DEF

A presentational version with an expletive is not possible with transitive verbs, (7c).² Faarlund does not discuss the reason for this. However, he assumes, presumably following Platzack (1983), that the expletive is merged in Spec,VP and this would exclude another external argument, as in (7b) (see e.g. example (10), p. 112). But for intransitive verbs, the possibility of an adverbial SC complement analysis as in (6c) is quite attractive and rhymes well with the fact that they are often used in presentational constructions. One possible weakness of the analysis is that there is no syntactic evidence that the SC behaves as a unit; Faarlund calls this "an unexpected fact" (p. 110). The small clause cannot raise to become a subject (8a) or be preposed (8b). The SC subject on the other hand can both raise to subject (8c) and be preposed (8d).

2. This example is grammatical if the initial *der* is interpreted as a locative adverbial, but not if *der* is expletive. The ungrammaticality is seen more clearly in Norwegian and Swedish, where the expletive *det* is used.

(i) S *Det lægger hon en bok på bordet.
EXPL puts she a book on table.DEF

- (8) D a. *[_{PP} En bog på bordet] ligger.
a book on table.DEF lies
- b. *[_{PP} En bog på bordet] ligger der.
a book on table.DEF lies EXPL
- c. Hvad_i ligger [_{TP} e_i [_{VP} [_{PP} e_i [_{P'} på bordet]]]]?
what lies on table.DEF
'What is on the table?'
- d. Hvad_i ligger [_{TP} der [_{VP} [_{PP} e_i [_{P'} på bordet]]]]?
what lies EXPL on table.DEF
'What is there on the table?'

This might indicate that the SC subject is first raised (string vacuously) to become the object of the verb, as Faarlund assumes, although it is not clear if both the object and the SC should count as internal arguments of the verb.³

Additional support for the SC analysis, not discussed in the book, comes from looking at verbs that take prepositional objects such as *lita på* 'rely on, trust'. The preposition *på* 'on' is here required by the verb and does not have its normal locative meaning. Hence it doesn't make sense to analyse it as the head of a SC PP, unlike the examples shown in (6) and (7). Consequently there is no low position for the subject and a presentational construction is correctly predicted to be ungrammatical.

- (9) S a. Många människor litar på sitt minne. (EE)
many people rely on REFL.POSS memory
'Many people rely on their memory.'
- b. *Det litar många människor på sitt minne.
EXPL rely many people on REFL.POSS memory

The small clause analysis works less well for Swedish particle verbs since it predicts that the SC subject should precede the particle head (p. 137ff.). This is the order found in Danish, but in Swedish, the particle always precedes the nominal and in Norwegian there is quite a lot of variation. Faarlund's solution to this is to assume that in these cases, the particle is right-adjoined to V, but he doesn't explain how this can apply to the head of a small clause.

3. The dual nature of the indefinite DP – as a subject of the SC and as an object of the higher verb – seems to fit with the split behaviour of pivots discussed in Zaenen et al. (2017) and Engdahl et al. (2018).

Pancake sentences

Predicate adjectives are also analyzed as small clauses with agreement between the small clause subject and the head (p. 117ff.). Clausal subjects take neuter agreement (10a) and this is also the case with certain common gender nouns, as shown in (10b). This type is often referred to as pancake sentences (see Enger 2004).

- (10) S a. Att studera grammatik är roligt.
 to study grammar is fun.N
 ‘To study grammar is fun.’
- b. Grammatik är roligt.
 grammar.CG is fun.N

Faarlund suggests that in these cases “the subject can be analyzed as a clause with a verb in the infinitive, and the overt subject as the object of that verb” (p. 117).⁴ He concludes that the analysis “predicts that only adjectives that may semantically be predicated of propositions can occur with this agreement pattern.” However, this generalization is not quite true; the neuter agreement pattern can be used also with e.g. colour adjectives. SAG (3: 182) gives the example in (11a) to illustrate that a bare DP with weak reference takes neuter agreement. Similar examples are found in Norwegian.

- (11) S a. Senap är gult. (SAG 3:182)
 mustard.CG is yellow.N
- N b. Halm er gult. (Enger 2004:14)
 straw.M.SG is yellow.N.SG
- S c. #Att ha senap är gult. (Josefsson 2006: 39)
 to have mustard is yellow.N

Attempts to paraphrase such subjects with infinitival phrases leads to nonsense, as shown in (11c).⁵ Most of the observations in this section are repeated in the section about the form of subjects on p. 158ff.

4. This is essentially the transformational analysis proposed in Faarlund (1977). He does not say anything about how this can be captured in the current framework.

5. Josefsson (2006) distinguishes two constructions, one propositional as in (i), and one nominal, as in (ii). Only the propositional construction allows for attributive adjectives.

(i) Svensk grammatik är roligt.
 Swedish grammar.CG is fun.N

The middle field: Subject shift, Object shift and Negative shift

As mentioned above, Faarlund uses a minimalist description with binary branching at all levels, including the TP. The cited reference grammars on the other hand follow the Scandinavian topological grammar tradition from Diderichsen (1947) and use a rather flat structure divided into fields. The part of the clause between C and VP is referred to as the *middle field*. One challenge for both binary and flat descriptions is the large amount of word order variation found in this domain. Faarlund discusses the grammatical consequences of this variation on pp. 194–205. Whereas it is common to assume that sentence adverbials are left-adjoined to VP, as Faarlund does on p.194, this doesn't account for the variation shown in (12) (p. 195f.).

- (12) S a. Nu är visst Johan arg på mig.
 now is MP Johan angry on me
 'Now Johan seems to be angry with me.'
- b. Nu är han visst arg på mig.
 now is he MP angry on me
 'Now he seems to be angry with me.'
- c. *Nu är visst han arg på mig.
 now is MP he angry on me
- d. Nu är Johan visst arg på mig.
 now is Johan MP angry on me
 'Now Johan seems to be angry with me.'

In Norwegian and Swedish, but not in Danish, lexical subjects often follow a sentence adverbial, whereas unstressed pronouns have to precede the adverbial. This could be accounted for by assuming two adverbial positions, one left adjoined to TP and one left adjoined to VP.⁶ But, Faarlund writes, “generating adverbials in different positions depending on the form of the subject seems poorly motivated” (p. 196). He assumes instead that the adverbials in both (12a) and (12b) are generated in the higher position and that the word order in (12b) is “the result of a rule of *subject shift*, whereby an unstressed subject pronoun

(ii) *Fransk senap är gult.
 French mustard.CG is yellow.N

6. The word order schemas in NRG have two different adverbial positions (1997: 859ff.). A different approach is taken by Börjars et al. (2003) who employ Optimality Theory constraints reflecting information structure and scope to achieve the attested orders in Swedish.

moves past the adjoining adverb and adjoins to the left of it, very much parallel to object shift”. But unlike *object shift*, which shifts a pronoun across a sentential adverb and only applies to unstressed pronouns, subject shift must presumably also apply to lexical DPs, since (12d) is grammatical. In the rest of this chapter, Faarlund however seems to revert to the idea that sentence adverbials are adjoined low, to the VP. This leads to some unclarities.

There is an interesting interaction between object shift and the realization of negation. Without going into details of how negative incorporation comes about, Faarlund writes that “[n]egated objects (direct or indirect) follow the finite verb in main clauses, in the position of negation” (p. 203).⁷

- (13) Nb a. Jeg sa ingenting.
I said nothing
- b. *Jeg gav broren min ingen gave.
I gave brother my no present
Intended: ‘I did not give my brother any present.’
- c. Jeg gav ikke broren min noen gave.
I gave not brother my any present
‘I did not give my brother any present.’
- d. Jeg gav henne ingen gave.
I gave her no present

In (13a) the negation *ikke* and an indefinite object have ‘coalesced’ into the negative quantifier *ingenting* ‘nothing’. This is not possible in (13b) where an indirect object intervenes. Instead the negation and the quantifier are realized separately, as in (13c). (13d) is however grammatical and Faarlund’s explanation for this is that the pronoun *henne* in (13d) has undergone object shift, presumably before the negation is incorporated into the direct object. The lexical DP *broren min* in (13c) cannot shift and hence blocks the incorporation of the negation. Similarly, in subordinate clauses, where the verb doesn’t raise but remains in the VP, it blocks the negative incorporation, as shown in (14a).

7. This quote also illustrates that the author sometimes uses the topological description language from NRG also in this book.

- (14) S a. *om du sa ingenting
if you said nothing
- b. om du inte sa någonting
if you not said anything
'if you didn't say anything'

In addition to the pattern in (14b), without incorporation, Danish and Swedish have the option of moving an indefinite object out of the VP in which case the negation has to be incorporated.

- (15) D a. Han har måske ingenting fået.
he has maybe nothing received
'He has perhaps received nothing.'
- S b. om du ingenting sa
if you nothing said
'if you said nothing'
- N c. ?om du ingenting sa
if you nothing said

Preverbal negated objects are presumably a remnant from earlier stages when objects could precede the verb. They are considered standard in Danish and are still used relatively frequently in Swedish, as shown in Engels (2012). In Norwegian they are apparently quite marked, and this may have led Faarlund to assign question marks also to the Danish and Swedish examples (p. 204). In this context it is worth noting that examples like (16) are quite common.

- (16) S Ingen information har de fått.
no information have they received

Here an object with incorporated negation has been preposed from a VP with a non-finite V. This type was first discussed in Christensen (1986).

Even if Faarlund gives a fairly comprehensive overview of the main facts concerning (possible) subject shift, object shift and negative shift, as they have been described in the literature, there is actually a lot more variation, both within the individual languages and between the languages. Up until now it has been difficult to get enough data to study this variation, but recently a new resource has become available, the *Nordic Word Order Database* (Lundquist et al.

2019).⁸ This database consists of elicited production data, approximately 55 000 sentences produced by more than 250 speakers from Denmark, Norway and Sweden as well as from the Faroe Islands and Iceland.

Constraints and ‘syntactic islands’

As mentioned earlier, Faarlund employs an ‘average minimalism’ as his descriptive framework, but occasionally he makes comments like “in violation of a basic principle of Scandinavian syntax” (p. 172) when he reasons about the ungrammaticality of some sentences. This basic principle is also referred to as the “obligatory subject requirement” in several places but he does not spell it out, nor does he make any attempts to account for this basic principle in his minimalist framework, or give references to other relevant work. One constraint that is mentioned in several chapters is the ban on clausal subjects in Spec,TP, which Faarlund takes to be “the basic subject position” (p. 156). Consider the following examples from p. 160f.

- (17) Nn a. [_{CP} At dei ikkje forstår problemet]_i er [_{TP} e_i oplagt for alle].
 C they not understand problem.DEF is obvious.N for all
 ‘That they do not understand the problem is obvious to everybody.’
- b. Derfor er [_{TP} det_i oplagt for alle] [_{CP} at dei ikkje forstår problemet]_i.
 therefore is it obvious.N for all C they not understand problem.DEF
 ‘It is obvious to everybody that they do not understand the problem.’
- c. *Derfor er [_{TP} [_{CP} at dei ikkje forstår problemet]] oplagt for alle.
 therefore is C they not understand problem.DEF obvious.N for all

In (14a), the clausal subject has been preposed to Spec,CP and in (14b) it has been extraposed, leaving an expletive *det* in Spec,TP. Both of these are grammatical whereas (14c), where the clause is in Spec,TP, is judged to be ungrammatical. The same pattern is found with non-finite clauses, as shown in (18).

- (18) S a. [Att äta grönsaker]_i ska [_{TP} e_i vara sunt].
 IM eat vegetables shall be healthy.N
 ‘To eat vegetables is supposed to be healthy.’
- b. Därför ska [_{TP} det_i vara sunt] [att äta grönsaker]_i.
 therefore shall it be healthy.N IM eat vegetables
 ‘Therefore it is supposed to be healthy to eat vegetables.’

8. This article also contains a useful overview of previous research on the word order variation and thus complements the rather sparse references in Faarlund’s book.

- c. *Därför ska [_{TP} [att äta grönsaker] vara sunt].
 therefore shall IM eat vegetables be healthy.N

In chapter 8 we find the heading ‘Syntactic islands’ (p. 278). Faarlund here writes that ‘clausal subjects are islands’, but he presumably means that clausal subjects in Spec,TP are islands; extraction from an extraposed clausal subject is fine, see (19b).

- (19) S a. *Grönsaker_i ska [_{TP} [att äta _j] vara sunt].
 vegetables shall IM eat be healthy.N
 b. Grönsaker_i ska [_{TP} det_i vara sunt] [_{TP} [att äta _j]_i].
 vegetables shall it be healthy.N IM eat

That (19a) is ungrammatical is hence not surprising since we already know that clausal subjects in Spec,TP are avoided.

Another island is introduced by the following statement: ‘Complement clauses with main clause word order are islands’ (p. 278). This is illustrated with one example but there is no discussion of why this is the case. Embedded clauses with main clause word order, i.e. with verb movement to C, are discussed briefly on p. 241f., as instances of recursive CPs. In the *Further reading* section to that chapter we find several references to discussions of embedded V2 but there is no mention of Sten Vikner’s recent proposal to distinguish CPs with a finite verb in C from CPs headed by a complementizer which ties in nicely with extraction possibilities (see Vikner 2017 and Nyvad et al. 2017).

The third proposed syntactic island is stated as follows: ‘Clauses functioning as predicate complements are also islands’ (p. 279), see the example in (20). In (20a) the clause is a complement to *vara* ‘be’; the subject *meningen* ‘the point’ has been preposed to Spec,CP.

- (20) S a. Meningen kan inte vara [att vi ska tjäna stora pengar]. (EE)
 point.DEF can not be C we shall earn big money
 ‘The point can’t be that we will make big money.’
 b. *Stora pengar_i kan meningen inte vara [att vi ska tjäna _j].
 big money can point.DEF not be C we shall earn

This is an interesting observation which I have not seen discussed elsewhere.⁹ It does not follow from the ban on extraction from clausal subjects. However it is not clear that the clause is a predicate complement. It seems better to analyze this as an equative construction where *vara* expresses identity, not predication, as Faarlund himself suggests on p. 121. We can compare (20) with the alternative in (21) where the clause is the subject. This can appear either in Spec,CP (21a) or as extraposed, (21b).

- (21) S a. [Att vi ska tjäna stora pengar] kan inte vara meningen. (EE)
 C we shall earn big money can not be point.DEF
 ‘That we will make big money can’t be the point.’
- b. Det_i kan inte vara meningen [att vi ska tjäna stora pengar]_i.
 it can not be point.DEF C we shall earn big money
 ‘It can’t be the point that we will make big money.’
- c. Stora pengar_j kan det_i inte vara meningen [att vi ska tjäna]_i.
 big money can it not be point.DEF C we shall earn
 ‘It can’t be the point that we will make big MONEY.’

Extraction from the extraposed subject clause in (21c) is grammatical and examples like this are found in spontaneous speech, often with a preposed object pronoun (Engdahl & Lindahl 2014).

- (22) S Det_j var det inte meningen att du skulle höra _j. (EE)
 it was it not point.DEF C you should hear
 ‘You were not supposed to hear that.’

I suspect that the contrast between the ungrammatical (20b) and the grammatical (21c) and (22) have to do with information structure.

Other comments

This book gives a comprehensive overview of Scandinavian phrase and clause structure. For the most part, Faarlund gives a plain presentation of the facts, using examples from all three languages. Sometimes he gives a brief summary of relevant theoretical issues in footnotes, for example on the reasons for double

9. Faarlund’s Danish example has the purported subject *pointen* ‘point’ following the negation. Since this is not possible in Danish (see p. 195f.), it might be that this example should be analyzed as involving an extraposed clausal subject, without the expected expletive *det*.

definiteness in Norwegian and Swedish (p. 22), on the position of external arguments in AP (p. 62) and on the definition of small clause (p. 109). There is a, perhaps unavoidable, bias towards the areas of grammar that he has worked on himself, as shown in the *Further readings* sections at the end of each chapter. These contain a relatively small number of references and interested readers will hopefully consult the bibliographies in these works to find other relevant works.

Throughout the book there are several useful bits of information. On p. 27, Faarlund notes that although the definite article *den* and the demonstrative pronoun *den* are homographs, they are pronounced differently. The article is pronounced with a reduced vowel whereas the demonstrative has a full vowel. This is linked to the tendency for articles to be unstressed and for demonstratives to carry stress. When introducing a phrase type, Faarlund first describes the common pattern and then notes systematic differences. In a few places he finds differences where there are none. One example of this is in the section on small clauses following verbs of ordering and request where he claims that D *bede*, NS *be* ‘ask, tell (somebody to do something)’, takes a verbal small clause in Danish and Norwegian, with a bare infinitive (p. 113), but a control infinitive in Swedish. The Swedish example provided, (24), has an optional preposition followed by an infinitive marker, which according to Faarlund means that it is ‘a control infinitive governed by a preposition’.

(23) D Han bad hende blive.
 he asked her stay
 ‘He asked her to stay.’

(24) S Vi bad honom (om) att sätta sig.
 we asked him about IM seat REFL
 ‘We asked him to sit down.’

Searches in a 1.2 billion word Swedish corpus yielded approximately 7 000 hits where the lemma *be* was followed by a pronoun and a bare infinitive, 2 500 hits with an infinitive marker and 120 hits with the preposition *om*.¹⁰ The main pattern in Swedish is thus the same as in Danish and Norwegian. Whether or not the infinitive marker is required, optional or impossible is an area where there is a lot of variation between the languages. Faarlund assumes that this

10. I used the search engine *Korp* <https://spraakbanken.gu.se/korp/> and search terms like the following: [lex contains “be\\.vb\\.1”] [pos = “PN”]{1,1} [msd = “VB\\.INF\\.AKT”]

means that different syntactic projections are involved, but he does not really investigate whether this has any consequences.

Another example where Faarlund points out that one of the languages allows variation, and where the reader might infer that this doesn't apply to the other languages, is in the section on imperatives. Faarlund states that negation follows the verb in all the languages, but notes that in Norwegian, the negation may also precede the verb (p. 234f.).

- (25) Nb a. Gå ikke over gaten på rødt lys!
 walk not over street.DEF on red light
 'Don't cross the street on a red light!'
- b. Ikke gå over gaten!
 not walk over street.DEF
 'Don't cross the street!'

He does not mention that the order in (25b) is also found in the other Scandinavian languages, especially in child directed speech and with infinitives, dubbed prescriptive infinitives in Johannessen (2016) (see also SAG 3:595, 4:825). The form *gå* in (25) can be either imperative or infinitive.

In the section on sentence adverbials, Faarlund discusses modal particles, which is a complicated area. He categorizes the Danish particle *mon* as a question particle (p. 198), whereas GDS (2011: 1051;1161) refers to it as a 'subjective particle' which has several uses, including that of being used in questions. In the section on the future, Faarlund writes that "mainly the auxiliaries *vil* or *skal* are used as future markers" (p. 94). It would have been helpful to say explicitly here that *vill* is not used as a future marker in Swedish; it only has the meaning 'want'. Faarlund has mentioned this a few pages earlier, in the section on modal auxiliaries, (p. 90), but it could have been repeated here.¹¹

There are some minor mistakes, for example the claim on p. 254 that the relative pronouns are identical to the interrogative pronouns. Swedish *vem* 'who' is not used as a relative pronoun. Danish and Norwegian *uden/uten/utan* meaning 'without, except' corresponds to Swedish *utom*, not *utan* (p. 73), as shown in example (6). Most of these probably won't cause problems, but the

11. The temptation to interpret *vill* as a future marker also in Swedish has crept into the glossing and the translation of example (11) on p. 276. The example is taken from SAG 4: 654. The correct translation is given below.

(i) Med mindre motparten drar sig tillbaka, vill regeringen inte förhandla.
 'Unless the opposite party withdraws, the government doesn't want to negotiate.'

tree diagram illustrating the finite clause on p. 156 is confusing. In the tree, the subject *Per* originates in Spec,VP. This is unfortunate since the verb *kommer* ‘comes’ is shown to be strictly unaccusative in the section on Small clauses (5.5.). This means that *Per* should be merged as the internal argument of the verb (p. 133f.).

Given that Faarlund often presents three examples for each construction of phrase type, one from each language, the book contains a wealth of examples. Since he has compiled the examples from different sources, the lexical content of the examples may vary a lot. In most cases this is harmless, although it might increase the cognitive load for non-Scandinavian readers, but in some places it makes it harder to see what the examples are intended to show. In this respect, the data in Hulthén (1941,1944) are more helpful since they consist of an original from one of the languages together with the translations into the other two, but without English translations.

Finally I must comment on the unfortunately large number of misprints in the book – I have found more than 70. A large proportion of them are misspellings of common Swedish words which are spelled differently from Danish and Norwegian. There are many examples where the Swedish complementizer *att* is written *at*, or the verb *är* ‘is’ is written *er*; these could have been avoided. These misprints do not affect grammaticality or comprehension, but they are unfortunate, especially if this book becomes a standard reference book for Mainland Scandinavian, in which case other linguists will cite the examples.

In conclusion I would like to say that, despite my critical remarks, the publication of this book is a major achievement. It presents a lot of facts in a systematic and comprehensive, albeit sometimes idiosyncratic, fashion. As the title says, this is a book on the *syntax* of Mainland Scandinavian. It is not the right book for someone interested in inflectional morphology or dialect variation. Nor does it mention the diachronic development which may underlie the synchronic variation that is presented. It would have been nice if Faarlund had added a final chapter where he could evaluate the claim made at the outset, namely that Danish, Norwegian and Swedish “should be treated linguistically as one language” (p. 2). Given that he has shown that there is variation in practically all the syntactic domains, it would have been interesting to see what Faarlund considers to be the common core of Mainland Scandinavian syntax as well as the main differences between the languages.¹² There is, somewhat surprisingly, no attempt to compare Mainland Scandinavian syntax with Insular

12. See Holmberg & Platzack (2008) for a brief comparison.

Scandinavian (Faroese and Icelandic), although this has been a major motivating force behind a lot of the syntactic research on the Scandinavian languages, see e.g. Holmberg & Platzack (1995) and Thráinsson et al. (2017).

Not many active contemporary scholars have the grammatical knowledge, the dedication and the persistence required to write such a book. Thanks are due to Jan Terje Faarlund who took on this task and who carried it out. The last example in the book has a slight autobiographical touch.

- (26) Nn Eg tok og skreiv ei bok om skandinavisk syntaks.
 I tookand wrote a book about Scandinavian syntax
 ‘I decided to write a book about Scandinavian syntax.’

This example is part of a set illustrating the use of the verb *ta* ‘take’ in so called pseudo-coordinations (p. 314f.). Faarlund comments: “The semantics of *ta* in pseudo-coordinations is hard to pin down. It may have some degree of spontaneity and unexpectedness, but may also be a consequence of a conscious decision.”

References

- Börjars, Kersti, Elisabet Engdahl & Maia Andréasson. 2003. Subject and object positions in Swedish. In Butt, Miriam & Tracy Holloway King (eds) *Proceedings of the LFG03 Conference*. Stanford: CSLI, 44–58.
- Christensen, Kirsti Koch. 1986. Norwegian *ingen*: A case of post-syntactic lexicalization. In Dahl, Östen & Anders Holmberg (eds) *Scandinavian Syntax*. Institute of Linguistics, University of Stockholm, 21–35.
- Delsing, Lars-Olof. 1993. *The Internal Structure of Noun Phrases in the Scandinavian Languages*. Lund University: Department of Scandinavian Linguistics.
- Diderichsen, Paul. 1962. *Elementær Dansk Grammatik*. København: Gyldendal.
- Engdahl, Elisabet & Filippa Lindahl. 2014. Preposed object pronouns in mainland Scandinavian. *Working Papers in Scandinavian Syntax* 92, 1–32.
- Engdahl, Elisabet, Joan Maling, Halldór Ármann Sigurðsson & Annie Zaenen. 2018. Presentational sentences in Icelandic and Swedish: Roles and positions. *Working Papers in Scandinavian Syntax* 101, 1–28.
- Engels, Eva. 2012. Scandinavian Negative Indefinites and Cyclic Linearization. *Syntax* 15-2, 109–141.

- Enger, Hans-Olav. 2004. Scandinavian pancake sentences as semantic agreement. *Nordic Journal of Linguistics* 27-1, 5–34.
- Faarlund, Jan Terje. 1977. Embedded clause reduction and Scandinavian gender agreement. *Journal of Linguistics* 13-2, 239–257.
- Faarlund, Jan Terje, Svein Lie & Kjell Ivar Vannebo. 1997. *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- GDS = see Hansen & Heltoft.
- Hansen, Erik & Lars Heltoft. 2011. *Grammatik over det Danske Sprog*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Holmberg, Anders & Christer Platzack. 1995. *The Role of Inflection in Scandinavian Syntax*. Oxford: Oxford University Press.
- Holmberg, Anders & Christer Platzack. 2008. The Scandinavian Languages. In Cinque, Guglielmo and Richard S. Kayne (eds) *The Oxford Handbook of Comparative Syntax*. Oxford: Oxford University Press, 420–458.
- Hulthén, Lage. 1944. *Studier i jämförande nunordisk syntax I [Studies in comparative Nordic syntax I]*. (Göteborgs Högskolas Årsskrift L.) Göteborg: Wettergren & Kerber.
- Hulthén, Lage. 1947. *Studier i jämförande nunordisk syntax II [Studies in comparative Nordic syntax II]*. (Göteborgs Högskolas Årsskrift LIII.) Göteborg: Wettergren & Kerber.
- Johannessen, Janne Bondi. 2016. Prescriptive infinitives in the modern North Germanic languages: An ancient phenomenon in child-directed speech. *Nordic Journal of Linguistics* 39-3, 231–276.
- Josefsson, Gunlög. 2006. Peas and pancakes: On apparent disagreement and (null) light verbs in Swedish. *Nordic Journal of Linguistics* 32-1, 35–72.
- Julien, Marit. 2005. *Nominal Phrases from a Scandinavian Perspective*. Amsterdam: John Benjamins.
- Lundquist, Björn, Ida Larsson, Maud Westendorp, Eirik Tengesdal & Anders Nøklestad. 2019. Nordic Word Order Database: Motivations, methods, material and infrastructure. *Nordic Atlas of Language Structures (NALS) Journal* 4-1, 1–33.
- NRG = see Faarlund, Lie & Vannebo.
- Nyvad, Anne Mette, Ken Ramshøj Christensen & Sten Vikner. 2017. CP-Reursion in Danish: A cP/CP Analysis. *The Linguistic Review* 34-3, 449–478.
- Platzack, Christer. 1983. Existential sentences in English, Swedish, German and Icelandic. In Karlsson, Fred (ed.) *Papers from the Seventh Scandinavian Conference of Linguistics*. Helsinki, 80–100.
- SAG = see Teleman, Hellberg & Andersson.

- Teleman, Ulf, Staffan Hellberg & Erik Andersson. 1999. *Svenska Akademiens grammatik* 4 volumes. Stockholm: Norstedts. [available as searchable pdf on <https://svenska.se/grammatik/>]
- Thráinsson, Höskuldur, Caroline Heycock, Hjalmar P. Petersen & Zakaris Svabo Hansen. 2017. *Syntactic Variation in Insular Scandinavian*. Amsterdam: John Benjamins.
- Vikner, Sten. 2017. CP-recursion and the derivation of verb second in Germanic main and embedded clauses. In Freitag, Constantin, Oliver Bott & Fabian Schlotterbeck (eds) *Two perspectives on V2. The invited talks of the DGfS 2016 workshop "V2 in grammar and processing: Its causes and its consequences."* Universität Konstanz, 1–26.
- Zaenen, Annie, Elisabet Engdahl & Joan Maling. 2017. Subject properties in presentational sentences in Icelandic and Swedish. In Rosén, Victoria & Koenraad De Smedt (eds) *The very model of a modern linguist*. (BeLLS 8). Bergen: University of Bergen, 260–281.

Digital resources

- Nordic Dialect Corpus (NorDiaCorp)* <http://tekstlab.uio.no/nota/scandiasyn/>
- Nordic Syntax Database* <http://tekstlab.uio.no/nota/scandiasyn/>
- Nordic Word Order Database (NWD)* <https://www.hf.uio.no/iln/om/organisasjon/tekstlab/prosjekter/nwd/index.html>

Elisabet Engdahl
Department of Swedish
University of Gothenburg
Box 200
S-405 30 Gothenburg
Sweden
elisabet.engdahl@svenska.gu.se

Michael P. Barnes: *The Runic Inscriptions of the Isle of Man. Based on a manuscript by R.I. Page, and with contributions by James E. Knirk, K. Jonas Nordby, Henrik Williams and Sir David Wilson. Runrön. Runologiska bidrag utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 22. Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet & Viking Society for Northern Research, University College London, 2019. 359 sider.*

The Runic Inscriptions of the Isle of Man er en vitenskapelig kildeutgivelse av runeinnskriftene fra øya Man (eng. Isle of Man) i Irskesjøen. Historisk sett har øya vært en møteplass for ulike folkegrupper, kulturelle tradisjoner og språk. Skandinaviske runeinnskrifter på manske steinmonumenter – flertallet med en kunsthistorisk datering til omtrent 925–1020 – er interessante kilder. Tidligere runologiske utgaver har tatt for seg funn av skandinaviske runeinnskrifter fra Maeshowe på Orknøyene (Barnes 1994), Irland (Barnes, Hagland og Page 1997), samt Shetland, Orknøyene, Skotland og England (Barnes og Page 2006). Hensikten med denne boka har vært å utarbeide: «[...] a modern scholarly edition of the runic inscriptions of the Isle of Man, thus filling a major gap in coverage of the Scandinavian runic inscriptions of the British Isles» (s. 15).

I tråd med dette er kjernen i boka en omfattende korpusdel (s. 89–243). I tillegg kommer forord, to kart, sju innledende kapitler («introductory chapters», s. 25–85), appendiks, liste over forkortelser, samt 164 fotoplansjer. En oversikt over fotografier og tegninger (59 tegninger inngår i korpusdelen) er å finne i innholdsfortegnelsen (se s. 6–13). De innledende kapitlene forklarer bakgrunnen for utgaven, beskriver det manske runekorpuset og tydeliggjør runologiske konvensjoner i denne utgaven. På denne måten blir leseren utstyrt med et nødvendig kunnskapsgrunnlag for å kunne forstå de kriteriene og valgene, men også begrensningene som gjelder i presentasjonen og drøftingen av innskriftene i korpusdelen.

Som det første kapitlet klargjør er boka et kollektivt produkt. Utgangspunktet har vært R.I. Page sine undersøkelser og etterlatte materialer som Michael Barnes mottok i 2013. Dette ble starten på en flerårig arbeidsprosess der Barnes sammen med flere kolleger undersøkte og dokumenterte hele det manske runekorpuset. En omfattende felles innsats ligger bak utgaven, noe som er signalisert gjennom bruken av pronomenet «we» («vi») i hele boka. Spesielt påpekes det i første kapittel: «The readings presented and the arguments and views advanced have often resulted from discussions between Knirk, Williams and Barnes, while Page's preliminary studies form the starting-point of large

parts of the edition» (s. 30). Et eget kapittel som omhandler steinenes utforming og dekorasjon er skrevet av Sir David Wilson. Viktige bidrag er fotografier som er tatt av flere forskere og redigert til en enhetlig form av James Knirk. De spesiallaggede tegningene er arbeidet til Jonas Nordby.

Kapittel 2 presenterer korpuset som består av innskrifter på trettiseks helt eller delvis bevarte steiner. En av de fragmentariske steinene (MM 159 Balleigh, se s. 125–127 i korpusedelen) er nå tapt, men ulike dokumentasjonsmaterialer er bevart. To av monumentene bærer innskrifter med angelsaksiske runer (MM 42 Maughold AS I og MM 43 Maughold AS II, s. 238–243) – disse kompletterer oversikten over belegg på runebruk på Man. I tillegg har utgiveren tatt med en tapt innskrift (identifisert som Andreas VIII) basert på en tegning på et manuskriptblad fra rundt 1700 (se s. 117). De bevarte monumentene er for det meste en type steinkors. På Man var dette gjerne frittstående, rikt dekorerte minnesmerker med relieffhugget kors; en sirkel inngikk ofte i korsmotivet. Antallet innskrifter/runesekvenser i korpuset er høyere enn tallet på steiner, siden noen bærer flere innrissinger. En del er senere tillegg som vitner om gjenbruk av monumenter (se listen over «secondary runic texts» på s. 35). Disse har vært utelatt fra mange tidligere studier av kanskje runeinnskrifter. Avsnittene i korpusedelen viser at boka samlet sett presenterer 51 innskrifter/sekvenser med runer. Der relevant opplyser utgaven om innskrifter med ogham- eller latinskrift som finnes på enkelte av de runerissede steinene.

Materialet er identifisert ut fra etablerte praksiser, med noen justeringer (se s. 31–32). Appendikset utgjør et nyttig hjelpemiddel, for der er de ulike referansesystemene relatert til hverandre (s. 244–246). Utgaven bruker nummereringer med prefiks MM + tall som viser til steinene etter systemet til Manx Museum og National Trust. Dette er kombinert med stedsbetegnelser som hovedsakelig følger Olsens identifikasjoner (se Olsen 1954; jfr. Brate 1907). Mens Olsen grupperte materialet ut fra sogn der steinene hørte til, viser denne utgaven til kirkene som steinene er knyttet til. Det understrekes at tilsvarende henvisninger ikke belyser faktiske funnforhold, og at de opprinnelige plasseringene til steinene er ukjent.

Runematerialet fra Man utmerker seg på flere måter. Utgaven oppsummerer kortfattet diskusjonen om bakgrunnen for skikken med runerissede steinkors. En generell og forsiktig konklusjon vektlegger samspillet mellom keltiske og skandinaviske kulturformer: «It is thus perhaps the intermingling of Celtic and Scandinavian culture in Man that provided the chief impetus» (s. 34). Personnavn som er belagt i innskrifter utgjør et spesielt interessant moment: «The majority of the names are Scandinavian, but about a quarter are Irish» (s. 36).

Kapittel 3 (av Sir David Wilson) drøfter monumentenes visuelle og materielle egenart. Steinene med runeinnskrifter utgjør omtrent en tredjedel av de bevarte monumentene som er bestemt å være «recognisably Scandinavian» (s. 41). Betegnelser som en velger å bruke i forbindelse med diverse kontaktfenomener og former for hybriditet kan variere i ulike studier. Utgaven kunne lagt fram noen flere problematiseringer rundt dette. Noen nyanser kommer til syne underveis, i drøftinger av språkkontakt.

Alle de bevarte innskriftene har vært grundig undersøkt i felt (der gjennomførbart), i kombinasjon med studier av tidligere dokumentasjon og relevante publikasjoner. Siden flere av innskriftene er fragmentariske eller nedslitte, er tidlige opplysninger, tegninger og fotografier ofte viktige supplement. De kan til og med utgjøre primærkilder i enkelte tilfeller. Kapittel 4 tar for seg en forskningshistorisk oversikt og kommenterer vesentlige bidrag.

Kapittel 5 tar opp den viktige dateringsproblematikken. Dateringen til 925–1020 (noen innskrifter i korpuset er også av eldre eller yngre dato) er basert på stilhistoriske vurderinger. Dette står i en viss motsetning til runologiske og lingvistiske holdepunkter, samtidig som de ulike fagområdenes forslag kan utløse sirkularitet i argumentasjon (s. 63). Et moment gjelder forekomsten av punkterte runer $\ddot{\text{r}}$ (translitterert som $\ddot{\text{r}}$) og $\ddot{\text{h}}$ (translitterert som $\ddot{\text{h}}$) i det manske materialet. Etter gjeldende syn kommer punkterte runer gradvis i bruk i skandinavisk område (Danmark) først fra slutten av 900-tallet. I norsk tradisjon, som de manske innskriftene gjerne sammenlignes med, er $\ddot{\text{r}}$ belagt i innskrifter fra første halvdel av 1000-tallet. Bruken blir mer utbredt fra rundt 1050 (s. 58–59, 61–62). Et annet trekk gjelder bruken av runene þ og ǿ til å markere /o(:)/ istedenfor nasal /ã(:)/ – i Norge tidligst synlig i innskrifter fra rundt 1020–30, men altså belagt i enkelte manske innskrifter (s. 59). En del fenomener ser ut til å være tidligere på Man og har muligens utviklet seg uavhengig. Forholdet mellom arkaiske og innovative trekk i ulike områder er likevel utfordrende å vurdere; det samme gjelder antatte inspirasjonskilder og innflytelsesveier. Utgaven er kritisk bevisst på dette når det tas konkrete valg («On balance we are inclined to agree with the current art-historical opinion and place the bulk of the Manx corpus in the c. 925–1020 slot», s. 62). Noen forsiktige poengteringer er lagt fram: «We think it not impossible that the dotting of runes as a diacritic device and the use of þ , ǿ for /o(:)/ originated in the British Isles [...] and spread from there to Scandinavia (unless these innovations are to be counted independent developments in the North, parallel to those in Britan)» (s. 63). Den type formuleringer kan representere en kompromissløsning mellom noe varierende syn hos bidragsyterne.

Kapittel 6 gjennomgår runeformer, ortografi og prinsipper ved gjengivelse av innskrifter med runer («transrunification») og translitterering til latinbokstaver. Et hovedpunkt er at slike gjengivelser er konvensjonaliserte uttrykk for skriftsystemer. De belyser ikke spesifikke former eller tegn-lyd forhold – som kunne variere fra innskrift til innskrift (en oversikt over ulike runetegnens mulige lydverdier i det manske korpuset finnes på s. 72–73). Et flertall manske innskrifter demonstrerer ellers graftyper som ifølge runologiske konvensjoner betegnes som kortkvistruner (også kalt stuttruner, på engelsk «short-twig runes»). Samtidig gjør flere innskrifter bruk av Ψ **m**, istedenfor kortkvistvarianten $\dot{\text{I}}$. Noen innskrifter viser tilstedeværelse av flere langkvistruner («long-branch runes»). Som helhet finnes det en del variasjon i graftyper (se s. 68–71). Utgaven påpeker at korpusdelen presenterer mulige «diagnostiske runeformer» («diagnostic rune forms», s. 71) i forbindelse med hver innskrift. Slike forekomster vitner imidlertid ikke automatisk om at andre samsvarende (forventede) former måtte være til stede i det hypotetiske tegninventaret bak en gitt innskrift; slik sett vil vurderingen av betydningen av ulike diagnostiske runeformer også måtte variere.

Kapittel 7 kommenterer språklige trekk. Innledningsvis drøftes strategier i forbindelse med å representere muntlig språkbruk i skrift (s. 79), dvs. om innskriftene kan forstås som utslag av en grunnleggende fonetisk analyse, om en runerister skrev slik som en praktisk hadde lært og/eller slik som andre gjorde. En egen visuell dimensjon ved skriving (bl.a. visuelle strategier som kunne påvirke valg av graftyper) kunne blitt tatt med i diskusjonen av skrivepraksiser. Senere i korpusdelen nevnes for eksempel i forbindelse med gjentatt bruk av punktert \dagger i MM 140 German II (Peel) at runeristeren kan ha punktert sine runer av andre enn fonetiske hensyn (s. 160).

Et spørsmål er om det går an å kartlegge regionale innslag, vestnordiske vs. østnordiske trekk i det manske materialet. Diskusjonen i kapittel 7 tjener som en god påminnelse om utfordringer som da melder seg: «A problem with this kind of exercise is that the application of traditional criteria for distinguishing between West and East Scandinavian involvement often leads to conflicting results – not perhaps unexpected in the Isle of Man, which one imagines must have been something of a linguistic melting pot» (s. 81). Dette med «linguistic melting pot» er et nyttig konsept for leseren å ha i mente når en følger drøftinger av flere innskrifter i korpusdelen. Avvik fra «standard Old Scandinavian grammar (in the widest sense)» (s. 83) er viet oppmerksomhet, som vitnesbyrd om språkkontakt og grammatiske forenklinger (blant annet i kasusendelser). Kulturell kontakt er imidlertid omtalt i generelle ordlag; det settes i kapittel 7 i

sammenheng med tradisjonen å reise steinkors – signalisert gjennom innskriftenes bruk av termen *kross* («kors»), til forskjell fra henvisninger til *steinn* («stein») som vanlig i skandinavisk tradisjon.

Etter kapitlene 1-7 følger **korpusdelen** som er organisert i trettisju hovedartikler. Enkelte har flere underrubrikker, markert ved bokstaver *a*, *b*, osv. som tar for seg innrissinger på samme skriftbærer. Artiklene er bygd opp etter et oversiktig mønster. Etter overskriften, henvisninger til fotoplansjer og tegninger, samt utvalgt litteratur følger opplysninger om funnforhold, kontekst og plassering i dag. I neste skritt beskrives steinene, og deretter går en over til gjengivelse av innskrifter med runer og translitterering – i den grad de kan etableres. Innskriftene beskrives nærmere, med vekt på enkeltruner og skille tegn som krever kommentar på grunn av spesifikke trekk eller usikre forhold. Diagnostiske runeformer identifiseres. Kommentarer til tidligere lesninger berører sentrale spørsmål og utfordringer. Fortolkning («Interpretation») – der dette kan gis – opptrer i form av normaliseringer til norrønt og oversettelser til engelsk. Vansker ved tolkning, uløste problemer og spesielle trekk er viet oppmerksomhet. Et punkt som går igjen er identifikasjon av personnavn og belegg på bestemte navneformer; noen interessante diskusjoner er knyttet til navn i MM 112 Braddan I, MM 135 Braddan IV, MM 118 Bride, MM 101 Kirk Michael II, MM 130 Kirk Michael III. Utgaven presenterer normaliseringer av innskrifter til standard norrønt, men på slutten av hver artikkel finnes transkripsjoner ut fra en antatt lokal, mansk uttalebasert versjon (med de begrensningene som ligger i materialet).

Alle innskriftene er grundig behandlet, ved å legge fram kunnskapsstatusen etter feltundersøkelser, faglige diskusjoner og analyse av tidligere dokumentasjon og relevante studier. Det er blitt lagt ned et stort arbeid i egne undersøkelser og oppsporing av supplerende kilder. Mange av de bevarte innskriftene byr på problemer; flere er fragmentariske, skadet eller nedslitt. Det er faktisk ikke så mange fullstendige innskrifter i korpuset (for et praktfullt eksempel, se MM 101 Kirk Michael II, s. 169–174). Ikke minst derfor er det av avgjørende verdi at en har hentet fram alle tilgjengelige opplysninger. Samtidig er det tydeliggjort hva som faktisk lar seg dokumentere i innskriftene i deres nåværende tilstand (se for eksempel diskusjonen av MM 127 Jurby der tegninger og fotografier nå er primærkilder, s. 160–166).

Med tanke på en helhetlig tilnærming til monumenter som skriftbærere er det prisverdig at utgaven omhandler alle oppdagede innrissinger, også de som ser ut som sekundære tillegg. Noen sekvenser er svake, med kun enkelte runelignende former eller spor etter staver/streker. Utgaven bruker betegnelsen

‘graffiti’, ut fra en vid forståelse av fenomenet. Innskriftene som oppfattes som en del av monumentenes opprinnelige komposisjon karakteriseres som primære; de er også betegnet som formelle innskrifter eller hovedinnskrifter. Fra et resepsjonshistorisk ståsted kan en selvsagt påpeke at skillelinjen mellom primære og sekundære komponenter kan ha vært dynamisk, og at ulike innrissinger legger til ulike betydningslag til monumentene og deres formål. Når det gjelder korpusutgavens strategier er det imidlertid forståelig at en legger til grunn et tilsvarende begrepsapparat.

Et vesentlig moment i en runologisk korpusutgave er god visuell dokumentasjon av materialet. Denne boka vil utgjøre en nyttig ressurs takket være inkluderte fotografier og tegninger. De som ikke har runologisk felt-erfaring selv, må samtidig huske at bilder (avhengig av vinkel, redigeringsverktøy, lyskilde) på sin måte allerede formidler tolkninger. En kan alltid fortsette å diskutere om en ser akkurat de samme detaljene på spesifikke steder. Utgaven påpeker samtidig at billedmaterialet er blitt gjennomgått og drøftet i fellesskap. Det eneste å etterspørre er om en i alle mulige tilfeller kunne ha tatt med fotografier av de innskriftsløse sidene/kantene også, for å bidra til en helhetsforståelse av monumenter. Ved fragmentariske funn kommenteres faktisk en del egenskaper ved ulike steinflater i korpusdelen. Noen ganger er det forståelig at steinens andre side rett og slett ikke var tilgjengelig, på grunn av måten det er plassert i dag. Andre ganger kan motivasjonen bak utelatelse eller innlemmelse virke mer vilkårlig, siden det ikke er kommentert.

Utgavens balanserte, forsiktige framgangsmåte viser seg i de innledende kapitlene, og det samme kommer til syne i de ulike korpusartiklene også – blant annet i form av nøkterne, ikke-spekulative konklusjoner om lesninger og tolkninger. Utgaven etablerer det som lar seg etablere og avstår fra å fastslå noe som ikke kan avgjøres ut fra det presenterte kunnskapsgrunnlaget. På den andre siden er det innimellom, i omtale av tidligere studier (for eksempel Holman 1996; Sanness Johnsen 1968), tatt med kommentarer angående deres usikre tilnærminger. Dette demonstrerer hvordan oppfatningene av hva som er sikkert/usikkert vil variere, sammen med vurderingen av graden usikkerhet hos ulike forskere.

Et spørsmål som oppstår er blant annet i hvor stor grad det er relevant å bestemme og forklare spesifikke trekk i manskede innskrifter i lys av det skandinaviske materialet. Ettersom det dreier seg om en gruppe skandinaviske innskrifter er dette på den ene siden en naturlig strategi. Med tanke på en bredere kontekst har sammeligninger med innskrifter fra ulike områder i De britiske øyene også fått sin forventede plass. På den andre siden har utgavens

innledende deler godt illustrert på hvilke måter det manske runematerialet skiller seg ut. Ut fra slike karakteristikker er det nettopp innskriftenes spesielle trekk og uregelmessige former som trer fram. Et treffende eksempel på syntesen av språktrekk som ikke lar seg entydig forklare og tidfeste er innskriften MM 140 German II (Peel) (se s. 156–160).

Utgaven er brukervennlig, men en kunne eventuelt ha nummerert korpusartiklene (selv om disse er identifisert ved sine spesifikke betegnelser) og skilt ut underrubrikker med sidetall i innholdsfortegnelsen. Et annet moment gjelder henvisninger til tegninger i teksten, dvs. andre steder enn i presentasjonen av den spesifikke innskriften som tegningen hører til. Her kunne en ha tatt med sideopplysninger i parentes. For å finne tegningen, må leseren nemlig først gå til listen plassert på slutten av innholdsfortegnelsen.

Felles innsatsen bak utgaven – med bidrag fra flere – kunne fort resultert i noen inkonsekvenser i språkføring, stavemåter eller lignende. Leseren vil imidlertid ikke legge merke til noe slikt som virker forstyrrende. Korrekturlesingen har åpenbart også vært svært grundig ved gjengivelse av innskrifter. En kan notere delvis forskjellig bruk av parentes () i runegjengivelse og translitterering (se for eksempel MM 113 Andreas IV, s. 104). Ut fra de innledende forklaringene markerer en på denne måten usikre, men sannsynlige runer og skilletegn, og det er nevnt: «The different purposes of transliteration and transrunification mean that the employment of parentheses to indicate uncertainty of reading can vary between the two» (s. 68). Små avvik oppstår med skilletegn, siden en i translittereringer konsekvent bruker symbolet : og ikke noterer varierende typer – dette krever samtidig at leseren hele veien er spesielt oppmerksom på dette. I forbindelse med forekomster av punktert s-rune vs. vanlig s-rune gjør selve forholdet punktert/ikke punktert ikke noen forskjell i translittereringen, og da er det heller ikke relevant å markere usikkerhet. Dette kan likevel diskuteres i forbindelse med rune nr. 3 i innskriften MM 113 Andreas IV – det vil si, om det kan oppfattes som noe usikkert om selve runen er en s eller ikke.

Oppbyggingen av utgaven er logisk og oversiktlig, og den følger samme hovedmønster som kjent fra tidligere kildeutgivelser (se Barnes og Page 2006, jfr. Barnes 1994). En kan diskutere rekkefølgen på de innledende kapitlene, eller om enkelte kapitler eller deler av dem kunne blitt samlet i rammene av en overordnet (avsluttende) diskusjon. Dette gjelder for eksempel kapitlet om steinenes utforming og dekorasjon, samt de delene av andre kapitler som tar for seg mer allmenne, språk- og kulturhistoriske forhold. Spørsmål tilknyttet språkkontakt, kulturkontakt og det manske runematerialets sammensatte kildeverdi

(som tekstuelle, visuelle og materielle vitnesbyrd) kunne alternativt kommet etter korpusedelen, blant annet med tanke på å vise potensial for videre undersøkelser på korpuset.

Om utvidede flerfaglige drøftinger vurderes som relevant i rammene av en runologisk kildeutgivelse avhenger av ulike syn og valg hos forskere. Det er tydelig at de innledende kapitlene og gjennomgangen av enkeltinnskriftene løfter fram flere interessante spørsmål. Ifølge forordet har en også ønsket å ta «a broad view» (s. 15), ved at utgaven i tillegg retter oppmerksomheten mot «the implications of what the inscriptions say for our (limited) understanding of Manx society at the time they were made» (s. 15). Dette kommer i varierende grad til syne i korpusedelen. Noen spesielt interessevekkende formuleringer i enkelte innskifter fører til at en nysgjerrig leser sikkert vil ønske seg mer diskusjon enn det er gitt plass til. Et slikt eksempel er MM 130 Kirk Michael III (ss. 174–82). Steinkorset er reist av en mann ved navn Máel-Lomchon etter sin fostermor. Innskriften inneholder noen spesielle visdomsord: *Betra er leifa föstra góðan en son illan*, «It is better to leave a good foster-son than a bad son» (s. 180).

Som innledningvis påpekt har målet først og fremst vært å fylle viktige kunnskapshull og utarbeide en detaljert kildeutgivelse av rune korpuset fra Man. Dette målet er utvilsomt oppnådd. Med denne boka har vi fått en av de mest grundig kvalitetssikrede runologiske utgavene som tar for seg en spesielt interessant gruppe innskifter. Utgaven vil danne en nyttig ressurs i videre undersøkelser av skandinaviske runeinnskifter fra ulike perspektiver, og den vil glede fagfolk fra flere disipliner.

Referanser

- Barnes, Michael P. 1994. *The Runic Inscriptions of Maeshowe, Orkney*. Runrön 8. Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.
- Barnes, Michael P., Jan Ragnar Hagland & R.I. Page. 1997. *The Runic Inscriptions of Viking Age Dublin*. Medieval Dublin Excavations 1962-81. Serie B, bind 5. Dublin: National Museum of Ireland.
- Barnes, Michael P. & R.I. Page. 2006. *The Scandinavian Runic Inscriptions of Britain*. Runrön 19. Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.
- Brate, Erik. 1907. Runinskrifterna på ön Man. *Fornvännen* 2, 20–34, 77–95.

- Holman, Katherine. 1996. *Scandinavian Runic Inscriptions in the British Isles: Their Historical Context*. Senter for middelalderstudier, Skrifter 4. Trondheim: Tapir.
- Olsen, Magnus. 1954. Runic Inscriptions in Great Britain, Ireland and the Isle of Man. I: Shetelig, Håkon (red.): *Viking Antiquities in Great Britain and Ireland* 6. Oslo: Aschehoug, 151–233.
- Sanness Johnsen, Ingrid. 1968. *Stuttruner i vikingtidens innskrifter*. Oslo: Universitetsforlag.

Kristel Zilmer
Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo
Postboks 6762 St. Olavs plass
0130 Oslo
kristel.zilmer@khm.uio.no

